

NAHRANI ME

ROMAN SIMIĆ

SADRŽAJ

Lisice	2
OD SVIH NEVJEROJATNIH STVARI	8
Diomedove ptice	9
Telefonija	31
Predmeti koji tonu	42
Dvoje djece	53
Zimsko ljetovanje	58
Vrijeme čuda	65
Te djevojke	74
Demon	80
Nahrani me	86
Tako je govorio Majakovski	101
Zahvala	109
O autoru	110
Impresum	111

*Klari i Donatu,
jer su ga promijenili*

LISICE

Od svih nevjerojatnih stvari pamtim baš tu priču sa psom. Ispričala si mi je na početku, dok smo još izlazili, njuškali se, pas je možda tako i zaglavio u priči. U svakom slučaju, jednom davno, bio je u tvojoj ulici neki pas lutilica, neko dijete na njemu je sprejem napisalo Hrvatska, neko drugo zbog toga ga je objesilo, pa je počeo rat, zbog psa i djece, to tada nisi rekla, ali dopisao sam sâm, zbog toga što ne razumijem što se zapravo dogodilo, i jer mi se čini da nikada neću razumjeti.

U jesen 1991. ja sam izlazio iz kasarne JNA u južnoj Srbiji, ti si prisilno produljivala ljetovanje na nekom jadranskom otoku, a tvoj je otac nestajao u Vukovaru. Kažeš *nestajao*, kao da je trajalo, i objašnjavaš da ga je tada još donekle bilo, barem onoga što je tvoja majka mogla čuti kroz čudo telefonske slušalice – čudo, jer je zvučalo kao da joj je u susjedstvu i jer se za to malo glasa trebalo dovijati kao za malo što u dotadašnjem životu.

Dotadašnji život zvuči glupo, ali zapravo odgovara istini.

U jesen 1991. meni je bilo devetnaest, tebi devet, tvome ocu trideset i šest godina, vratio sam se u grad na obali i bombardiranje je počelo, granata je eksplodirala u dvorištu, sestra i ja noć smo proveli u starom talijanskom bunkeru, ne sjećam se koliko me je bilo strah, znam samo da sam je iznio iz kuće i ugurao u tu betonsku rupu, da je bila ukočena kao mrtvac, ali živa, da smo unutra dočekali jutro, mama je još bila na dežurstvu, tata nije živio s nama, probudili smo se sami i otišli do mora, a ono je bilo mirno, ravnodušno kao rupe na kući u kojoj smo živjeli, u kojoj smo bili podstanari, i ja sam tada čak i to smatrao nekom pobjedom, to da nismo izgubili ništa svoje.

Onda sam otišao u Zagreb, to je za mene bio rat, vama je bio nešto drugo. Svima je bio nešto drugo, kažeš, ali to što je nestao *tvoj* otac, i pored deset godina razlike među nama, čini te upućenijom, *starom*.

Ne znam jesam li ti spomenuo koliko me bilo strah upitati te bilo što o tom nestanku. Kad smo prvi put bili na Ovčari, gotovo da nisam mogao disati: toliki prostor, toliko nebo, a sve prazno od života; jedino ti i tvoja majka, i brat, i ljudi koji prodaju zdepaste vučedolske golubice, suveniri iz neolita, neizbježni turizam, prostirke na prljavim haubama i pomisao da sveg tog sitnog obrta ne bi bilo da nije bilo svega drugoga silnoga, nesreće iza koje nestaju kuće, a ostaju štandovi, stolovi prekriveni šatorskim krilima, trgovina od koje se nitko na

kraju neće obogatiti.

Dok smo te večeri ležali do nosa umotani u prekrivače, a da te nisam ni upitao, rekla si mi da su, kad je grad pao, ranjenike i muškarce koji su se uspjeli skloniti u bolnicu istjerali i zatvorili na obližnje poljoprivredno gospodarstvo, da su ih cijelu noć tukli u hangarima, a izjutra ugurali u autobuse i odvezli u tu pustoš, na oranice. Bilo je pet punih autobusa, tijela iz četiriju su pronašli, tvoj je otac bio u petom, onome o kojem susjedi Srbi šute. Šutimo i mi, u sobi je mrak, strop je bez zvijezda, stišćem te uz sebe, bojim se i udahnuti. Na toj ledini, sjećam se, tvoja majka je sitna, crnomanjasta žena – ti si vitka i visoka, svijetle puti, ne sličite nimalo i ja mislim: tvoje crte lica netko je odvezao tim petim autobusom, tvoje tanke ruke, tvoj osmijeh, tvoje zelene oči koje pod ovim nebom postaju žute i smeđe, jer jesen je i sve se primiruje, sve osim srca, doista, doista, ne izgovaram, ovo je najtužnije mjesto na zemlji.

Kad god pomislim na to poslijepodne, svega se mogu sjetiti do u sitnicu: tvoje odjeće, torbice tvoje majke, glazbe koja je svirala u autu tvojega brata, križića i krunica koje su ožalošćeni ostavljali ispod spomenika žrtvama, pravog malog brda od daščica i metala, koje je raslo sve dok netko nije došao i odnio ga, izvještaj smo gledali na televiziji, ti si pripremala večeru, ja sam čekao sport, i dogodilo se, vijest koja te nije pomaknula, već samo zavukla dublje u lonce, na ekranu je neka starica molila da im barem to vrate, a ti nisi rekla ništa, i ja sam pomislio da rat još traje, da bih te trebao izvući iz njega, makar nakratko, kao nekada sestru, i iznio sam te, ali nismo se imali zavući nikamo, od takvih vijesti čovjek se zapravo ne može obraniti, stignu te tko zna gdje i tko zna kako, kao pismo na kojem piše tvoje ime, makar i bez adrese, kao ono kad sam nedugo nakon rata s bivšom djevojkom otputovao u Beograd i kad nas je na kolodvor odvezao taksist koji je htio znati odakle smo, a kad smo mu rekli, kazao je da je za rata bio u Vukovaru i da ga sad pitamo zašto, da ne bi znao reći, ali da je tada imalo smisla – spominjao je rodbinu svoje žene u Vinkovcima, Amerikance koji su nas zavadili i zvučao kao netko kome više nitko ne može pomoći. Njegova lica se ne sjećam, samo glasa; ostavili smo mu novac i udaljili se, ta djevojka i ja, s kamenom u želucu, sa stidom, izgovaram to nakon toliko godina, jer možda je baš taj čovjek vozio peti autobus, onaj o kojem susjedi šute, možda je odvezao muškarca kojega nikada nisam upoznao, tvoga oca, onoga koji se i danas, nakon toliko godina, za stolom u blagovaonici tvoje majke, pod našim stropom bez zvijezda, vodi kao *nestao*.

Ali želim ti pričati o nama, nama koji smo *tu*. Recimo: ja sjedim na klupi u zoološkom vrtu i

pišem ti pismo. Ti kući učiš i misliš da sam s dečkima na pivu. Ponekad tako dolazim ovamo, sjedam svaki put ispred drugog kaveza i održavam tu sitnu laž, plaćam ulaznicu za tu malu samoću, samoću *za t ebe*. Jednom smo u tom vrtu bili zajedno, tek toliko da se podsjetimo koliko nam se ne sviđa, a sada bih ti o njemu mogao pisati satima. Tko ga je osnovao, kada, zašto, na koliko hektara, i to da su prve životinje u njemu bile dvije lisice i tri sove, nimalo uzbudljiv postav, gotovo pa živež, o njima se više ne kaže ništa, one su prošlost, a sve ostalo samo prezent pločica s kompliciranim latinskim imenima i pripadajućim tijelima koja se nasmrt dosađuju. Ja se ne dosađujem. Stojim ispred bazena s patuljastim vidrama, pišem, razmišljam o psu koji se zaglavio u sjećanju. Ponekad, sve tvoje priče nalikuju na onu o njemu. Kao ono kad ste, kad vam je mama izašla iz Vukovara, sve troje živjeli kod rođaka u Zagrebu, a kad se i to gostoprimstvo istrošilo, rođaci su tvojoj mami dojavili za derutni stan na zadnjem katu nebodera, prazan stan s golubovima i pogledom na periferiju, koji se njihao sa svakim jačim vjetrom i u koji ste ušli uz pomoć željezne poluge, susjeda, neznanaca koji su htjeli pomoći. Vlasnik u stanu nije stanovao nikada, ali kad ste došli vi, i on se sjetio da ga ima pa su vas uskoro otjerali i završili ste u autobusu, s ostalima sličnim vama, na putu prema nekom smještaju, nekom u kojem nikome ne biste bili na putu.

Netko je jednom rekao da je problem sa zooškim vrtom to što – kada ih vidiš u kavezu – životinje prestaju biti životinje, po kratkom postupku dobivaju dušu. A s dušom je teško, zar ne? Kad su vas smjestili u sobicu nekadašnje političke škole, u selu u koje se prije rata hodočastilo blagdanima, rodnom mjestu bivšeg doživotnog predsjednika – tvoja mama imala je trideset i sedam, ti jedanaest, ja dvadeset i jednu godinu, studirao sam filozofiju i bio siguran da me se ništa od svega što se događalo oko mene ne tiče. Moja majka bila je tek malo starija od tvoje, radila je kao liječnica na ratištu i jednom mi je rekla da svaki dan gleda dečke mojih godina kako ginu, dok ja filozofiram po Zagrebu, i kako bi nekada voljela da sam i ja tamo, uz njih, *među njima*, rekao sam ja i bio je to zadnji naš razgovor takve vrste – nakon toga sve se pretvorilo u suhe zagrljaje za ljeta ili božiće, dane kad smo se uglavnom mimoilazili i kada bi, kao po nekom nalogu odozgo, nastupalo primirje, duga, nesigurna šutnja.

Dok si ti odrastala u vašoj sobici u Kumrovcu, ja sam, između ostalog, putovao. Ne znam jesam li ti ispričao, ali jednog sam ljeta radio u Španjolskoj i neki su me poznanici odveli u gradić poznat po neveliku, već pomalo zapuštenu muzeju. Bila je to ostavština lokalnog prirodoslovca, svjetskog putnika koji je krajem devetnaestog stoljeća svoju zbirku popunjavao na svim krajevima zemaljske kugle. Prostorije pune arheoloških nalaza, biljnih i životinjskih fosila, herbarija i terarija – kroz njih smo prošli brzo – nije tu bilo ničega

naročitog, ničega zbog čega je vrijedilo prekidati uživanje u kafeu uz rijeku. Moji domaćini počeli su se zagonetno smješkat i tek kad smo počeli razgledati sobe u kojima su bili smješteni prirodoslovčevi preparirani primjerci. Nakon ptica, divljih životinja, pa čak i jednog prašnjavog lava, zadnja soba čuvala je ono čemu je postav vjerojatno i dugovao slavu: u staklenom ormariću, odjeven u par bezbojnih krpica, naoružan tobovcem sa strelicama i tanušnim kopljem, s klikerima umjesto očiju i ogrlicom koja je bezuspješno skrivala ružan i širok ožiljak na vratu – u nas je gledao metar i pol visok crnput čovjek kuštrave kose. U ormariću je bilo nešto granja i tanak sloj crvene zemlje koja je trebala dočarati njegovo prirodno stanište, bila je tu i pločica s podacima nad koje smo se nadvirivali sve dok jedan od mojih domaćina nije slegnuo ramenima i rekao: „Eto, *ovakve* stvari sigurno ne možeš vidjeti doma“, a zatim zašutio, valjda zato što se sjetio televizije i radija i satelita i svih mogućih programa koji su tvrdili da ipak mogu. Čovjeku je bilo nelagodno, muzej su poslije zatvorili, a ja sam otputovao, no priča je ostala. Priča o duši i kavezu: životinje iza rešetaka dobivaju je, a ljudi iza rešetaka gube, ali nisam ovdje da bih ti pričao o tome, sunce je još visoko, patuljasta vidra za njim se prevrće, roni, prolazi blizu mene, gleda me i ja joj uzvraćam pogled, živi smo, treba pričati o nama.

Mislim: koliko god rijetko isplivala na površinu, sve što živimo određeno je njome – našom prošlošću. Tvoje i moje priče, isprepletene na kauču, nakon posla, dok izlazimo iz kina, navečer uz televizor, nakon vođenja ljubavi – bilo bi lijepo riješiti ih se, barem nakratko, ali kako? Ponekad, recimo, pričaš mi o svojim bakama. O majčinoj mami koja je iz Vukovara izašla tek sredinom '92., koja je tamo s djedom ostala nakon pada grada, sve dok ih nisu natjerali da nekome prepišu kuću pa ih otjerali; baki su slomili ruku, djed se već bio propio, ali to možda i nije bilo od rata, baš kao ni njene slomljene kosti, kažeš, takve se stvari događaju, lomovi postoje i u miru. Ipak, zbog rata ste ih morali pronaći preko Crvenog križa, a u rodno selo bivšeg doživotnog predsjednika stigli su kad i vi – i djed je tamo umro, a baka je ostala s vama, ta priča kao da te nasmijava, u tvojim izvještajima baka je inventar u stanu tvoje mame, moli uz radio i nedostaju joj zubi, mama zbog nje često prevrće očima i, premda vas ne čuje, smijete joj se ispotiha, ali taj smijeh kao da nešto sakriva, ali taj smijeh kao da nije pravi, ali trudi se, uvijek nekakvo *ali*. Druga baka pronašla vas je nešto prije, i umrla na drugom mjestu, u Splitu. U rodno selo bivšeg predsjednika nije htjela, radije bi umrla, rekla je, i kao uvijek, na kraju je bilo po njenu. Bila je žilava Hercegovka, tražila da je zoveš *baba*, nikada niste bile bliske, obožavala je tvog brata, novo muško u kući, jednom te i istukla, kažeš, bila si modra danima, i pričaš kako je u Zagreb došla preko Vojvodine i Mađarske, i rekla vam da su na dvorištu ubili djeda i silovali staricu koja se s njom skrivala u podrumu, pričaš i kako si je nakon rata znala posjetiti u tom malom stanu koji je na korištenje dobila

na račun poginulih muža i sina, kako si joj se naučila diviti i kako ti je pred smrt rekla da u životu radiš što god hoćeš, samo da se nikada ne udaš za Srbina – čemu se smijemo posebno glasno, više nego pričama o prvoj baki, više nego ičemu dotad, jer ja sam ti već ispričao svoju, priču o mojoj baki koja je na početku rata za djedom pobjegla u Srbiju, koja se mome ocu javila tek s aerodroma, a onda nekoliko godina ništa, a kad bi se on javljao njima, šutio je o bombardiranjima i o mrtvima, *s njima se nije dalo govoriti*, rekao mi je, *s njima se moglo samo slušati* – imao je četrdeset godina i bilo ga je strah, kao u bajci: mama i tata su otišli i neće se vratiti, gledam ga i mislim, možeš imati tisuću godina, ali pred roditeljima si zauvijek izgubljen, on jednako kao i ja, svi osim tebe, vas koji roditelja nemate.

Svakome nešto fali, nekome otac, nekome grad, kažeš ponekad, kao da se opravdavaš, a meni uvijek nedostaje riječi, hrabrosti da odgovorim bilo što. I zato odlazim u zoološki vrt. Zato ustajem od bazena s vidrama i osjećam nelagodu i, kao obično u takvim situacijama, trudim se razmišljati samo o ovdje i sada, o zakrčljajim mišićima i tupom pogledu, o mokrom krznu na kiši, o ludilu u malo prostora, napisati ti pismo o njima, a ne o nestanku i duši, ne o ljudima u staklenim ormarima i izvan njih, o svemu što nas razdvaja i svemu što nas drži zajedno, iz dana u dan, usprkos svemu.

Sve naše priče donosim u ovaj vrt i puštam ih da udahnu zraka, jer među nama ga ponekad nestane, pišem. Pišem: želio bih ti reći nešto što već nisi čula, nešto što će te izliječiti od svih nestanaka, od neizgovorenog, ali riječi za to ne postoje. Ti sjediš kući i učiš, ja ti već tjednima pišem pismo, već tjednima ti ga zaboravljajući uručiti. Umjesto toga, najčešće mislim na njih dvije, na te dvije lisice s početka. Same na prvih nekoliko pedalja svijeta, Adam i Eva bez zmije, ali okružene ljudima, zalijepljene za zemlju, prepuštajući nebo sovama; zamišljam ih kako žive i umiru, a iza njih ne ostaje ništa osim šture bilješke na ploči na ulazu u zoološki vrt. Pas iz tvoje ulice još je između nas, ali gdje su te lisice? Pišem: ova gomila kaveza, ova gomila duša, sasvim bi lako mogla biti grad, ali za to joj nedostaje prošlosti, nedostaje joj djece.

Prestajem pisati i zatvaram oči. Svaki put kada se odavde vratim kući, zagnjuriš nos u moj ovratnik, njuškaš, ali ne govoriš ništa. Večer prolazi tiho, tiše nego obično, a kad navečer zajedno legnemo, privijam se uz tvoju toplinu šutke i slušam kako ne spavaš. Gdje su te lisice?, ne izgovaram. Ni jedna ulica, ni jedan trg nije imenovan po njima. Gdje je mjesto na kojem su se rađale, gdje je mjesto na kojem su umirale, gdje su njihove priče, trud koji su ostavile za sobom? Gdje su im djeca, grlim te i okrećem, i gledam kako naše riđe uši i kitnjasti repovi titraju na snijegu, kako iz naših vlažnih njuški ispada para, kako sjaji led i

sunce na našoj dlaci, ne smijemo biti sami, šapćem u toplinu tvog krzna, tvog vrata dok udišemo svijet izvan kreveta, kavez i šumu, ponavljam, bez toga nestajemo, bez toga nas nema.

OD SVIH NEVJEROJATNIH STVARI

DIOMEDOVE PTICE

1. STVAR SRCA

Djevojka koja nam je godinama čistila stan jednom je, ne znajući da je slušam, nekome na telefon rekla: „Sve je to stvar srca, samo srca” pa zaplakala, ili je barem tako zvučalo ondje gdje sam se skrivao. Koliko god se trudio, od tada nisam mogao a da je ne gledam drugačije. U svemu što je radila, bilo to brisanje prašine ili pranje WC-a, tražio sam tu stvar, to *srce*, i možda je baš zbog toga otišla; bez pozdrava i objašnjenja, svaki daljnji angažman otklanjajući jednim jedinim, suhim i službenim SMS-om.

Žena koja se javila na oglas bila je samohrana majka; Bosanka golemih šaka, krupna i nimalo plaha, ali zato kudikamo temeljitija čistačica. Posao joj je trebao i već na prvom susretu odlučila je dobiti ga. Radila je šutke i brzo, i nije bilo komada namještaja koji nije pomaknula, podigla, ili iza njega zavukla perušku i krpu. Kad bi došao red da očisti prostoriju u koju sam se sklonio, zastala bi na dovratku, a u očima joj nisam mogao pročitati ni nestrpljenje, ni nervozu, ni prezir. Na kraju, sjedio sam za stolom u dječjoj sobi i čitao, kad mi je prišla, o bok tarući veliku žutu kuvertu.

- Bilo je iza police s knjigama - rekla je. - Hoćete pogledati ili da bacim?

Prošle su godine, ali prepoznao sam rukopis i neuredan obrub od selotejpa. *Prilog za arheologiju budućnosti*, pisalo je umjesto adrese pošiljatelja, no ja sam znao od koga je.

- Samo ostavite - rekao sam, i to su bile jedine riječi koje smo izmijenili, sve dok nije završila, kupila sredstva za čišćenje, obula cipele i u ruksak spremila žute gumene rukavice.

Eto. Vi se onda javite.

Dobro se sjećam: bilo je proljeće, kraj travnja, četiri godine nakon što mi je Šprajcer poslao CD i razglednicu Palagruže, svoj prilog za moju arheologiju budućnosti. Kuća je blistala, kuverta čekala na krevetu, a ja sam stajao kraj prozora i iza navučenog zastora pogledom pratio tu ženu, snažnu i tromu, bez parfema i mirisa, nimalo nalik nervoznoj blijedoj djevojci koja nam je godinama čistila stan. Način na koji je radila, svaki njen pokret činio se pun samokontrole i ravnodušnosti, a ipak; nisam mogao zaboraviti ono srce; sve što bismo jedno o drugome mogli doznati, makar i nehotice.

Nažalost, posao je dobila druga osoba, utipkao sam i stisnuo šalji.

Gledao sam kako na ulici zastaje, vadi mobitel i čita, a onda nastavlja sporim, jednoličnim korakom, ne osvrćući se, kao da je stvorena za neki ozbiljniji, nekoliko brojeva veći svijet.

Kažem, bila je to stvar srca, samo srca.

Skrenula je za ugao i više je nisam vidio.

2. RAZGLEDNICA

Između 2005. i 2007. Radovan Šprajcer pisao mi je kao da se po karti Hrvatske igra školice: iz Rijeke, Siska, Vinkovaca i Ličkog Osika; iz mjesta koja su svakim novim pismom postajala sve manja, sve dok na kraju nije nestalo i njih, i njega, i kopna s kojega se moglo javiti. Posve prikladno, zadnja je stigla zgužvana razglednica Palagruže. Otok sa svjetionikom, dvjestotinjak metara širok i tek malo više od kilometra dug, nepristupačan i nenastanjen, krpica kopna izgubljena nasred Jadrana – bolje od toga nije mogao smisliti čak niti Šprajcer.

Poznavali smo se petnaest godina, ali da ga je trebalo svesti na najbitnije, pisma koja je slao to bi mogla jednako dobro kao i ja, njegova osobna karta, ili otisak zubala. *Prilog za arheologiju budućnosti* umjesto adrese pošiljatelja, *Čovjek koji ti je vjerojatno spasio život* umjesto potpisa – sve što si o njemu trebao znati već se nalazilo u pošti, s jednostavnim pravilom za uporabu: od datuma rođenja pa do poštanskog žiga, sa Šprajcerom nikad nisi bio siguran na čemu si.

Čak ni ta *razglednica* nije bila ono za što se izdavala.

Za početak, bila je to obična zračna fotografija otoka, izbljedjela na suncu i traljavo nalijepljena na komad presavijene ljepenke, na kojem je pisalo PALAGRUŽA. Slova su bila velika i neuredna, karton umrljan ljepilom, a u središtu svega, u tom improviziranom kartonskom omotu, čekao je CD mastan od otisaka prstiju – tipična šprajcerovska babuška od smeća.

Ali stvar nije bila samo u izbjegavanju originala. Jednostavno, sa Šprajcerom se činilo da trag prijave može voditi bilo gdje: od diska s kojega su se čuli samo šumovi (nerazgovijetni glasovi i smijeh, udarci vjetra i lopata, valjanje oblutaka i mora) pa sve do otoka koji je u Šprajcerovoj verziji podsjećao na kamenog psa do ušiju uronjena u vodu, dok je na

internetskim stranicama turističkih agencija, na svim fotografijama koje sam viđao poslije, bio nešto drugo: Palagruža-iguana ili komodski varan, Palagruža-reptil koji tone – stvor lišen ne samo svega psećeg nego i ma čega toplokrvnog!

A onda se sjetim našega zadnjeg susreta u memljivoj veži gornjogradske trokatnice i pomislim da veliki mistifikatori u kadar obično ne ulaze uplakani i začepljena nosa, odjeveni u jeftina crna odijela i s kragnama punima prhuti. Je li to kako sam vidio Šprajcera bila stvar optike i dioptrije? Je li problem bio samo u udaljenosti? Kada je bio blizu, činio se običnim, ili bar ništa neobičnijim od većine onih koji su me okruživali, no čim bi se o njemu razmišljalo na daljinu, Šprajcer bi počinjao žuljati i grepsti.

U svakom slučaju, da se pitalo njega, sve što mu se događalo od jeseni 2004. ostalo bi mi nepoznanica. O stvarima poput poslova i mjesta, prezenta i futura pisao je samo u naznakama – a budući da mu na pisma nisam odgovarao, više od toga nisam mogao ni tražiti. Iskreno: tada me nije ni zanimalo. Riječi koje smo izmijenili na rastanku, umor i nelagoda koji su ostali iza njih, bili su odveć svježiji da bi mi smetalo što ga ne vidim. A osjećaja da on promatra mene ionako se nisam mogao otresti.

Rekoh: Šprajcer je nestao iz Zagreba, a od komadića onoga što sam saznavao o njemu mogao se sastaviti bilo tko, pa čak i on. Od onih nekoliko zajedničkih poznanika čuo sam da se razveo pa ponovno oženio, da je službovao kao gradski ili seoski učitelj, informatičar i prodavač tehničke robe, i ništa od svega toga nije bilo nemoguće. Netko mi se jednom i zakleo da je vidio njegovu fotografiju uz vijest o otvaranju prve privatne detektivske agencije u Slavoniji (ili Istri?), ali kad sam članak pokušao pronaći na internetu, nije mu bilo ni traga. Naravno, s obzirom na to o kome se radilo, ni to nije moralo značiti ništa. Ipak, ne jednom tijekom svih tih godina, gledajući u Šprajcerovo kameno pseto s kapicom od svjetionika, znao sam se zapitati je li moguće da je i taj komadić kopna samo još jedna opsjena, zadnje od njegovih jeftinih čuda? Je li me, kao i toliko puta dotad, naveo da povjerujem u neku njegovu Palagružu zato što sam bio naivan, nedovoljno lukav ili dovoljno glup, ili ga ipak precjenjujem i razglednica je samo razglednica, šumovi samo šumovi, a životinja je otoka evoluirala zbog kuta snimanja, fotošopa ili neke slične trice?

Materijalni dokazi su precijenjeni, rekla je jednom od sviju baš Kubanka, bivša Šprajcerova

žena, arheologinja: *Sve je to pitanje interpretacije.*

A nedugo nakon što se prestao javljati, i Šprajcera se moglo još samo interpretirati. Kameni pas, zamišljam, s plutenog je panoa pao na stol, otamo u neki registrator ili fascikl, a zatim, s gomilama papira i knjiga, u prašnjavu papirnatom zbjegu, tko zna gdje. CD je trajao i kraće. Jedno vrijeme mjesto na polici kupovao mu je petnaestominutni snimak noći pune cvrčaka, s kojim smo nekoliko puta uspjeli uspavati Jakova – Šprajcerov prvi i jedini hit-singl. S prestankom te čarolije, i njemu se izgubio trag.

I uopće, dok tako razmišljam, čini se da nikakve velike zavjere nikada nije bilo; da su velike žute kuverte nestajale malo-pomalo, zbog nemara ili nereda; da je život jednostavno bio prebrz, prepun da bi se bavio njima. *Sloj prekriva sloj*, rekla je Kubanka, *preko svega naliježe zaborav, i teško mi je zamisliti ne metlu, nego čitavu arheologiju koja bi u to uvela reda*. Valjda zbog toga, bio sam uvjeren da su i kameni pas i *soundtrack* Palagruže, možda čak i sam Šprajcer, zauvijek izgubljeni u prašini i prhuti povijesti. I nije mi bilo žao. Naprotiv, kada je u jednom od svojih velikih spremanja Lada napunila kutiju preostalom Šprajcerovom kramom, nisam to smatrao gubitkom: s m sam je odnio do kontejnera.

3. PRIJATELJSTVO

Kad već govorim o tome, kažem: Radovan Šprajcer bio mi je prijatelj, a samo zato što je prijateljstvo prestalo, imam potrebu dodati: prijatelj iz vojske, prijatelj iz nužde, lažni prijatelj ili prijatelj u slobodnom padu – kao i obično kad se osvrćemo i pričamo o stvarima koje su bile, ali si ih mi više ni uz najbolju volju ne možemo objasniti.

Da sam ga upoznao u koje god drugo doba osim onog kad smo se doista i sreli, za njim se vjerojatno ne bih ni okrenuo, no sva je prilika da je tako s većinom prijateljstava: netko je rekao da prijatelje imamo samo zato što smo s njima nekoć bili mladi, zajedno pojeli vreću soli (čijeg se okusa više ne sjećamo) i podijelili ono što nam je u životu bilo važno i novo (a što se u međuvremenu olinjalo i potrošilo, u najboljem slučaju pretvorilo u rutinu).

Upoznali smo se krajem 1990., nedugo prije rata, dok smo zajedno služili vojni rok u malom garnizonu duboko u Srbiji: on kao završeni student tko zna čega, a ja kao devetnaestogodišnjak čija je majka vjerovala da je obavezu prema državi pametnije odraditi prije studija. Iz toga vremena ne pamtim puno, sjećam se tek da me zaskočio u knjižnici vojničkog kluba, da smo ustanovili da smo obojica iz Zagreba, da je čitao i oduševljavao se

knjigama mojega oca (loša poezija zbog koje je stari odgulio godinu dana zatvora i izgubio posao) i da mi se isprva nije svidio; ni njegova masna kosa i cvikeri, ni vječiti smiješak, ni neuvjerljivi gard vojničine koji se u trenu znao pretvoriti u jednako šuplju pozu čovjeka koji duboko prezire sve što ga okružuje. Čak i za balavca poput mene bilo je to loša gluma, ali nismo ga izbjegavali samo zbog nje. Kad o tome razmišljam danas, svaki od preostalih Šprajcerovih grijeha bio je dovoljan da ondje ostane sam: bio je stariji od nas, drukčiji od nas i – možda najvažnije – bilo je gotovo nemoguće odrediti kome pripada. Zatvorim oči i tu je; rat samo što nas nije zapišao, a on, gord poput indijanskog skauta, nasred kasarnskog kruga s pripadnicima različitih plemena razgovara na nakaradnom jugoslavenskom *koineu*, na nekom svom hrvatsko-srpsko-makedonskom, za koji je tvrdio da mu se zalijepio za jezik dok je odrastao po cijeloj bivšoj državi, po svim onim krajevima gdje je veleuvaženi Šprajcer senior pravio djecu i postavljao centralno grijanje. I premda se i u tu priču poslije imalo razloga posumnjati, bila je uvjerljivija od ostalih. Svi ti Medojevići i Kejžari, Milovanovići i Stipići... ponekad mi se čini da smo tek ondje, u toj jednogodišnjoj predškoli za rat, dobivali lica i u njima – više ili manje iznenađeni – otkrivali crte svojih očeva. Bili smo istih godina, jednako prljavi i umorni, ostriženi i uniformirani, ali već smo se savršeno dobro znali orijentirati po prezimenima – najvažnije lekcije uvijek se dobivaju kod kuće. Možda i zbog toga, sa Šprajcerom sam se zbližio tek nakon tromjesečne obuke, kad je većina iz moje klase dobila premještaj u veće garnizone: Piro, Prištinu ili Niš. *Nas su ostavili za sjeme*, rekao je dok smo stajali postrojeni na golemom platou prazne kasarne – nas tridesetak budućih desetara i vozača, kuhara, stražara i *ćata* – i vjerujem da sam baš u toj stanci bez ljudi, prije nego se asfalt oko nas iznova počeo puniti pripadnicima naših plemena – u doba kad se nije moglo birati – o Radovanu Šprajceru počeo razmišljati kao o prijatelju.

Iz toga doba, iz vojske, dolazi i njegov potpis – famozni *Čovjek koji ti je vjerojatno spasio život*. Prvi put našao sam ga na unutarnoj stranici korica latiničnog izdanja Döblinova *Berlin Alexanderplatza*, koje me na krevetu dočekalo za dvadeseti rođendan, u veljači 1991., a zatim i na svakoj od knjiga što mi ih je ostavljao na pisarskom stolu, u uredu, u soški ili limenoj kaseti u kojima smo čuvali sve što smo ondje bili: kalašnjikov, rezervnu uniformu i četkicu za zube.

Nema sumnje da su mi Šprajcerove knjige ondje na neki način i spašavale život, ali isto bi se moglo reći i za slovenske pornografske časopise i Gavrilovićevu kobasicu; velikodušni dobavljač jednako se opravdano mogao potpisati i na njih. Ni tada ni poslije nisam ga pitao

na što je točno mislio pod tim *životom* i pod tim *vjerojatno*, ali i da jesam, sumnjam da bi mi odgovorio. Šprajcer je tih dana spašavao hranom i alkoholom, videoigricama i stripovima, a njegova karijera spasitelja bila je neodvojiva od njegove uloge izopćenika, špijuna i štapskog vozača – jedna drugom su se hranile i dolazile u istom paketu. Presudan za svaku od njih bio je trenutak kada je Šprajcer, netom nakon završetka obuke, postao osobni vozač ni više ni manje nego zapovjednika garnizona, pukovnika Milana Kotura, a nitko nije želio povjerovati da je jedini razlog za to vozačka dozvola B kategorije. Kotur je bio visok i pogrbljen pedesetogodišnjak, kukasta nosa i sitnih metalnih očiju, duboko zavučenih pod kratku strminu čela. U svom glomaznom šinjelu i s mlohavom krestom titovke na sitnoj lubanji obrasloj sjedinama bio je nalik strvinaru, slika i prilika strpljive i budne krvožednosti, od koje se našim oficirima i oficirčićima ledila krv u žilama. Pričalo se da je zanat ispekao u obavještajnim službama, kao diverzant i isljednik, a to što su dijelili vojni džip bilo je dovoljno da Šprajceru osigura nešto od moći i prokletstva njegova zloglasnog putnika. Nije se morao pojavljivati na postrojavanjima i jutarnjoj tjelovježbi, iz kasarne je izlazio kad je htio, a vraćao se sa svime onim što je bližnjima ondje spašavalo živote.

– *No-ovine kakve voliš, po-ornići u boji, kobasica domaća, Rubinov vinjak i afteršejv...* Šprajcer-ekspresom naruči danas i u soški je već sutra – prolazio je hodnikom i primao popise, ljudi su ga povlačili za rukav i u šake mu turali novčanice, tražili ga i molili: ali na večeri smo s njim za stolom sjedili samo Margeta, Furčić i ja.

I samo meni nije naplaćivao ništa.

4. JEBANJE MAJKE

Fotografiju iz toga razdoblja dala mi je Kubanka, Šprajcerova bivša žena, koju sam ponekad viđao na ponoćnim akcijama u trgovačkom centru na periferiji; uvijek samu i uvijek sa žičanim kolicima u kojima nije bilo ničega. U tim je slučajnim susretima bilo neke nelagode, ali nasmijali bismo se i kratko popričali, a onda bi netko pogledao na sat, lupnuo po kolicima, osvrnuo se i mi bismo se rastajali uz smijeh, jezdeći u noć čarobnih popusta i ultimativnih sniženja. Bila je sušta suprotnost svim mojim predodžbama o arheologinjama: koketna, vječno dotjerana crnka, sva u oblinama i zavijucima, a kavu koju sam joj jednom ponudio odlučila je prihvatiti samo pod uvjetom da zakažemo *pravi* sastanak i *pravo* vrijeme za njega: *Pod neonom u jedan ujutro dama ne izgleda reprezentativno*. Za koji dan našli smo se u šminkerskom kafeu u centru grada, no elektriciteta i žudnje iz našeg opustošenog *malla*

nestalo je: na danjem svjetlu izgledali smo bolje, ali obično, i Kubanka je to primijetila prva. Zašutjela je, a onda progutala i probavila pa živnula, kao da joj je laknulo. Zaronila je u zelenu kožnatu torbicu i na stol položila presavijenu fotografiju malog formata.

- Evo i tebe, bio si zgodniji s dugom kosom.

Na slici, trojica muškaraca u uniformama sjede na kuhinjskom stolu, zagrljeni ispod tanjurastog lustera, s kojega im se prljava zrnata svjetlost slijeva po tjemenu poput pokvarenog žumanca. Visoki mladić u sredini smije se i grli dvojicu do sebe, dok mu se oko vrata spuštaju duge platinaste kovrče: Robert Neodoljivi Furčić. Lica su tek maske, ali pod kratkim vlasuljama još sam mogao prepoznati sebe i Margetu: ja pod lijevim, on pod desnim Furčićevim ramenom, dvojac lopuža s Golgote, grlimo ga oko pojasa, dok slobodne šake dižemo u zrak izvikujući i, pretpostavljam, prolijevajući domaću brlju.

Sjećao sam se prostorijske i perika, ali ne i kako je slika završila kod Šprajcera. Kao da mi se uvukla u misli, Kubanka nas je svojim preplanulim palcima i kažiprstima uhvatila u kadar, uokvirila fotografiju.

- Godinama ju je nosio u novčaniku, a čak ga i nema na njoj - nasmiješila se, a u glasu kao da joj se zakotrljalo zrnice ljubomore.

- Kakav je to bio pederbal, kakva ljubav, ha?

Mogao sam odgovoriti bilo što, ali zbog nekog razloga izabrao sam istinu.

- Ne ljubav. Samo jebanje majke - ruku sam podigao u zrak - smiješni znak prisege - i gledao kako se na licu te neobične žene mijenjaju raspoloženja, prava tropska oluja osjećaja. Na kraju, niti trenutak kasnije, mali oštri zubi bljesnuli su, a Kubanka me pogledala, odvagnula, nasmiješila se.

- E, pa, ako je bilo tako dobro, nije ni čudo da je on snimao.

Spremio sam fotografiju, ona osmijeh, i nazdravili smo jedno drugome, ponovno očajni i ponovno lijepi. Je li imalo smisla reći joj da je ta prostorija jedno od rijetkih mjesta u kojima u ono vrijeme *nije* bilo Šprajcera. Da ga ondje nije bilo ni prije ni poslije, ni ispred ni iza kamere, ili sam ja barem godinama mislio da ga nema. No, dan je bio dobar, Kubankino se raspoloženje popravilo i sve misli o njemu odlučio sam ostaviti za poslije. Makar i nakratko, utrnuli smo arheologiju, dovršili piće i dogovorili još jedan, ovaj put slučajni sastanak u našem centru na periferiji.

Između svih ostalih načina na koje je od mene napravila čovjeka, vojska mi je donijela i prvi seks, no Šprajcer s time, za divno čudo, nije imao ništa. Za *jebanje majke*, kako smo zvali naše vikend-posjete radnici pilane koja je s četvero djece živjela u kući na rubu grada, bili su zaslužni Furčić i Margeta – ja sam se priključio tek kad je sve već bilo uhodano. Majka iz fraze zvala se Neda i bila je niska tridesetogodišnjakinja, koja se puno smijala; toga se sjećam najbolje, tog glasnog smijeha i krupnih članaka na njenim nogama. Sam seks dogodio se samo jedanput i najspektakularnija u njemu bila je priča: vojska, grupni aranžman i predratno jebanje majke u Srbiji. Zapravo, u mom slučaju, Neda je učinila djelo milosrđa – popela je klinca na sebe, deset ga minuta trpjela, a onda petnaest tješila, uz zajamčenu diskreciju; to između nas trajalo je upravo toliko. „Pravu” nevinost izgubio sam tek kad sam izašao iz te sobe. Neda me izvela držeći me za ruku, a pred vratima nas je dočekaao vatromet – zvižduci, pljesak i zalijevanje pivom – i tek tada, dok sam se glupavo cerio, a njezina se široka šaka izvlačila iz moje, dok sam gledao kako se iskrada i prilazi Furčiću, postalo mi je jasno da smo i Margeta i ja ondje bili samo zbog njih, samo zbog njega. Nisu se dotaknuli, ali nisu ni trebali: znao sam da nas je primala jer je on tako htio, zato što je tako sve počelo i jer je u njega bila zaljubljena. Ali zaljubljenost je riječ koju u ono doba nismo koristili, pa je nema smisla zazivati ni sada: sve se oduvijek uspijevalo dogoditi i bez nje.

Nedu smo upoznali u proljeće, kad su našu četu poslali na istovar drvenih trupaca u hram mjesne drvne industrije, pilanu-parketaru *Šik Kopaonik*. Pola dana i nekoliko teretnih vagona kasnije, ta nas je mala poručnikova usluga direktoru pilane dovela na objed u radničku menzu, a toga tko je bio Robert Furčić postao sam svjestan tek ondje, među ženama. Jer, od trenutka kad je stupio u prostoriju, šiparice, majke i bake, prekaljene radnice svih generacija za njim su se osvrtaale, dobacivale mu, a mogao bih se zakleti da su i zviždale kada se nagnuo uzeti plastični poslužavnik. Furčić je bio mojih godina, ali barem za dvije glave viši i onako preplanuo od guljenja straže, tamnokos i muževnih crta lica, bio je stvorenje najsličnije grčkom bogu koje se ikada ušetalo u menzu *Kopaonika*. Očito je bio navikao na slične situacije i nije oklijevao. Ostavio je našu sivomaslinastu bratiju, a Margetu i mene povukao u hihot i ciku, među pitanja i pošalice, bescramno se nudeći i namigujući na sve strane. *Kako ti je ime, lane?, Odakle si?, Kolko koštaš, gde izlaziš?*, željele su znati sve, ali za sve ga nije bilo pa su mu na kraju prišle dvije visoke djevojke, očito sestre, i uz bučno

ga odobravanje ostatka ženskoga zbora uzele svaka za dlan i počele mu potezati prste, mjeriti ih i pipkati, natežući se oko toga koja će ga imati i kojim redom. Margeta se snašao brzo, za proviziju nudeći usluge posrednika, a sve što sam ja mogao ponuditi bio je sram: ako nisam otišao, bilo je to samo zato što mi je još nelagodnije bilo ustati i postati vidljiv. A uskoro se ni to više nije moglo. U jeku veselja sa susjednog je stola ustala punačka tamnokosa žena u bijeloj majici kratkih rukava, stavila curama ruke na ramena, razmaknula ih i odmjerila nas svu trojicu.

- Hajte, bebe, dajte teti mesta, da vidim i ja ove bombone – glas joj je bio hrapav, a na licu joj je titrao osmijeh koji su kolegice očito poznavale, jer sve je stalo, umirilo se u iščekivanju.

- A tko ste nam vi, dečki?

- Jugoslavenska narodna armija, tko bi bili – odgovorio je Furčić. – A ti, curo, tko si?

- Nisam cura, ja sam majka – rekla je Neda i izgovorila rečenicu koja nam je obilježila to proljeće/ljeto 1991., a možda i čitav život. – I reci; je l' ta vaša armija ikad čula za jebanje majke?

Tako je počelo. U Nedinu kućicu najprije su otišli Furčić i Margeta, a onda, nekoliko tjedana poslije, i ja, zgađen i uzbuđen, šutljiv, širom otvorenih očiju koje nisu vidjele ništa. Sjećam se starog bordo mercedesa koji nas je čekao pred kasarnom i svježezelene boje guštika što je rubio cestu, znam da smo dolazili subotom poslijepodne, ali ne i gdje su za to vrijeme bila djeca: je li ih u kućici do čuvala Nedina majka (sestra? tetka?), jesu li nas dočekivala, pozdravljala pa odlazila, ili nas promatrala iz musave gomile s kojom smo se nadmudrivali gacajući blatnjavim dvorištem, noseći sir, gumene bombone, parfem, kazetofon, baterije, a ponekad i ništa, tek čarobni osmijeh Roberta Neodoljivog Furčića.

Prljavo, a čisto – bilo je baš tako, i tome ne treba dodati ni oduzeti ništa. Neda je, razumijem to sada, samo željela živjeti; njezine slobode i smijeha bojao sam se jer sam bio dijete, a Furčić ju je želio baš zbog njih, jer je bio Furčić – nije tu bilo ničega ludog, ničega neshvatljivog. Pronašli su se i uživali jedno u drugome onako kako nikoga poslije nisam vidio da uživa. Jebali su se pa još znojni vadili šahovsku ploču i igrali sve dok jedno od njih uz smijeh ne bi srušilo figure. Izlazili su na cestu i s djecom natjeravali loptu, a zatim sjedili pred TV-om i buljili u vijesti, koje su se punile uniformama i o kojima smo umjeli samo šutjeti. Pili su i jebali se ponovno, a usred svega toga ona mi je znala prići, pomilovati me po

kosi i reći *Zdravo, vojak*, ili neku sličnu glupost, koja bi sve učinila dobrim, umalo pa podnošljivim.

Fotografiju koju mi je dala Kubanka snimila je Neda, na svoj trideset i prvi rođendan. Na tu proslavu svatko je donio ponešto: Margeta piće, Furčić je od Šprajcera iz Niša naručio četiri vlasulje, a ja maleni srebrno-crni *Zenit* s filmom, za koji me poljubila, ravno u moju mrzovolju. Nije to bilo jedino takvo druženje, ali sva ostala sam zaboravio – ni ovoga se ne bih sjetio da nije bilo slike. Nas četvero: majka koju smo jebali, ljubimac žena Furčić, Šibenčanin koji je ljude privlačio bez truda i u koga smo svi u toj prostoriji bili pomalo zaljubljeni; Margeta iz zagrebačke Dubrave i ja – čija je to bila fotografija? I tko ju je dao Šprajceru? Pijani i zagrljeni, na njoj smo zaustavljeni na vrhuncu, a sve što se dogodilo poslije, do kraja večeri i života, možda i nismo napravili mi – zato smo valjda i bili maskirani. Pod svojom vlasuljom te sam večeri pio i plesao dok se nisam obeznanio, a onda pokušao odvesti Nedu i jebati je, ili je imati samo za sebe. Ako je vjerovati Margeti, izjavljivao sam joj ljubav, nudio brak, a kad se nasmijala, pokušao sam je udariti. Van me izveo Furčić, sjedio uz mene i držao me dok sam rigao žuč i ljubomoru, dok nisam postao prazan i čist, i možda sam ga zbog toga mrzio još više.

Danima nakon toga ni jednom od njih dvojice nisam se usudio pogledati u oči. Bio sam jadan i bilo me sram, a sve što me žderalo mogao sam ispričati jedino Šprajceru – armija je jebala majku i nitko izvana nije to mogao razumjeti. Baš kao što ni ja nisam razumio ništa od onoga što se događalo vani. Telefonski razgovori s roditeljima i sestrom postajali su sve kraći, sve oprezniji i tiši, a onda su prestali; najprije zato što smo zašutjeli, a onda jer se, bez pravog objašnjenja, zatvorila vojna pošta. Ne znam što se dogodilo s Nedom. Izlasci vikendom ukinuti su i jedino što sam saznao o njoj bilo je da su je dvaput vidjeli u čekaonici za posjete, ali ne i to koga je (i je li?) dočekala. Margeta je pobjegao u lipnju. Među malobrojnima preostalim Hrvatima postao je slavan jer je na vozni nalog nacrtao šahovnicu s natpisom PRO PATRIA, a na poručnikovo pitanje što to znači, odgovorio je da su u pitanju grb i ime nogometnog kluba iz Daruvara. Tjedan dana poslije, ne čekajući nalaz službenog prevoditelja, od nas je skupio novac, preskočio žicu i uskočio u auto svojega kuma. Na razglednici koju je poručniku poslao iz Vinkovaca bila je zvjezdica petokraka ispod koje je pisalo: *U slobodnom prijevodu: ZA DOM*. Nakon toga, u kolovozu 1991., u vojarnu će ući džip s kapetanom u maskirnoj uniformi, postrojiti će nas, kapetan će s Koturom proći kroz stroj i ja ću se naći na popisu onih koji odlaze. Sljedećeg jutra, već spakiranog, dežurni će me obavijestiti da odlaze bez mene. Ne znam jesam li se iznenadio kad sam za dan ili dva od razvodnika straže saznao da je kvota ipak popunjena, da su noću iz stražarnice pokupili

Furčića, da nije stigao uzeti ni stvari iz spavaonice, i da su autobusi otišli za Niš, ili za Kosovo, ili u Hrvatsku. Svim fejsbucima i googleima usprkos, Furčića više nisam vidio niti čuo za njega. Po povratku u Zagreb pokušao sam preko telefonskog imenika, ali živio je s majkom koja je bila razvedena i imala drugo prezime, koje nisam znao. Kućnu adresu nisam imao, a i da jesam – bili su podstanari; eto, sve samo da bude nemoguće.

Do kraja vojnog roka Šprajcera sam vidio samo nekoliko puta i uvijek na brzinu. Bio je šutljiv i prašnjav, napet i uvijek u žurbi, kao da očekuje poziv ili lošu vijest. Više se nije čak ni smijao. Zadnji put prišao mi je u menzi, nagnuo se nada me i šapnuo: *Traži potvrdu da si upisao faks, bez nje ostaješ*. Tražio sam je, našao i otišao. Ratovalo se, ali papiri poput tog čak i ondje mogli su ti spasiti glavu. Šprajcer nije imao potvrdu, ali imao je pukovnika u džipu. Posljednjih nekoliko dana tražio sam ga i ostavljao mu poruke, ali nije me iznenadilo kad sam kasarnu napustio ne vidjevši ga. Na samo jutro odlaska na krevetu sam našao Babeljevu *Crvenu konjicu*. Umjesto posvete pisalo je: *Čovjek koji ti je vjerojatno spasio život*.

5. BRAK

Ladu sam upoznao 2001., a sve što sam radio dotad, tijekom tog „izgubljenog desetljeća“, moglo bi se sažeti u nekoliko riječi: bio sam nezainteresiran. Nisu me zanimali ni studij ni rat, ispite sam polagao kako sam stizao, mijenjao djevojke i trošio džeparac koji su mi davali roditelji, sve dok mi na samu Staru godinu, u posljednjim satima 2000., od srčanog udara nije umro otac. Kad smo bili klinici, sestra i ja znali smo zamišljati kakvi ćemo dočekati kraj tisućljeća, ali imati 29 ili 30 godina onda je izgledalo beskrajno drevno i nezamislivo. Tog prvog novogodišnjeg jutra, kada me pronašla vijest o očevoj smrti, osjetio sam se baš tako: bio sam star, razgovarao sam sa sestrom i nisam razumio ništa. U nedostatku bolje ideje, zakopao sam se u sobu i za nešto više od pola godine diplomirao, a onda preko majčine znanice našao posao u maloj privatnoj producerskoj kući – posao zahvaljujući kojem sam na nekom svečanom domjenku ili proslavi upoznao Ladu.

Te iste godine kad su udareni temelji našega braka, znala je govoriti moja žena, Bin Laden je bombardirao Blizance, Srbi uhitili Miloševića, Ivanišević napokon osvojio Wimbledon, a u Zagrebu je umro Ranko Marinković.

– Valja nam dakle slaviti, tugovati i strepiti podjednako.

Danas, u svjetlu tog naputka, dodajem da je 2001. bila posebna i po tome što je na sprovodu

mojega oca, na sivome ličkom groblju i nakon deset godina odsustva, u moj život ponovno ušetao Radovan Šprajcer.

Tog dana s groblja smo otišli zajedno, u seosku birtiju u koju me odvuкао ispričavši se mojoj majci, uz obećanje da me otima na samo petnaest minuta, a da me nakon toga ostavlja na miru, barem jednako toliko mjeseci. Nakon prvog šoka, u tom ukazanju možda je najneobičnije bilo vidjeti ga bez uniforme. Sipila je sitna kiša, a on je – valjda očekujući ekstremne zimske uvjete – na sebi imao gojzerice i debeli smeđi kožnati kaput s krznenom kragnom, jedan od onih kakve su seljaci voljeli nositi u domaćim filmovima, a naši očevi potkraj sedamdesetih. Usprkos tom kostimu izgledao je debelo i sretno, kao gastarbajter koji se upravo dovezao u rodno selo. Cvikere više nije imao, oko vrata mu je visio zlatni lanac, a kosa mu je bila masna kao nekad, samo što se na tjemenu prorijedila. Isti je ostao jedino osmijeh: u njemu je bilo sve ono što sam znao ili mislio da znam o Šprajceru.

– Za tatu sam ti pročitao u novinama – podigao je čašicu i nazdravio mi. – Nazvao tvoje za sprovod... Sućut, stari, jebiga... Kako si?

Slegnuo sam ramenima i iskapio svoju. Ondje, u ličkoj krčmi, kad ga je postavio Šprajcer, bilo je to najlakše pitanje na svijetu.

– Zapeo, eto kako. Zabrljao.

Na šanku sam odbubnjao tuš i naručio još jednu rundu, ali on je odmahnuo glavom.

– Ni posao, ni dom, ni birtija. A ti? Još voziš? Žena, djeca?

U zrak je podigao prstenjak s vjenčanim prstenom.

– Vozi žena, nema deca, samo pas – nasmiješio se. – Meni dosta, ima vremena.

Odjednom, kao da mu je postalo nelagodno razgovarati o sebi, zavukao je ruku u džep i izvadio posjetnicu. Blještavo bijeli papir, kabasti logo i ime firme, a ispod *Radovan Šprajcer*, *računovođa* – sve u zlatotisku – tko zna zašto, ali nije me iznenadilo. Izvadio je kemijsku olovku, naškrabao telefonski broj i pružio mi papirić.

– Vidi... Ovo ti je naš od doma; Novi Zagreb, Zapruđe. Daj da se vidimo nekad, nešto ćemo valjda iskemijati.

Primio sam karticu i okrenuo je, gotovo očekujući da me na poledini čeka još nešto, a Šprajcer je ustao, zakopčao kaput i dlanovima protrljao sljepoočnice; bilo je to nešto novo, taj pokret koji nisam znao.

- A sada bris. Žena me čeka, jurimo nazad, a i obećao sam tvojoj mami... - pružio mi je ruku pa se odmaknuo i odmjerio me od glave do pete. - Jebote, čato, izgledaš kao beba, ništa se nisi promijenio.

Punih deset godina od našeg zadnjeg susreta zagrlili smo se i, baš kao što je obećao mojoj majci: nisam ga vidio više od petnaest mjeseci.

Zašto sam toliko vremena bježao od svega što je imalo veze sa svijetom u kojem sam upoznao Šprajcera, a onda ga na mala vrata uveo u taj svoj novi život, ne znam. Možda sam previše zaboravio, a možda povjerovao da je cijela ta priča iza mene. Osim jednoga traljavog pokušaja da pronađem Furčića, od povratka iz vojske nikoga nisam tražio, nikome pisao ni odgovarao - valjda sam zato i sam postao nevidljiv. Jedan od rijetkih koje nisam mogao izbjeći bio je Margeta; vozio je modri autobus gradskog prijevoza, baš na liniji koja me jedanput tjedno s ruksakom punim prljavog rublja vodila roditeljima. Prvi susret bio je veseo, ali trebalo je samo nekoliko kava da otkrijemo koliko malo toga nam je ostalo zajedničkog. Izmijenili smo brojeve, ali otada bismo se tek pozdravili, progovorili rečenicu-dvije i nastavljali svatko svojim putem. Uz iznimku jeseni 2003., kada sam u naletu neobjašnjive nostalgije nazvao njega i Šprajcera i pozvao ih na svadbu.

Lada i ja oženili smo se „ne zbog trudnoće“, kako je znala formulirati moja sestra, navodeći to kao najpouzdaniji dokaz da nešto s nama nije bilo u redu. Kad smo se upoznali, bila je pet godina mlađa od mene, seksi i ambiciozna apsolventica defektologije, kojoj je, u usporedbi s većinom mojih dotadašnjih cura, nedostajalo nekoliko brojeva u prsima i bokovima, ali je zauzvrat imala sve što je nedostajalo njima - sve što je nedostajalo svima koje sam poznavao. Neka ravnoteža, nespojiva s njezinim godinama; neka krhkost, koja nije bila slabost; čak i kad je graničilo s bezobzirnošću, Lada je bila nesposobna lagati, a toj kombinaciji meni je bilo nemoguće odoljeti. Možda zato što sam se uz nju i sam osjećao takvim.

Nedugo nakon što smo objavili zaruke, moja nas je sestra odvjetnica izvela na večeru u kineski restoran i učinila sve da nas napije, a kad joj je pošlo za rukom, odvezla nas je do zgrade općinskog suda, nasred ceste zaustavila automobil i urlknula: *Ovdje završavaju*

nespremni, jeste li svjesni, patuljci? Bila je ponoć, vrijeme za igru istine, i mi smo sa sva četiri upaljena žmigavca morali stajati i odgovarati na pitanja pobješnjele tužiteljice. Lada je pod prisegom izjavila da me ne želi samo poradi mog materijalnog bogatstva, da se zaljubila u moju smušenost i smisao za humor, te da taj iskaz neće promijeniti ni na mukama. Ja sam svoj odgovor odšutio pozivajući se na peti amandman i ništa me više u pravnoj državi nije moglo natjerati da progovorim. Na Ladi mi se sviđalo sve, ali najviše to što me voljela.

Poslije tog testa sve ostalo činilo se kao formalnost. Za ljubav Ladinim roditeljima vjenčali smo se u glomaznoj oker crkvi na jednoj od najpopularnijih gradskih prometnica, a na večeru u obližnji restoran pozvali tridesetak uzvanika, od čega su barem njih dvadeset bili Ladini gosti. U svoju moćnu gomilicu ja sam ubrojio majku i sestru, par rođaka, kuma kojeg sam poznavao još iz vrtića i nekoliko prijatelja iz srednje škole. Te, kao bonus: Margetu, Šprajcera i njihove žene.

Dok smo kasnije te noći, još gluhi od slavlja u krevetu prebirali dojmove, Lada je gospodina i gospođu Margeta opisala kao „Bundyjeve, ali dosadne“, a Šprajcerove kao „totalno nespojiv par; ona vatra, a on želatina“.

- Različiti, skoro kao vas dvojica - rekla je.

Ne znam što sam rekao ja, jesam li se ponašao uvrijeđeno ili zaštitnički, jer stavila mi je prst na usta i dubokim glasom šapnula: „Jer, nema pravo pjesma narodna. Spavaj mirno, dušo. Drugari iz vojske neće-me-ti-pre-o-teti.“

Takva je bila večer kojom je počeo naš brak. Sjedili smo u sobi hotela s bezbroj zvjezdica, koju nam je kao vjenčani dar priuštila moja sestra, otvarali kuverte i po krevetu slagali novac, pričali.

- Svatovi na tripu - rekla je dok su dolje, sedam katova niže, zavijale sirene hitne pomoći. Gušili smo se od smijeha, uzalud pokušavajući otvoriti prozor našeg superluksuznog *suitea* i udahnuti malo običnog, najobičnijeg zraka. Kad smo konačno uspjeli, vani je bila magla i hladno i Zagreb, ali naši su nosovi htjeli baš u to narančasto mlijeko.

- Na svome smo, znaš. Pokrili smo se - rekla je i stisnula me za ruku. - I, što kažeš? Zadovoljan?

- Zadovoljan. - Poljubio sam je i pomislio na *jacuzzi* koji nećemo stići iskoristiti, na minibar

za koji nemamo love, na to da za dva sata moramo ustati i to da ćemo jedine zvijezde naše prve bračne noći vidjeti ujutro, u lobiju hotela. – Zadovoljan.

I doista, nikad u životu nisam bio zadovoljniji.

6. LJUBOMORA

Šprajcer je imao tu fiks-ideju da i ljubomora, kao svaka prava umjetnost, zahtijeva dar, urođeni talent, a da se njegov probudio s Kubankom. Točnije, da ga je u njemu probudila ona, a slučaj je bio tim teži jer mu se dogodilo kasno i tek sa zakonitom ženom. *Samo* sa zakonitom ženom, ispravio bi se – na sve drugo i druge bio je navodno oduvijek posve ravnodušan.

Njih dvoje i nas dvoje, izlazak i večera – zbilo se samo jedanput i nitko nije tražio repete. Kad me nazvao, Lada i ja već smo se bili uselili u stan njezine bake na Gornjem gradu, dvjestogodišnju trokatnicu u kojoj su toaleti bili zasebne sobice izvan stanova, a po večernjim se poplavama u kupaonici moglo navijati satove. Nakon vjenčanja nas dvojica čuli smo se samo nekoliko puta, ali susret bi uvijek nešto odgodilo: Radovan Šprajcer, računovođa, bio je zauzet, a u ukletoj kući ni ja se nisam mogao sastati sa slobodnim vremenom. No, kad je jedne subote zazvonio telefon, a prastare se cijevi nisu pobunile, stvar je bila dogovorena u trenu.

Od časa kad smo ušli u njihov automobil pa do onog kad nas je nazad vratio taksi, sve što je moglo krenulo je po zlu. Uvrijeđena šutnja za predjelo, ironične upadice za glavno jelo i urlanje za desert; takav je te večeri bio meni – a Šprajcerovi kao da ga nisu htjeli blagovati bez nas. U *pizzeriji* smo probrljali tjesteninu razmjenjujući prazna pitanja, a u kafiću brodu, nasukanom na nasipu, Kubanka se najprije raspričala pa rasplakala, a zatim Ladu odvukla na podij, zagrlila je i učila plesati ča-ča-ča. Sve to vrijeme Šprajcer je bio kao raspet, ali glumio je veselost i smijao se još glasnije nego obično – no bilo je u tom smijehu nešto lažno i zloslutno, nešto grozničavo, što je, u najmanju ruku, ubijalo volju za zabavom. Tad mi je i povjerio svoju storiju o umjetnosti ljubomore, otpijajući i s mješavinom ponosa i jada pivskom bocom prateći Kubanku koja se uvijala na plesnom podiju.

– 5 posto talenta i 95 posto rada – procijedio je i bocu ispustio na pod. – I mora se redovno prakticirati.

Prije nego se i ta večer raspala u tisuću komadića, da promijenimo temu, pitao sam ga gdje je sve bio nakon vojske, čuje li se s kim i zna li kako je tko završio – na što me najprije pogledao u čudu, a onda pomilovao po obrazu dok mu je na licu titralo nešto lukavo i bešćutno, pijano ili naprosto zlo.

– Ništa ti ne kužiš, moj čato, je li? Ili ne kužiš ili se praviš blesav.

Šprajcer u havajskoj košulji, lanenim hlačama i japankama zalivenim pivom; Šprajcer koji ukočen stoji dok oko njega trešti latinoglazba; Šprajcer koji se ceri dok mu se brak raspada – teško je reći je li bilo baš tako, jer sažalijevao sam ga i pribojavao ga se širom zatvorenih očiju, praznovjerno, kao da bi se nešto od te zle sreće moglo zalijepiti i za mene.

– Idemo. Taksu je ispred. – Lada je prišla i uhvatila me za ruku, ali Šprajcer je uhvatio njezinu.

– Ne idete! – zaderao se. – Idemo dalje, najbolje tek počinje!

Lada se odmaknula, pogledala njega pa mene i bilo je dovoljno za obojicu.

On je ispustio ruku, a nas dvoje otišli bez pozdrava, ukrkali se u taksu i pojurili u naš dvorac, naše ljubavno gnijezdo neuredne probave.

Lada nije voljela Šprajcera; možda zbog te večeri, možda zbog one druge, a možda i zbog pisama koja su počela stizati 2005., kad je već napustio Zagreb. U to je doba došla i njegove su je pošiljke dovodile do ludila: nekad su to bila pisma (bujice koje su nosile sve i svašta, od nadutih crkotina do dragocjenosti), a ponekad tek isječak iz novina, crtež ili stranica nehajno otrgnuta iz kakve pljesnive knjige. Kad bi me vidjela da ih otvaram, ni njoj ni Jakovu nisam se smio približiti a da ne operem ruke, kao da bi je panika obuzimala već i od same pomisli na sva ta skladišta i stovarišta po kojima je rovaio, na sve smrtonosne bacile koji su u njima mirno spavali desetljećima, sve dok ih Šprajcer svojim izgrizanim prstima nije probudio, kuvertirao i poslao na našu adresu. No, ako je zbog pisama i postalo očito, ljubila ga nije i dok ih nije bilo.

U umjetnosti ljubomore Lada je možda bila bez dara, a možda ga je samo čuvala za važnije prigode. O Šprajceru nikada nije rekla ništa loše, ali o njemu je šutjela toliko temeljito da čak ni meni nisu trebala pojašnjenja. Ne znam kad sam to konačno shvatio, no zauzimanje strane u tom sukobu (ako ga se tako uopće i moglo nazvati) bilo je farsa: Šprajcera sam se

odrekao „za Ladu” a da to nitko od mene zapravo nije zatražio.

Premda je već sljedećeg dana nazvao i ispričao se, od večeri na kafiću brodu viđao sam ga rijetko, točnije: samo kad je bio toliko očajan da me nisu mogli spasiti ni najbesramniji izgovori. Nalazili bismo se u birtijama Donjega grada, a on je dolazio skockan i obrijan, pokušavajući djelovati opušteno, no prije ili poslije iz njega bi probio očaj. O čemu god da smo pričali, završavalo je na Kubanki i najmaštovitijim scenarijima bračne nevjere, a ono što je i sam nazivao „svojim lucidnim intervalima” – razdoblja u kojima se na račun vlastite umjetnostibolesti uspijevao našaliti – bivala su sve rjeđa. Kad je Lada ostala trudna, više za to nisam imao želuca. Prestao sam odgovarati na pozive, a komunicirali smo povremeno još samo preko SMS-a, izmjenjujući nacerene, nasmiješene i namrštene žute krugove – abecedu kao stvorenu za Šprajcera i mene.

Jedne večeri u svibnju, ipak, banuo je bez najave pa na vratima stajao i šutio sve dok ga nisam uzeo za ruku i povukao unutra. Za to nam nisu trebali unesrećeni kružići: bilo je devet sati, a on je već bio propisno zgužvan, pijan i uplakan, iako mu s lica nije silazio njegov vječni blesavi kez. Uveo sam ga ne razmišljajući, ali kad je ušao u dnevnu sobu, požalio sam. Ondje je na kauču ležala Lada, tek okupana, u pidžami i s dlanom koji je počivao na golom napetom trbuhu – a pomisao da je Šprajcer vidi takvu, da sam ga propustio u naš svijet mekote i sigurnosti, natjerala me da protrnem. Možda mi se vidjelo na licu jer, začudo, i on je ustuknuo kao opečen. Teško je sada reći čega je sve bilo ondje, u tih par trenutaka bez riječi; Šprajcer koji se otima, vesla ramenima i pokušava se povući u hodnik, ali ispod oka (vidio sam, znam) zuri u blijedu kožu Ladina trbuha; ona koja ga vidi i traži me, i ja koji joj izbjegavam pogled, nemoćan zaustaviti trenutak, vratiti se do zvona koje dopire s ulaznih vrata i ne otvoriti ih.

– ‘noć. – Kao i uvijek Lada se snašla prva, navukla pidžamu i provukla se u spavaću sobu, ostavljajući nas ukočene, smrznute, nijeme.

Trajalo je trenutak-dva prije nego što se Šprajcer nacerio, rekao „e, sad je gotovo, družo” i zavalio se na kauč još topao od njezina tijela. Ono što se dogodilo nakon toga, u grozničavih četrdesetak minuta koje smo prosjedili i propili, pamtim kao svoj zadnji susret s njime, ili prikladnije: zadnji koliko mi je poznato. Prehlađen i podbuhlih obraza, očiju koje su zvjerale i gasnule naizmjenice, nepodšišane masne kose i ramena bijelih od prhuti – Šprajcer je bio portret poraza i možda me baš to navelo da prema njemu osjetim nadmoć, a od nje do pomisli da nekome želiš ili možeš pomoći nikada nije bilo daleko. Slušao sam ga i točio nam čašu za čašom, ali koliko god da sam pio, nisam ga uspijevao sustići. Dohvatio je fen, koji je

za Lodom ostao na kauču, uperio ga u mene i rekao:

- Čovječe. Prošlo je pet godina i ništa što smo dobili za svadbu više ne radi. Fen, usisavač, frižider, mikser, mikrovalna... Ko brak: za pet godina sve rikne, a svaka si prava dama nađe jebača...

Pritisnuo je sklopku, fen je zapuhao, a on se nasmijao pa ga između nas ugasio-upalio još nekoliko puta, ciljajući u glavu; Šprajcerov ruski rulet.

- Toliko-klik. Naime-klik. Traje-klik. Garancija.

Znao sam da je samo pitanje trenutka kad će spomenuti Kubanku i doista; nije me pustio da čekam. Umjesto fena tad je podigao čašu pa svečano, koliko je to bio u stanju, objavio kako je njegov brak gotov, te da je ostala samo ta zadnja stvar: uhvatiti je na djelu i raskrinkati tipa.

- Sutra odlazi, ide na kraj svijeta, ali ja ću biti uz nju – ispio je i podigao noge na kauč, ne izuvajući cipele. – Uz nju i njega, do kraja.

Pa kolutanje očima, odebljali jezik i riječi koje iz njegovih usta ispadaju kao krumpiri.

- Sve je već... Isplanirano. Buba na poziciji, audiotest sproveden... To ti se, čato... Ako ne znaš... Zove ljubav.

Smijao se i znojio i bulazio, a ni ja više nisam bio daleko. Iz svega što je ispričao mogla se sastaviti jedna od njegovih ljubomornih fantazija, kakvih sam se već naslušao i kojih mi je bilo dosta. Po njoj, Kubanka je odlazila na teren, na otok usred Jadrana, istraživati hrid na kojoj su se civilizacije smjenjivale tisućljećima samo da bi njoj pružile priliku za izvanbračni fuk.

- Palagruža, Diomedov otok, od prethistorije pa do moga kurca... – Šprajcer se uspravio i podrignuo, a onda sjeo i pogledao me zakrvavljenih očiju – Pa idem i ja, ne?... Split, Vis, i dalje... Ionako je gotovo, ali moram znat...

Kad sam sve to poslije prepričavao Ladi, rekao sam kako mu je ispala čaša i kako je povratio, kako sam ga odveo u kupaonicu, svukao mu sako i pomogao da se opere. Ležali smo u mraku, zagrljeni, i govorili o njemu i Kubanki onako kako se govori o ljudima koje gledaš s prozora desetog kata: bili su dovoljno blizu i dovoljno daleko, točkice čije posrtanje možeš pratiti prstom, a zatim ga pretvoriti u priču i pretvarati se da mariš.

- Neće on nikamo – rekao sam – ne onakav.

Ne znam zašto joj nisam ispričao sve. O tome kako me, kad sam ga ispratio do veže, Šprajcer uhvatio za ruku i pogledao u oči, kako je izgledao triježno i govorio bistro, bez podrigivanja i smijeha.

- A zašto Diomedov? E, pa, priča kaže da su Palameda, najmudrijeg Grka pod Trojom ubili kompići Diomed i Odisej: jedan zbog ljubomore, a drugi jer ga je natjerao u rat...

Pokušao sam istrgnuti ruku, ali mlako, i Šprajcer je stisnuo još jače.

- Palamedov stari za to je tražio zadovoljštinu, a kad je nije dobio, vratio se u Grčku i Ahejce prokleo time da im žene postanu preljubnice ...

Nasmijao se i usprkos tami, vidio sam kako mu divljaju bjeloočnice.

- Što se, između ostalog, i dogodilo. Diomeda je nogirala gospođa i zaglavio je na tom našem otoku, a Odiseja je od zakona vjerojatnosti spasio Homer... Hoću reći, čato... sutra idemo na mjesto koje su *stvorili* preljub i ljubomora... To kopno ništa drugo ne može objasniti...

Uhvatio me za tjeme i pokušao mi primaknuti glavu, kao da će me poljubiti, ali taj put povukao sam odlučnije, a Šprajcer se zaljuljao, zalelujuao, da nije bilo zida, i srušio bi se.

- Jebo ti sliku svoju, čato. Nezahvalnu. - Nasmijao se, oteturao do ulaznih vrata, mahnuo i opet je bio pijan.

7. PTICE

Jakov se rodio na prvi dan jeseni, a jesen je te 2005. bila topla i zlatna – toliko topla i zlatna da se danas čini kao nepravda: nijedan se njegov rođendan otad nije mogao mjeriti s tim prvim danom. Bio je petak prijepodne, kroz prozore rađaonice udarale su boje i sjećam se da je Lada uzviknula: „Pamti!“, a ja sam pomislio „kao da bih ovo i mogao zaboraviti, kao da se može zaboraviti toliko zlato“.

- Ipak – rekla je poslije – trebao si ponijeti fotoaparata.

Sa i bez fotoaparata, sve što su nam govorili o roditeljstvu (i onome što će uslijediti) bilo je istina, ali ništa nije moglo opisati na koje će nas sve načine promijeniti. Jakov je bio

zahtjevno dijete i tih prvih nekoliko godišnjih doba s njime kao da su bili i *naša* prva godina, prvi puni krug za Ladu i mene. Bio je boležljiv, natezao je sisu i urlao od grčeva, a kad bih se vratio s posla, Ladu bih zaticao nervoznu i neispavanu, kako cupka i pjevuši, s pobjljuvanom gazom na ramenu i vrištećim zamotuljkom na prsima. „Dok ne postaneš roditelj, ne prestaješ biti dijete“, znala je reći moja majka; „zadnja velika revolucija prije smrti“, dodavala je sestra kontrarevolucionarka, ali ništa od toga nije pomagalo noću, niti pumpicom izvlačilo slinu, niti zacjeljivalo izgrizene bradavice: za maksime o roditeljstvu očito je potrebna vremenska distanca.

No, čak i takav, vječno slinav i uplakan, Jakov je bio zaslužan za sreću, i to sam pred Ladom višeput nazvao svemirskom nepravdom: to što nas je bez ikakva truda i namjere činio potpunima. Dodirnuti ga i pomirisati mu kožu, osluhnuti mu srce i usnule ih zagrliti na krevetu – u životu neće biti ničega ljepšeg ni lakšeg, i o tome više neću reći ni riječi. A ako svemirska pravda postoji, neka je u tome što se ništa od te čarolije i toga blaga – ni dodir ni miris, ni s kamerom ni bez nje – ne može spasiti, zadržati. S roditeljstvom smo, rekla je moja majka, *napokon stupili u vrijeme*.

Možda zbog naše gornjogradske palače bez centralnog grijanja, ali Jakov je u siječnju dobio upalu pluća i Lada je s njim tri dana provela u bolnici, kampirajući po hodnicima i noćeći kod prijateljice koja je živjela u blizini. Bio sam siguran da se ne može dogoditi ništa loše i pokušao sam je nagovoriti da se vrati, ali to ju je samo natjeralo u šutnju. Na pozive mi je odgovarala SMS-ovima, a susreti u bolnici bili su napeti i hladni, gotovo da sam odlazio i prije nego što bih došao.

Dijelom zbog toga, tih dana s posla sam dolazio kasno i rano odlazio na počinak, koristeći svaki trenutak da se naspavam. Nekad bih zaspao u osam, nekad u deset, a činilo se da bih mogao spavati tjednima. Iz jednog od tih kokošnjih snova probudila me zvonjava i trebalo je neko vrijeme da shvatim što zvoni i tko je s druge strane žice.

– Jesi čuo za Kotura, jesi čuo za jebenog idiota, poklao dvjesto Šiptara na Kosovu i sad ga roštiljaju u Hagu... – iza Margetina glasa čula se buka, alkohol i slavlje – Sad sam vidio na internetu, poslao mi Ričko iz treće čete...

Nisam siguran jesam li išta odgovorio, ali ako i jesam, nije se činilo da mari. Urlao je, nadglasavajući se s pjesmom i smijehom u pozadini.

- Pokolj u Meji, 1999., uguglaj ga, jebotipas... Uguglaj, vojniče, to je naređenje!

Još smijeha pa:

- Jel ti to spavaš, jebeš, što radiš? Halo? – metalan zvuk spuštanja slušalice, pa još jedan, i zatvaranje vrata. – *Jebeni* Kotur svjedok obrane na suđenju *jebenom* Miloševiću... Kužiš ti to? *Di smo m i bili?* Fali još samo da umiješaju Šprajcera i sve će sjesti na mjesto...

Kad smo poklopili, bilo je jedanaest sati. Okrenuo sam Ladin broj, ali nije se javila. Trenutak poslije na ekranu je zasvijetlila poruka: *Dolazimo sutra*. Koliko god pokušavao, više nisam mogao zaspati. Sutradan, prije Jakova i Lade, stiglo je prvo Šprajcerovo pismo. U njemu su bili jedno pero, jedna pjesma mogega oca i fotokopija stranice *De Civitate Dei* Svetog Augustina, u kojoj se spominju ptice.

8. PRILOG ZA ARHEOLOGIJU BUDUĆNOSTI

Početkom rata moja je teta Ana, liječnica i najbolja žena na svijetu, policiji dojavila da je samac iz potkrovlja njezine zgrade snajperist i čovjek je preko noći nestao. Kad je sve završilo, nitko se nije volio prisjećati te priče: susreti na stubištu, kimanja i pozdravi – dva desetljeća poslije sve to činilo se kudikamo snažnijim argumentom od samotnjaštva i krivog prezimena.

Teoriji da je Šprajcer među nas ubačen kao *obaveštajac*, nije nedostajalo ni uvjerljivosti ni pobornika, ali kad god bih se uhvatio da skrećem u tom smjeru, sjetio bih se tete Ane i stao. Uz malo truda svaki se njegov potez uvijek mogao objasniti, a ja nisam htio da me kroz život prati oko nečijeg snajpera.

Margeta, međutim, nije imao sličnih problema. One večeri kad smo se čuli, spomenuo je koga je sve Šprajcer vozio i kako je živio, kako je lagao i kako nestajao, te da ga od '91. nitko nije vidio sve dok se nakon rata odjednom nije pojavio u Zagrebu, i ne potrudivši se ponuditi alibi. Razgovor smo završili zaključkom da iza cijelog tog balkanskog ratnog sranja najvjerojatnije stoji on, zloglasni Radovan Šprajcer, a vjerujem da se Margeta i dan-danas kune da je bilo *skoro-pa-tako*. Za mene, sve što je nabrojao moglo je biti slučaj, sve osim očeve pjesme s pečatom vojne knjižnice garnizona u Nišu. Zašto mi ju je Šprajcer poslao, i zašto tada – ne znam, ali siguran sam da stvar nije bila u stihovima: baš kao i uvijek kod mog starog, poezija je bila loša, važno je bilo ono na margini. A na toj margini bili su modri pečat,

brojke vojne pošte i ime grada, u kojemu moj otac, pjesnik i politički osuđenik nije mogao računati na previše čitatelja. Za tu zagonetku u Šprajcerovoj kuverti nije bilo ključa, a ako i jest, on u ono doba za mene nije otključavao ništa. Koliko sam mogao prepoznati – pero je pripadalo galebu, a Augustinove ptice Diomedu – uz Ladu i Jakova koji se ispijen vratio iz bolnice, nisam ni mogao ni htio kopati dublje. Jesam li se ikada dotad (pitam se) doista vratio iz tog rata? Je li me iz njega moglo iščupati išta osim njih dvoje? Sve i da sam htio, Šprajceru i njegovim tajnama nisam stizao posvetiti više od usputnog pogleda, trenutka ukradenog između svega što je bilo živo, uplakano, usrano i važno. A tako je teško čitati Augustina. Ono što se iz loše fotokopije ipak dalo razabrati bilo je da svetac negira legendu po kojoj su drugovi grčkoga junaka, nakon njegove smrti, pretvoreni u ptice, a sam Diomed u božanstvo. Diomedove ptice, koje na istom otoku žive i dan-danas, umiljavajući se Grcima i napadajući barbare, po Augustinu su djelo zloduha, baš kao i priča koja se o njima širi eto već stoljećima. Istog onog zloduha, pretpostavljam, koji je te zime Šprajcerovu kuvertu nagnao da završi u Jakovljevim rukama, a Ladu da u njoj ugleda prljavo pero šugave lučke ptice. Kažem, Lada nikad nije voljela Šprajcera, ali tada je postalo vidljivo. Na proljeće, s klupice visokih prozora, metlom je obarala zametke lastavičjih gnijezda (izmet), sređivala moj nered (prašina i klice), a ljeto je potrošila s majstorima i Jakovom, sređujući cijevi u kupaonici (po tebi je moglo poplavljivati dovijeka). Bila je nasmiješena, prštala je od energije i na prvi dan jeseni obznanila je da otvaramo stambenu štednju, ali padala je kiša i nismo mogli izaći da to proslavimo. Šprajcerove pošiljke stizale su odasvud i donosile svašta, ali u njima više nije bilo čarolije; za arheologiju i za budućnost nedostajalo nam je vremena i Augustin je mogao odahnuti – Diomedom i njegovim pticama nitko se još dugo neće baviti.

Tek mnogo poslije, kad stigne i iza ormara se izgubi kameni pas Palagruže, kad se preselimo u stan bez poplava i s centralnim grijanjem; tek kada saznam sve o Palamedu, izumitelju kocke i pronalazaču kormila, o kletvi njegova oca i dvojcu koji ga je uništio iz ljubomore; tek kad preko sestrina prijatelja u šibenskoj gradskoj upravi, jednim jedinim telefonskim pozivom pronađem Furčićevu majku, a ona mi kaže da je stradao na nekom slavonskom ratištu '91.; kad riječ po riječ i šutnju po šutnju izgubim Jakova i Ladu, dvije spremačice, Šprajcera i Kubanku – leći ću i u mraku napipati tu točku, staviti prst na to mjesto, na srce.

Bože, to sam ja, reći ću, i slušati kako otkucava, tuče kao sat ili kao tempirana bomba.

U ušima šum, a u tami oko mene tisuću cvrčaka, smijeh, zvuk mora, lopata, ljudi, krikovi ptica – Je li to taj otok?, pitat ću, Je li moj? I čije su ptice? I zovu li Grke ili barbare?

TELEFONIJA

Ljudi su zbilja bili očajni. Bili su očajni i za novac su bili spremni učiniti sve.

Lakomislena mlada žena u ljetnoj haljini o toj je životnoj činjenici razmišljala puni trenutak, a onda tiho podrignula pa dlanom prešla preko golema trbuha, mršteći se, kao da s njega otrese pepeo.

- Halo, halo - promrmljala je, ali tamo unutra ništa se nije pomaklo pa je još malo zurila u svoje prste, natečene i poslagane po kuhinjskom stolu poput sarmica.

- Šuti. Samo šuti, moj dječake plavi. Kupaš se u hrani, a ljudi vani nemaju što jesti.

Mislila je, naravno, na sve; na zemlju kao takvu, ali zapravo na momke koji su se u hodniku svađali s Kapetanicom oko ponude za novog teleoperatera.

- Ta će ih žena pojesti za doručak. - Dohvatila je mobitel i pogledala zaslon, na kojem nije bilo ni poruke, ni traga poziva. - Kod Kapetanice ni korporacije nemaju šanse.

Lakomislena mlada žena zvala se Roza. Zurila je u svoje prste i sjedila u stanu žene koja je bila nešto kao baka momku koji je njoj bio nešto poput mladića. I s kojim je ostala trudna. To zadnje bilo je zapravo jedina stvar oko koje nitko nije postavljao dodatna pitanja.

- *Kao baka* - pojasnila je Roza Silviji, vidovnjakinji čiji je broj pronašla među oglasima novina koje je proteklih dana listala kod Kapetanice - zato što je *druga* žena Lukinog pokojnog djeda, dakle, *nisu* krvni rod; a *poput mladića*, jer smo nas dvoje zajedno, ali nismo se čuli već sedam dana, otkad je on odveo turu na Velebit...

Silvijin komentar, koji se Roza trudila ne shvatiti kao proročanstvo, potvrdio je njezine najgore sumnje.

Nekad čak i jedan sat može značiti sve.

Ipak, radije je mislila da ondje gore nema signala.

Sjedila je u blagovaonici u kojoj je jutarnje svjetlo već užeglo limun žute zavjese, u kojoj su već od zore sjajile pozlaćene Kleopatre s egipatskih tanjur i blistave drvene čele ratnika veslača donesenih iz najcrnje Afrike.

Lukin pokojni djed bio je pomorac i u vezi s time bilo je nekoliko lijepih priča, kojih se Roza toga trena, istini za volju, nije mogla sjetiti.

- Sve, baš sve - pomislila je. - Za novac.

No, dalje od toga nije dospijevala, nije mogla sabrati misli.

Nema tome davno da je završila frizersku školu i Luka je u šali znao reći da je u prvom stanju bila zvrk, ali otkad je zaglavila u drugom, samo puše i stenje, gotovo da je i misliti zaboravila. A ona? Dok se Kapetanica tuširala, otvorila je vrata i u stan pustila tu dvojicu, koja su lako mogli biti lopovi, ubojice i serijski silovatelji, ali ispostavilo se da su samo očajni prodavači telefonije.

S obzirom na okolnosti, nije znala treba li se veseliti ili tugovati.

Zgodniji je bio visoki pedesetogodišnjak u vesti sa znakom morskog psa, i on je vodio glavnu riječ, a pratio ga je dečko njezinih godina, u jeftinu ljetnom odijelu i katastrofalno ošišan, no taj je samo izgledao prestrašeno i držao se pozadi.

- ... Jer, zašto ne biste uštedjeli ako se može?

Od svega što je čula dok su još bili pred vratima razumjela je samo to da je riječ o telefonima, izvrsnoj prilici, sigurnoj uštedi i životnom dobitku - trebalo je samo potpisati i stvari bi sasvim sigurno krenule nabolje.

I na to su je upecali.

Čim je stupio u hodnik, čovjek s morskim psom izvadio je blok i počeo zapisivati.

- Recite, gospodo, ako nije tajna - nasmiješio se - koliko mjesečno izdvajate za telefon?

- Ako imate internet, a vjerujem da imate... i ako ste ugovorom vezani za monopoliste, što je također vjerojatno...

Ne čekajući da mu Roza odgovori, zastao je, zapisao nešto, prslonio blok na prsa i značajno je pogledao pa joj pokazao brojku.

- Na primjer: ovoliko? A sad zamislite da je taj iznos...

Sad, kad je razmišljala o tome, Rozi je cijeli taj hokus-pokus sa zapisivanjem bio dozlaboga

smiješan, kao kad ti na ulici mangupi sakriju novčić ispod kutije šibica, ali još do maločas nije se činilo tako. Muškarac je zračio samopouzdanjem, bio je uspravan, preplanuo i imao vestu sa znakom morskog psa, pa mu je – premda u polumraku hodnika nije vidjela ni broj pa tako ni rješenje zagonetke – uzvratila osmijeh.

I to je bilo to.

Čovjek ju je galantno odmjerio, kimnuo mutavom dečku kao da mu skreće pozornost na najvažniju lekciju toga dana, pa se naklonio njezinu trbuhu.

– I, kad je zakazala roda? Ja ih imam dvoje i mogu vam reći: ne znam kako se vi i suprug snalazite, ali ovdje kod nas uskoro će se dvaput okretati svaka kuna...

Ukratko, Roza je bila kuhana i pečena, i da je mogla potpisati, učinila bi to istoga trena, ali ni stan ni telefon nisu bili njezini, a baš u tom trenutku u kadar je ujahala konjica.

Roza još jednom osluhne zvuke prepirke, a onda se s mukom izvuče od stola i odgega do balkona. To s telefonijom bilo je gotova stvar. Prije negoli ju je otpravila iz hodnika, Kapetanica je rekla: *neće me biti par minuta, Roza*, a nije je bilo već pet i djevojka je u sebi odala priznanje muškarcu s morskim psom.

Sjeti se Lukine priče. Početkom rata u ulici se pojavilo nekoliko nepoznatih muškaraca. Smjestili su se ispred kuće preko puta Kapetaničine zgrade, obilazili susjedne i nešto žustro objašnjavali ljudima ispred obližnjeg dućana.

– Što kažu? – upitala je Kapetanica jednog susjeda.

– Da se ne preplašimo – odgovorio je taj. – Večeras iza ponoći miniraju srpsku kuću.

– Ali treba javiti policiji – Kapetanica će u čudu.

– Pa *oni* su policija.

Kapetanica je sišla na ulicu i Luka doduše nije znao što im je rekla, ali kuća je ostala cijela. Još cijeli mjesec.

Roza uzdahne i učini joj se da se taj uzdah s balkona vinuo pa naglo potonuo, kao loše napravljen avion od papira. Pogled je s trećeg kata pucao na nekoliko prašnjavih čempresa, asfaltno košarkaško igralište bez koša i veliko ništa iza njih. Za to posljednje bila je kriva sama: nije vidjela na daljinu, a nisu joj se nosile naočale.

- Kao kokoš. Slijepa i glupa kao kokoš, eto kakva si, Roza.

Zatim je malo zurila preko ograde, u onu maglu i mlijeko, prepuštajući se vrtoglavici.

- Moj dječake plavi. - Već neko vrijeme tamo dolje ništa joj nije udaralo, ritalo se, prevrtalo.

- Riješeno! - Na balkonskim vratima pojavila se Kapetanica, pobjedonosno se smiješeći. -
Možemo ići - rekla je, a Roza je uzdahnula i preko trbuha poravnala svoju ljetnu haljinu.

Dok su se vozili, gledala je kroz prozor. Kapetanica je sjedila na stražnjem sjedalu, na mjestu iza nje, a za volanom je bio njezin momak, starčić lukava lica, koji nije znao kud bi s rukama i koji je od Roze tražio da ga zove Barba Jere.

- Nešto *kao* momak - ispravi se Roza u sebi.

Barba Jere i Kapetanica bili su skupa, ali su živjeli odvojeno - *jer svaki voli svoj komod*, rekao je Luka, prije nego što je otišao na Velebit i ostavio Rozu da se baka sa svim tim novim imenima i ljudima i njihovim odnosima.

Što se toga tiče, Lukina obiteljska situacija bila je krš i lom.

- Postoje obitelji u kojima se nije lako snaći - rekla je Silviji, uvodeći je u problematiku - ali za njegovu ti trebaju i kompas, i GPS, i uputstvo za uporabu...

Svi su ondje bili pomalo ćaknuti, bilo ih je puno i gotovo svi su od nekoga bili rastavljeni. Gore u Zagrebu Luka skoro da joj ih nije spominjao i trebala je vječnost da se uopće pohvata tko je kome što.

- A ja sam dobila malo više od tjedna.

Recimo, Lukina mama, Lucija, udavala se triput i imala je troje djece iz tri različita braka. To se još donekle i moglo pratiti, ali ona je stanovala sa sinom iz trećeg braka i s mužem broj dva, od kojega se već bila razvela, pa su sada, kako je sama rekla, *strogo uzevši, živjeli u grijehu*. Nakon dva susreta Roza je o njoj mogla reći da se dobro drži, da je dobro ošišana, i to je uglavnom bilo to: za ostalo joj je nedostajalo hrabrosti. Lucija je balkon pretvorila u kišnu prašumu u kojoj je držala kornjače i češljugare, uzgajala limone i kaktuse, i usto bila psihijatričarka pa nikad nisi znao kad se šali, a kad bi trebao biti zabrinut. I tako je Roza uvijek bila zabrinuta. Kad su se nedavno konačno upoznale, rekla je „zgodna si, srce, ali valjda

nemaš puno u glavi kad si dopustila da te ovaj moj blento upropasti” – takva je to bila dobrodošlica, takva žena, za jednu liječnicu nije se baš zamarala oko izbora riječi.

Ali ona joj je i sredila taj pregled, preko veze, i Roza se nije smjela žaliti.

Sunce je već odskočilo i temperatura je rasla, no mlada žena kao da je nije osjećala. Vozili su se pokraj mora, otvorenih prozora, pa kad je načas zapuhalo, osjetila je kako joj se dlačice na nogama i rukama ježe, a koža postaje bockava. Barba Jere je mijenjao brzine i dlan mu je slučajno dotaknuo njezino koljeno.

– A onda sam mu rekla: pa, jeste li vi normalni, čovječe? – Kapetanica je završavala priču o okršaju s vitezovima korporacije. – Gledate iz ekrana, zovete na telefon, tiskate se u poštanskim sandučićima, zvonite na vrata... još malo pa ćete i iz WC-a izvirivati... Kako vam nije neugodno?

Dok je pričala, nagnula se u procjep između dvaju prednjih sjedala i Roza nije mogla ne primijetiti zelene sintetičke hlače sa zvonastim nogavicama i otvorene cipele iz kojih su izvirivali debeli, jarko nalakirani palčevi. Okrenula se, brzo odmjerila crnu majicu bez rukava sa zelenim, crvenim i žutim listovima i nasmiješila joj se. Najdobrohotnije što je mogla, kombinaciju je odlučila proglasiti modom iz kasnih šezdesetih, iz doba kad su Kapetanica i Lukin pokojni djed obilazili svijet na teretnjacima i tankerima.

– Ma, ne zanima me ni da je besplatno... – Kapetanica je uzimala novi zalet, ali Barba Jere ju je zaustavio. Vozački ispit položio je u šezdesetoj i vozio je ukočeno, kao opsjednut zureći u retrovizore i pokrivajući mrtve kutove.

– Je l’ nas čeka Luce. – rekao je jedva otvarajući usta, monotonim glasom kakvim su, po Rozinu, morale govoriti hipnotizirane osobe. – Je l’ već tamo.

Maknuo je dlan s djevojčina koljena pa zatrubio biciklistu koji se udaljio od rubnika prema sredini ceste. Obje ruke trebale su mu na volanu.

– Završava dežurstvo – čula je Roza. – Pričekamo je u kafiću pa idemo zajedno.

Zastali su na semaforu i Roza se prisjeti svojega vatrenog krštenja. Luka je parkirao, izvadio njezinu torbu, iz nje široku bijelu trudničku haljinu, jer sve je na njoj bilo mokro od znoja, i dao joj da se presvuče u autu. Onda su pozvonili i popeli se na prvi kat na kojem su ih dočekala otvorena vrata, a iza njih Lukina majka plus očuh plus Lukin petnaestogodišnji polubrat, koji je cijelo vrijeme gledao TV i češkao jaja, na što nitko kao da se nije obazirao.

- Iz Zagreba do doma za tri i po' sata - pohvalio se Luka - I vidite koga sam vam doveo.

Bio je to Rozin prvi susret s obitelji voljenog čovjeka i željela im se svidjeti. Kad joj je Lukina mama rekla ono o upropaštavanju i manjku mozga, digla je bradu i promrmljala nešto poput *ljubav je slijepa*, a psihijatrica Lucija na to je odgovorila „ma ne samo slijepa, draga; ljubav je jebeni gluhonijemi slijepac bez labradora. Ali tebi je to sad ionako svejedno, zar ne?”

Luka i ona tada su prasnuli u smijeh, očuh je ugasio TV, a polubrat izvadio ruku iz gaćica i prinio je nosu. Od svega toga Rozi kao da se stegnulo srce i jedino što je uspjela izustiti bilo je „oprostite, moram na WC”, a tamo je plakala i jednom povratila, a onda na prst istisnula malo Lukine obiteljske zubne paste, ugurala ga u usta i trljala, kao luda, sve dok se nije zapjenilo.

Sve je to sinoć ispričala Silviji, smijući se, i od toga kao da joj je bilo lakše.

Roza se zagleda u svoje nokte, izbrazdane bijelim tragovima. Nešto će s time napokon morati poduzeti. Nedostajalo joj je željeza.

- Evo nas! - pobjedonosno je izjavio Barba Jere, gaseći motor, a Roza je prepoznala parking, metalnu ogradu i bijelu kamenu zgradu u kojoj je bila prošli tjedan.

Ni stotinu metara nasuprot ulazu nalazila se plaža i veliki asfaltni plato vrvio je automobilima, ljudima koji su natovareni plastikom i djecom zaključavali vozila i spuštali se prema obali, zauzeti mjesta u hladovini. Roza iskorači iz auta, a ispod nogu joj zaškripi šljunak.

- A poslije se možemo lijepo i okupati. - Kapetanica joj je straga prišla u pomoć, pomogla joj da se uspravi, spustila haljinu što joj se priljepila uz bedro pa je uhvatila pod ruku.

- Samo malo - rekla je Roza i zastala, petljajući po torbici. - Samo vi idite, sad ću ja - mahnula im je i, čim su joj okrenuli leđa, izvadila mobitel.

No, ni ovaj put, ni nakon nekoliko pokušaja, nije se dogodilo ništa. Korisnik je bio privremeno nedostupan, poruke nije slao i Roza je ubrzala korak, trebalo ih je sustići.

Još otkako su se prvi put čule, sa Silvijom je razgovarala gotovo svaku večer. Htjela je saznati koješta o koječemu, po prirodi je bila radoznala, a i bilo joj je dosadno. Od svih tih

misli nije mogla zaspati pa bi se okretala, odlazila na toalet, a zatim sjela na krevet i okrenula njezin broj. Već je poznavala proceduru: najprije bi se javila automatska sekretarica, pa glazba, onda bi Roza pritisnula jedan, pa dva, i na kraju puta čekala bi je Silvija.

- Halo, ovdje Silvija.

Sudeći po glasu i naglasku, Roza je pretpostavila da je Silviji između četrdeset i pedeset godina, da puno puši i da je Slavonka. Sve ju je to i pitala, testirajući vlastite paranormalne moći, a Silvija je priznala da je u pravu.

- Možemo li biti na ti? - pitala ju je sinoć Roza, ali Silvija je rekla da joj to, nažalost, nije dopušteno.

Rozi je bilo žao, ali ju je zanimalo tko joj to ne dopušta; sile koje su joj povjerile moć ili pravila vidovnjačkog zanata. Silvija je odgovorila da je riječ o silama koje su joj povjerile moć, ali i da nije baš po pravilima. Roza ju je onda pitala kad je osjetila poziv da postane telefonska vidovnjakinja, na što je Silvija zašutjela, valjda se pokušavajući prisjetiti, da bi se napokon hrapavo nasmijala i odgovorila: - Ne tako davno.

O svemu tome Roza je razmišljala dok su sjedili u kafiću i čekali Lukinu majku, a Barba Jere pričao priče o gljivama i svim čudesima vezanima za njih. Koje su jestive, a koje otrovne, što liječe, gdje rastu, kako se pripremaju... iako je priča još trajala, Roza se već nije mogla sjetiti ničega što je rekao. Pogledala je Kapetanicu, koja je pogledala na sat, ali ni ona se nije činila zadubljenom u problematiku. Sa sljepoočnica joj se niz obraze cijedio znoj, a Rozi se učini i da joj se šminka na usnama razlila, kosa na tjemenu splasnula.

- Idem ja vidjet gdje je ona. - rekla je Kapetanica. - Ni a ni be, a naručila nas u 10.

Razmaknula je metalne stolice koje su njihov stol odvajale od asfaltnog puta, nekako izmigoljila između preostalih stolova i nestala iza Rozinih leđa. Barba Jere ju je ispratio pogledom, iskapio svoju kavu, s krila otresao mrvice od peciva i pogladio Rozu po bedru.

- Ništa se ti, mala, ne brini. Bit će to dobro.

Roza je kimnula i nasmiješila se, ali mora da ga ono što joj je vidio na licu nije uvjerilo pa se nagnuo prema njoj, a ruke su mu završile na njezinu koljenu; stare, grube i posute pjegama.

- Evo, jednu našu, gljivarsku, da te nasmije. Reci: koja bi ti gljiva više volila biti: otrovna ili

jestiva?

Roza nije znala što bi rekla pa se nasmijala; da ne mora odgovoriti, da stvar što prije privede kraju.

Barba Jere zausti da joj otkrije ostatak, ali u tom se času začu Lucijino dozivanje, pa se oboje okrenu u istom smjeru, a Roza osjeti olakšanje.

- Evo, jesan li ti pričuva nevistu - rekao je Barba Jere, a Lukina mama mu mahne, uzme je za ruku i odvede.

Ispostavilo se da je pregled bio dulji nego što su očekivali, a onda je Roza još morala napraviti neke pretrage, telefoni su zvonili, sestre je preuzimale i predavale, po njoj slale nalaze, liječnici je dočekivali na hodnicima i u sobama, neki užurbani, neki ljubazni, da bi je na kraju jedna starija sestra čak i zagrlila, i privila na grudi, kad je sve bilo gotovo.

Nakon tog zagrljaja bilo je malo lakše. Roza je duboko udahнула i zaputila se na odjel psihijatrije, gdje je na interfon rekla tko je i koga treba. Metalna su vrata zazujala, a ona ih je gurnula i našla se u široku sivu hodniku navoštenih zidova, ispunjenu glasovima, okružena ljudima u pidžamama i spavaćicama.

- Sad će doktorica, pričekajte - rekla je mala nabijena sestra i otrčala niz hodnik.

Roza se smjestila u kut, s rukama na trbuhu, gledajući preda se. Netko je počeo prodorno vikati, dozivati sestru Ružicu, i ona se trgne. Muški je glas postajao sve uznemireniji, a onda mu je odnekud odgovorio ženski, dovikujući mu neka se smiri, da će sad, samo da pojede. *Sve je u redu*, viknula je žena, a Roza se iskreno nadala da glas pripada sestri Ružici.

- Je l' to tvoje? - prenula se kad su ispred nje osvanule dvije spavaćice, četiri sise, dvije žene, ali ona im je vidjela samo frizure.

- Drob - pojasnila je crna trajna, otprilike Rozinih godina, s velikom modricom ispod oka.

Roza je kimnula i nasmiješila se, a do kože ošišana pedesetogodišnjakinja djevojku je na to povukla za rukav i rekla: „Moja mama koristi samo Anićev rječnik, a ja koristim Klaića, je l' tako mama?”

Crnka je kimnula, nasmiješila se, brzo se osvrnula oko sebe pa podigla spavaćicu, pokazujući

zblenutoj Rozi isječena bedra.

- Ajmo, cure, ajmo: jeste mi dobro danas? - drugi put tog dana Lukina mama stvorila se niotkuda, zgrabila Rozu za ruku i povukla je prema izlazu, u spas.

- Jesmo, doktorice, dobro smo - čulo se kako odgovara djevojka. - Da je bolje, bi poludili.

I za tili tren, njih dvije, Roza i liječnica, našle su se na stubištu, pa ispred zgrade, pa u mršavu hladu bora; već je bilo prošlo podne. Na danjem svjetlu Lukina mama izgledala je umorno, jedino što je na njoj još sjajilo bile su oči. Roza joj je to i rekla, a Lucija se nasmiješila, pogladila je po obrazu pa stavila naočale za sunce.

- Da mi i njih ne potroše - rekla je.

Ljudi su je na stubištu pozdravljali i zaustavljali, a otkako su napustile odjel, telefon joj je zazvonio barem tri puta. Ona bi samo pogledala broj i ne bi se javila, a Roza bi na takav luksuz svaki put osjetila ubod zavisti.

- Vidi, draga, to ti je najvjerojatnije OK - rekla je liječnica, iz torbice izvadila bočicu vode i otvorila je. - Većina nalaza je u redu, a ostatak će biti gotov za par dana.

- Znači, mislite da je dobro? - zabrzala je Roza, a Lukina je mama pila i kimala, mašući kao da traži predah. Kad je završila, zaustila je da odgovori, ali mobitel je ponovno zazvonio, a ona skinula naočale i zapiljila se u broj.

- Mihić kaže da se nemaš zašto brinuti, a on ti je tu najveća faca - promrmrljala je i objesila usta u izraz koji je mogao značiti *sve pet*, ali i to da joj se ne sviđa ono što ju je dočekalo na zaslону. - Ali svedjedno, za svaki slučaj, kad nalazi budu gotovi...

Kad su se rastale, Roza je još jedanput provjerila mobitel i još ga jednom spremila nazad. Kapetanica i Jere čekali su je u bolničkom kafiću, ali ona je radije bila slijepa i gluha, izgubljena u bojama. Tumarala je šljunčanim stazicama, između šipaka, maslina i smokava, zastajala pored slapova rascvjetanih đirana. Kraj lokve od otpalih latica magnolije čučnula je, jednu podigla s poda i zabila nokat u roza mesnati cvijet. Bio je mekan, a rez na njemu ružan i brzo je crnio. Da pobjegne od toga, Roza je otipkala broj, odslušala gitaristički solo, pritisnula 1 i 2.

Pa su pričale.

Dok je nešto poslije Silviji zaključivala izvještaj o tom danu, Roza se smijala, šmrkala i jecala: „Znam da će sve biti dobro, ali ne mogu čekati još toliko... Reci... Recite, molim vas, je li sve u redu?”

- Koji ti je broj? – upitala je Silvija, i odjednom zazvučala mlađe i bliže, kao neka druga žena.
- Koji ti je broj, nazvat ću te.

Svi ti očajni ljudi. Otrovne gljive. Ljudi koji su spremni učiniti sve, za novac i za koješta drugo.

Bilo je rano poslijepodne i lakomislena mlada žena sjedila je za stolom u blagovaonici, između brodskih termometara, kineskog porculana i samovara s Kamčatke, a pred njom i Kapetanicom bila je po čaša crnoga vina – *od jedne nam neće biti ništa*, rekla je starija žena, *a i treba mi* – oko toga nije bilo rasprave.

- Ovdje Vera. – sjetila se Roza razgovora s terase bolničkog kafea. – *Silvija*. Daj mi sad malo tog dedu.

A onda, kad je popričala s Barba Jerom, a starac zajapuren vratio telefon Rozi:

- Odi kod doktora, mala, odi i strpi se još tih par dana. A ako bude bilo *ikakvih* problema, javi pa ću im pičku stući.

Hrapav smijeh, malo zabrinut.

- I ne zovi više na onaj broj, kožu ću ti oderati...

Kapetanica je podigla čašu, a Roza je podigla svoju.

- Za tebe.

Dok je otpijala, na pamet joj pade priča o *kao* baki koja svome *kao* momku izlijeva vodu u lice i odvodi je na autobusnu stanicu, kako se zatim zagrljene voze među gomilom polugolih tijela i kojekakvih frizura, u autobusu koji će ih na kraju odvesti tko zna gdje – ali već i to je bilo dovoljno dobro pa je stala, nije žurila na kraj.

Trbuh joj je mirovao, a ona ga je pogladila, jednom, drugi put.

- I voli to dijete. - Sjeti se da joj je rekla Vera-Silvija. - Što god da se kasnije dogodi, vrijedilo je zbog njega.

Ni uz najbolju volju Roza nije mogla dokučiti što je time točno mislila pa slegnu ramenima i pogleda svoje otečene prste poredane po stolu.

- Kad si ekonomistica, a završiš kao telefonska vidovnjakinja - pomisli - nešto s tobom vjerojatno nije u redu.

Ustala je i odgegala se do prozora, pogledala najprije u ono mlijeko i maglu pa bliže, u kontejnere i asfaltno košarkaško igralište bez koša. Na klupi, ispred Kapetaničine zgrade, na dvjesto stupnjeva iznad nule, sjedio je muškarac u modro-žutoj vesti, s glavom zagnjurenom u šake, do njega fascikl iz kojega su virili papiri. Rozi je trebalo i volje i snage da se liftom spusti dolje, prijeđe užarenu asfaltnu ploči i priđe mu s bočicom vode.

- Oдите u hlad - rekla je, dok je pio. - Ne budite smiješni.

Čovjek je poslušao, a ona ga je pogledala tim novim očima, očima Vere-Silvije, ili Kapetanice, jedne od tih ludih žena.

- Nevjerojatno - prošaptala je kad je shvatila koliko mu je kosa na tjemenu rijetka. - Slijepa kao kokoš, Roza.

Dok su se vukli prema sjeni, Roza je primijetila i tragove znoja na prašnjavu čelu, i prljavu kragnu veste s morskim psom, i to da brončani ten vjerojatno treba zahvaliti sunčanju na košarkaškim igralištima.

- Dajte mi mobitel - izgovorila je, a on joj ga predao bez pitanja, kao što bi joj vjerojatno dao novac, ili poljubac, što god da je zatražila od njega.

Da, bili su očajni, svi ti ljudi.

Roza je toj misli posvetila cijeli trenutak, a zatim utipkala broj, pomolila se novoj telefonskoj mreži, zaustavila dah i pričekala da se začuje zvuk slobodne linije.

PREDMETI KOJI TONU

Moja kći ima masnicu na oku.

Gledam je dok sjedamo za stol, dok srčemo juhu, jedemo glavno jelo i desert, dok nam njezina majka donosi već po običaju prešećerenu kavu. Buljim u nju, ne mogu si pomoći, a kad podigne pogled ili ono što je ostalo od njega, buljim u neki prostor iznad njezine glave.

Indira, ona koja plamti, tako se zove. Dati djetetu ime prema indijskoj političarki; još jedna od sjajnih ideja njezine majke, ex-kozmopolitkinje i komunistice. Jedino što sada plamti podljev je ispod Indirina oka. Ima trideset i tri, ali izgleda barem deset godina starije. Novinarka je, puno puši, malo spava, tako valjda i mora biti. U svakom slučaju, ne pomaže ni izbor odjeće – pleteno, pleteno i sto nijansi sive – da nema crveno lakiranih noktiju podsjećala bi na umirovljenu nadstojnicu samostana karmelićanki, a opet, tko zna umirovljuju li i njih za života, i nose li uopće pleteno i sivo.

Moja kći. Na fotografiji koja još visi u hodniku deset joj je godina i sjaji. To je bilo nekad. Kad je imala obraze i oba zdrava oka. I dugu bakrenu kosu u koju bi uplela cvijet, no sad je i to prošlost, u tom oksidiranom strništu više ne bi stajala ni djetelina.

Teško je vjerovati da se ikada događalo.

– I? – pita ne gledajući me. – Je l' mi izrastao rog na čelu?

Uz povremene prekidne moja kći i ja ne razgovaramo još od njezina studija, otkad ju je premlatio njezin prvi dečko. Možda i otkako sam ja pokušao premlatiti njega, a ona spakirala stvari i otišla, pridružila mu se u romansi koja je završila kratkim brakom i dugim razvodom, o kojima nisam želio znati ništa, ali se za obavijesti pobrinula njezina majka. Od tada se nije promijenilo mnogo. U bogatu ljubavnom životu već su je tukli, uhodili, ucjenjivali i spektakularno protjerivali na ulicu, a ona je u pauzama gotovo redovito stizala navratiti na ručak, pojesti sarmu i pokazati masnice. Nisam mislio da ću to ikada reći, ali kad je prije dvije godine počela živjeti sa ženom, gotovo da mi je laknulo. *Barem će uštedjeti na mejkapu*, rekao sam njezinoj majci, ali pokazalo se da nisam bio u pravu. Za Indiru nije sve u novcu. *Nešto je i u batinama*, otvaram usta da odgovorim, ali njezina mi majka stavlja ruke na ramena i tiska kao da me hoće spustiti do podruma.

– Tati i meni je drago što si došla – kaže. – Nismo te vidjeli skoro godinu dana.

Zabijam nos u kavu i srčem. Obitelj Gandhi i politika miroljubive aktivne koegzistencije. S rokom trajanja koji je debelo prošao, kako za Indiru i Rajiva, tako i za nas ostale, nekada sretno nesvrstane.

- Godinu, a odlazi isto poslijepodne - istisnem napokon. - Jedan poziv i...

Stisak na ramenima popušta, ali sad je ionako prekasno. Moja kći ustaje od stola i gleda me, dramatično širi svoja pletena krila, kao pernato siroče koje na večernjim vijestima pokušava poletjeti nakon ekološke katastrofe. U rijetkim situacijama poput ove nas dvoje obično se prešućujemo, no masnica na oku očito joj daje snage da se upusti u raspravu. Kad je bila mala, stavila bi dlanove preko očiju i mislila da je nitko ne vidi. Možda je to. Možda vjeruje da je maskirana.

- Idem... - kaže, izvlačeći se iz svoje nafte, prilazeći *orbitreku* s kojega sam prije tjedan dana pao i izazivački zureći u gips na mojoj ruci - Ne bih htjela da se itko u ovoj kući spotiče o mene.

- Ne boj se - odgovaram - ovdje barem ne bi svaka dva tjedna padala niz stepenice.

To smo mi, moja kći i ja. Osjećam da mi obrazi gore, ali zurim u nju, gledam kako joj se na voštanu licu usta pretvaraju u tanku crt, pa tonu na rubovima, kao da im je netko prinio šibicu. Izgleda kao da traži riječi, a onda joj u džepu počinje zavijati zbor marijačija, i ona ih grabi, pa s tom srebrnom ribom migolji pokraj mene i sad je pratim samo po zvukovima, otvaranju vrata i udarcima koraka dok se uspinje na kat, u svoju staru sobu.

Ne trebam joj gledati majku da znam kako me gleda. Ljubav i nenasilje. Moj drek. Izvlačim se ispod njezinih ruku, nogom udaram prokleti bicikl, prebacujem jaknu preko ramena, drugo mi ne dopušta gips, i izlazim.

* * *

Prije tri godine naši su prvi susjedi izgubili sina. Dečko je nastradao dok je ronio, u nekoj špilji, na nekom otoku, pojedinosti su pisale u novinama, ali ja ih već neko vrijeme ne čitam. Kad su išli u osnovnu školu, taj momak bio je Indirina simpatija. Ona njega nije zanimala, bila je žgoljavica s dugim koščatim nogama i barem za glavu viša, ali susjedi su valjda nešto primijetili pa su nas toga ljeta pozivali na rakiju i voće, a nama je trebalo bilo što da nas ponovo spoji; bili smo novi u ovoj kući, novi u ovom kvartu, novi u ovom kraju gdje se susjedi

najčešće gledaju preko ušica sjekire – i takva dobrodošlica nije se mogla odbiti. Dolazili smo u predvečerja i sjedili u njihovu vrtu, za drvenim stolom ispod stabla trešnje, ja s Indinom u krilu, a njezina majka sve glasnije sa svakom novom čašicom, kao uostalom i ja, dok bi padao mrak a zrikavci ludjeli u krošnjama. Susjed bi tada iz džepa izvadio baterijsku lampu i rekao malome neka Indiri pokaže radionicu, ili mačku, ili što god već bilo, i njih bi dvoje odlazili, on razdražljivo, a ona šutke, smireno i nekako zadovoljno, kao da je dobila nešto što joj pripada – izraz koji je nas odrasle tjeralo da se smijemo i pijemo, i kujemo planove o tome kako ćemo jednog dana srušiti to malo ograde i imati zajednički vrt s bazenom, ako sve bude kako treba, a, eto, čini se da hoće.

No, dok stojim pod nadstrešnicom teško je ne primijetiti; ograda je još tu, susjedov mali je mrtav, a Indira ima masnicu na oku.

Reći da je, kao šećer za kraj, i susjed obolio od šećera, bilo bi previše čak i za mene. U svakom slučaju, već odavno ne sjedimo ispred njihove kuće, gotovo da se i ne pozdravljamo. Susjed je bivši vatrogasac, krupan purpuran tip koji se ljušti po licu i rukama, kao štruca kruha koju je netko prekasno izvadio iz vode. Nekoliko mjeseci nakon sprovida vidio sam ga kako s velikom crnom vrećom za smeće stoji nasred dvorišta, pokraj bačve s kišnicom. Nismo bili na sprovodu i htio sam izraziti sućut, ali na kraju sam samo prišao ogradi i nisam rekao ništa. Umjesto toga, gledao sam kako preko ruba metalne bačve u vodu polaže predmete: makete aviona, kemijske olovke, šestar, odjeću, baterijsku lampu, hrpu sitnih i manje sitnih stvari koje su, bilo je jasno, pripadale njihovu sinu. Radio je to polako – bijesno ili nježno, ne znam – znam samo da mu se nije žurilo. Bit će da sam zurio prenapadno jer se u jednom trenutku okrenuo i, glasom čovjeka koji bližnjemu otkriva neku višu istinu, rekao: „neki predmeti tonu”. I doista, neki su predmeti tonuli, ja sam ih još neko vrijeme gledao, a onda se vratio u kuću i rekao ženi da imamo ludog susjeda.

Sada, pokušavam ne misliti na to, pokušavam ne misliti ni na što.

Gledam. Svud oko kuće snijeg je počeo kopnjeti i to nije lijep prizor. Naše dvorište ga je puno; te prljave sive iz koje probija šiblje i blato. Nije pretjerano toplo, ali kiša ga gricka pomalo – moj sve mršaviji izgovor da se držim podalje. Iznad kuće proljeću labudovi, dvije ptice, jer u blizini su jarci, i rijeka, sve ovo nekad je bilo močvara. Lete teško, sporo, pratim ih pogledom ispod nadstrešnice, može se reći da sam skriven. Nekada močvara, a sada kuće i cesta, i zelene kante za smeće, sve umotano u gluhoću i sivilo, jedino to se nije promijenilo. Ili se promijenilo sve, uvlačim se dublje u jaknu, smirujem se i guram ruku s gipsom na kišu, gledajući kako na njoj niču i nestaju male vodene mrlje.

Indira, ona koja plamti. Moja kći.

Iza sebe čujem zvuk otvaranja vrata, okrećem se, a njezina je majka tu i gleda me. Okrećem joj leđa, ne želim taj pogled, to zrcalo pred koje me uvijek iznova stavlja. Odmahujem rukom, gundam, dajem joj znak da nisam gotov, da mi treba još samoće. Smiješan sam i znam to, ali nisam jedini. Zna to i ona, možda zato i šuti. Šutnja je doista zlato, mislim, i jasno mi je da ću, kao i Indira, do smrti biti siromašan, jer nešto je i u batinama, nešto je i u boli.

Odjednom, zrak oko nas pun je prskavog motornog zvuka – spašava me momak u crvenoj kacigi, koji zaustavlja skuter baš tu, pred našom kapijom. Maše, iz kutije straga vadi vrećicu s namirnicama, trči desetak metara i uvlači se, skoro pa na prstima, u dvorište naših susjeda. Snijeg i ondje skapava kao izgladnjela životinja. Moja žena i ja gledamo dečka dok se šulja dvorištem, a onda iznenada skreće s poharane betonske staze, trči do stabla trešnje, vadi nešto iz najlonske vrećice i ubacuje predmet u šupljinu u deblu. Zurimo u njega dok žuri do vrata, vadi mobitel i tipka. Čekamo svi zajedno. Kuća naših susjeda odaje dojam propasti i od toga kao da mi je lakše. Za koji trenutak vrata se otvaraju, a netko iznutra uzima vrećicu i dečku pruža novac. Crvena kaciga zatim leti nazad, sjeda na motor, kima nam još jednom i nestaje. Tišina. Spuštam pogled i gledam naše noge i stopala, pokušavam se sjetiti gdje je nestalo sve ono što se događalo ispod one trešnje, svi ti ljudi, ta djeca, pa čak i ona bačva s kišnicom. Šutim, nema se tu što reći. Iznad, iz Indirine stare sobe dopire štopot glazbe. Kad god s masnicom dođe k nama, događa se to isto.

- Red plača pa red muzike – mumljam, a njezina majka gleda me kao da ne zna što me pretvorilo u to što jesam, a što podnosi samo zato jer se negdje u životu malo zamislila pa krivo skrenula.

U taj čas vrata susjedove kuće ponovo se otvaraju i na dvorište se iskrada susjed, pa kao zombi, i ne pogledavši nas, u kariranim papučama plazi preko prljava snijega. Napokon prilazi stablu, zavlači ruku u duplju, petlja i premeće, a onda iz nje, umjesto bijelog zeca, vadi kutiju čokoladnih bombona.

- Tonu – dobacujem mu. – Predmeti – kažem, a on me i ne pogleda.

- Mali gad ga eutanazira slatkim – šapćem dok gledamo kako odlazi. – To je to famozno pobratimstvo bića u svemiru.

- Indira treba do grada – kaže moja žena i ja čujem da joj glas podrhtava, tek sad primjećujem da na sebi ima tek tanku bijelu vestu, da je ruke prekrížila na prsima, a obrazi

su joj crveni od studeni. Valjda zbog toga djeluje nekako nevino, mlado. Moja žena, a njezina majka, Titova pionirka, heroina nesvrstanih. Nedostaju još samo crvena marama i plava kapa pa da slika smiješne svijetle budućnosti bude potpuna.

- Pa tko je drži - odgovaram iako znam da to ne može biti kraj.

- Pila je tablete, nije joj dobro. Ne može voziti, Petre, molim te, odi s njom.

Šutimo a moja žena diše šumno, brzo.

- Kćer ti je. A ti se trebaš pokrenuti - kaže napokon, a onda se okreće i vraća u kuću, sigurna da se tome više ništa ne mora dodati, čemu se ja, muž i otac, mogu samo nasmijati.

* * *

Vozimo se vlakom. Čudna pomisao: ovo je prvi put da smo zajedno sami, moja kći i ja, možda još otkako je bila djevojka. Kupe je prazan, sjedimo jedno nasuprot drugom, a ona se pretvara da spava. Razmišljam o tome koliko se poznajemo. Ja o njoj znam samo ono što vidim pred sobom: crni kaput, spaljenu kosu, purpurno oko, masnicu - ona o meni gips, možda ni toliko.

Nedavno sam počeo padati. Uhvati me neka slabost, pred očima mi bljesne, zamrači se, noge mi postanu mekane, u glavi se zavrti i padnem. Naravno, u stvarnosti je sve puno življe. Kraće. Jednostavnije. Nešto kao: hop, i već si na podu. Žablja perspektiva, pogled iz lonca ili bačve s kišnicom, iz vode koja se polako zagrijava. Počeo sam padati, padam, i uskoro ću pasti, mislim, ali to nije razlog za patetiku. Gledam svoju kćer. Lice je zavukla u kaput, naslonila se na prljavu zavjesu, na prozor iza kojega je najobičniji zimski dan; sedativi, masnice, krš i lom. Možda i još ponešto, o čemu ne znam ništa.

- Zašto je svi tuku? - pitao sam jednog njezinog momka, malog profesora tehničkog odgoja, jedinog koji se u ono doba činio normalnim. - Kako to da izvlači najgore iz tih ljudi?

Profesor je odgovorio da je to stvar slučaja, ili nesigurnosti, ili karaktera, ili njihove kombinacije - u rukavu je imao više opcija, a nije spomenuo jedino nasilje u obitelji, valjda iz obzira prema meni.

- A bolesnici to nanjuše - dodao je. - Rade na toj frekvenciji.

Stavio mi je ruku na rame i nasmiješio se.

- Ali s tim je gotovo, tata. Nadam se da to znate.

Ako i nisam, uskoro sam saznao. Cijelo to vrijeme Indirin telefon bio je ozvučen, a mali tehničar volio je nazivati muškarce s kojima bi se čula, prijetiti im i nazivati je kurvom. Tako im je valjda remetio frekvenciju.

Kako god da se okrene, situacija sa znanjem krajnje je delikatna.

Indirine masnice. Moji padovi.

Recimo: ja ne znam što mi je, Indira ne zna da mi je išta, a liječnici ne znaju ništa: samo to da ne bih trebao voziti, pa čak ni *orbitrek* u dnevnoj sobi. Toliko je doznala i njezina majka, kad sam se osvijestio, slomljene ruke, u kolima hitne pomoći.

- Mrzim te - rekla je. - Mrzim te, nemoj umrijeti.

Možda je bilo i *molim te, nemoj umrijeti*, a možda sam i to samo sanjao. Znam samo da me držala za rame, a na licu joj je bio izraz koji sam u ovom ili onom obliku imao prilike gledati posljednjih tridesetak godina: nešto između želje da zaplače, prasne u smijeh ili ručnom granatom raznese i sebe, i mene, i sve u krugu od pedeset metara. Teško je sve to ignorirati, ali meni nekako uspijeva, već cijeli život.

U kupe ulazi kontrolor i pozdravlja, a Indira otvara oči pa ih brzo zatvori, ljuta, jer su karte kod mene, jer mu ih ja pružam, a ona je opet dijete. Čudna je ta slika nemoći, odraslog djeteta, stisnutih očiju, usnica skupljenih u crtu. Nasmijao bih se, ali sjetim se učas svog kontrolora, pračovjeka u bijeloj kuti, kojem sam dopao u ruke one večeri kad su me doveli u hitnu. Bio je to mlad proćelav muškarac, mrzovoljan i neobično maljav, nimalo nalik na ljepotane iz TV-serija.

- Koliko imate godina? - pitao je, ali iz mene nije izašao ni glas.

- Koliko imate godina? - ponovio je i namrštio se, a ja sam šutio i buljio u njega, u debele crne dlake koje su mu izvirale iz ovratnika, rukava, odasvud; s takvom izgledom morao je biti naviknut na slične stvari, ali meni iz nekog razloga nije htio oprostiti.

- Pedeset i devet - ubacila se njezina majka i liječnik je otada razgovarao isključivo s njom; za njega nisam postojao.

- Ne mogu vam reći što je dovelo do ovoga - rekao je kad smo odlazili. - Samo to da sada mora mirovati, slušati i napraviti brdo pretraga.

Zapamtio sam tu čudnu riječ, to neobično *brdo*, prvo i zadnje na koje ću se popeti mirujući. Sjećam se i da sam htio progovoriti, reći *tu sam*, bilo što, ali nisam, jer me bio strah i jer sam bio dijete, zbog čega se sada smijem i razmišljam o toj nelagodi, toj nemoći koju dijelim sa svojom kćeri, cijeli trenutak, koliko izdržim. Indira otvara oči, pogleda na sat, uvlači bradu u ovratnik i vraća se u svoj položaj fetusa.

- Uskoro stižemo - kažem, ali ona ne odgovara.

Tada i ja zatvaram oči i napokon smo zajedno, makar i u mraku, makar i svako u svojem. No ni to ne traje dugo. Prije nego vlak uđe u stanicu, prije nego otvori oči, uzimam voznu kartu i stavljam je na sjedalo do nje. Zatim je ponovo dižem, držim je tako trenutak-dva i napokon joj je položim u krilo.

* * *

Djevojka se zove Ines. Ines je kratko ošišana, ljepuška cura, blijeda i s nečim crvenim u očima - nisam zloban, tako pokazuju fotografije. Pohađala je bogoslovni fakultet, a sad radi u dućanu sa sapunima, no i dalje je gorljiva vjernica. Znam to jer je pod njezinim utjecajem u crkvu najprije krenula Indira, a zatim i njezina majka, dugogodišnja prvosvećenica socijalizma, što je valjda označilo i službeni kraj jedne propale ideologije. Susret su, možda zbog toga, i dogovorile na željezničkom kolodvoru; u kafiću smještenu do otvorene kapelice.

Vlak nas iskrcava niti 10 metara od tog svjetionika vjere.

- U 3 i 10 za Yumu - pokazujem kolodvorski sat - Bit ću ovdje, ako se odlučiš nazad. - kažem i pokušavam se nasmijati.

Indira kima, ali ne znam gleda li me. Na nos je natukla goleme sunčane naočale, do njih navukla svoj crni kaput i ne mogu a ne pomisliti da djeluje izgubljeno, čak i ovdje, na kolodvoru ne većem od kutije šibica.

- Oprostite - između nas se probija žena s kišobranom pa još dvije djevojčice, prestalo je kišiti, gotovo da je vedro, ali borbena spremnost je na visini.

- Ajde, čuvaj se - kažem, a ona otetura prema prljavu izlogu kafića. Kad posrne, trgnem se, a onda stojim i pratim je pogledom još tih nekoliko koraka, kao da su joj prvi, kao da joj i u čemu više mogu pomoći. Svjestan sam koliko bi se smiješno sve to moglo učiniti nekome tko nas poznaje, da nas gleda, no srećom, nitko tko nas poznaje ne gleda nas, možda samo Ines, i Bog, ako ga ima.

Obje me mogućnosti ozlovolje.

Kad Indira uđe u kafić, malo pričekam, a onda se približim staklu. Šezdesetogodišnjak sa gipsom, koji viri, koji špijunira vlastitu kćer - predmeti možda tonu, ali mogu li potonuti toliko? Unutra nema puno gostiju, mršavi ljudi u prljavim kaputima gledaju džepni televizor, a njih dvije sjede za barskim stolcem u kutu, jedna uz drugu, pred njima pepeljara i čašice s rakijom. Ne čini se da razgovaraju, Indira je skinula naočale, gleda preda se, a onda otvara usta i govori, čini se da ne može stati.

Sve te tajne, sve ljubavi moje kćeri.

Da ovdje padnem, mislim, nitko ne bi znao što mi je, a ja ne bih znao da je ikome išta. Nisu to neke utješne misli pa stajem. Mičem se od stakla i hodam, zaustavljam se tek pokraj kapele, iza žene s rupcem koja kleči na tapeciranoj klupici, do nje vrećica puna namirnica. Ne znam što radim ovdje. Ne moli mi se, ne znam to, ali, kao i uvijek; gdje postoji dvoje učas se stvori red, a iza mene već se tiskaju ljudi, vjera ne poštuje liniju diskrecije. Kad žena ustane, zauzimam njezino mjesto ne razmišljajući, zbog gipsa sam nespretna, možda mi se i malo vrti.

Što da kažem?

Draga Djevice, draga Marijo,

Sve znaš. Život je sjeban. Najprije si nesretan jer ti se brak raspada, a onda ti počnu tući dijete. Nesretan si jer ti tuku dijete, a onda ti dijete ode. Nesretan si jer je otišlo, a onda shvatiš da djeca umiru, da ih ne poznaješ.

U džepu mi počne zvoniti mobitel i ja ga nekako vadim, pritišćem gumbe, javljam se.

- Halo - kaže njezina majka. - *Halo* - ponovi pa zašuti i ona.

- Dopratio sam je - progovaram - Sad je s Ines, zavukle su se u kafić i pričaju, ja čekam na kolodvoru.

Čini se da razmišlja o tim riječima, da ih zamišlja, u kafiću, u razgovoru, ali da ne strepi, ni zbog koga i ni zbog čega.

- Ne znam hoće li se vratiti sa mnom, kako će to završiti.

- Bit će dobro – kaže i izdahne, a iza mene počinju dopirati zvukovi negodovanja. Vjericima se žuri.

- Nije te strah? – ispalim, i već i samo pitanje učini da se bojim manje, znam da je ona tamo, da drži slušalicu objema rukama, kao moju ruku u kolima hitne pomoći. – Onaj tvoj vječni strah, da će nešto poći po zlu, da će joj se nešto dogoditi – smijem se.

- Ne, nije – kaže sasvim ozbiljno. – Znam da si ti tamo.

Netko me odozada gurka u leđa, nečiji prst zabija mi se pod plećku, *što vam je, čovječe, jeste li normalni*, kaže, a ja ne znam što da mislim, pokušavam se sjetiti što da kažem, i zašto bi nas uopće trebao biti strah.

- Nikad se nisi bojao – kaže.

Nervozni mlađi muškarac sa strane unosi mi se u lice, prijeti, govori nešto, što radije biram ne čuti.

- Jednom smo, možda se sjećaš, bili na moru, sjedili smo na nekoj terasi, a ona je gazila bosa po oblucima i nekako naletjela na staklo, i mi smo prvi put ugledali njezinu krv, ne previše, ali bilo je dovoljno da se skamenim, a ti skoro prevrneš stol – tome smo se kasnije smijali, ali tek sa sigurnog, tek kad se krv sakrila nazad...

- U nju, našu dvogodišnju kćer – smije se njezina majka, smijemo se zajedno, a onda me netko hvata za rame i podiže, ranjenog čovjeka u gipsu, koji se ne opire, samo kaže *čujemo se poslije* i završava na brdu od besplatnih časopisa, onih koji nude blagost, strpljenje i nježnost, odgovore za sve probleme, kako s ove, tako i s one strane života.

* * *

Indira spava. Ovaj put kupe je pun i ona sjedi do mene, glava joj putuje od mog ramena do prozora u trzajima i potreban je pokret, nježan koliko ja to mogu, da je primiri, da je umirim uz svoju. Postariji muškarac s rukom u gipsu i mlada žena u crnom, uspavana

lijekovima i s velikom modricom ispod oka – nas dvoje smo zanimljiv prizor, priča.

Gledam kroz prozor u nebo, na kojemu su oblaci toliko nepomični, toliko sigurni, da se odmah dosjetim smrti. Neće me biti, pomislim, a ništa se na nebu ne pomakne – to su ti mali znakovi, te male geste. Svejedno, pomislim, svejedno. U dan se uselila neka sporost, kao što su spori predmeti koji tonu. U nekom ozbiljnijem smislu, ne možeš ih zaustaviti; i ne treba razmišljati o njima.

Moja kći, ona koja plamti.

Milujem je i pomišljam kako bi se ovo moglo učiniti nekome tko nas poznaje, da je nekim slučajem tu, ali nikoga tko nas poznaje oko nas nema. Nitko neće upamtiti, ni ona ni ja, ovaj dodir, moju pedesetdevetogodišnju ruku na njezinu tridesettrogodišnjem licu, jer kože će ostarjeti, i ovaj pokret, ova ljubav u njemu nestat će kao da je nikada nije ni bilo.

Dječak od kojih četiri-pet godina sjedi do mene i smije mi se. Pravim grimasu, zatim uzvraćam osmijeh.

- I ja sam imao gips – kaže. - I ja sam slomio ruku.

- Zašto? – pitam, ne znajući ništa bolje.

- Zato jer sam bio zločest – smijulji se. - Jesi i ti?

- Jesam. Bio sam jako zločest – kažem i pokušavam se prisjetiti svega lošega što sam napravio, svega što sam pokvario, uništio, zatrovao, no ništa naročito strašno ne pada mi na pamet. Ali sjećanje vara, ni to ne znači ništa.

- Što si radio? – malac je sada ozbiljan, možda ga je i strah, a mlada ga žena kori, gledajući me nasmiješena, kao i ostali u kupeu.

- Ne sjećam se – kažem. - Običan život. Ali sigurno nije bilo lijepo.

- Ti si onda strašan. Ti si hot-dog King-Kong – mali se hihoće, privija se uza ženu i prčka joj po torbici, a onda se nad moju slomljenu ruku nadvija uz sablastan cerek, s flomasterom u šaci.

- Florijan! – podiže glas majka, ali dajem joj znak da mi ne smeta. Klinac zatim napada, a ona sliježe ramenima i ispričava se ne odveć uvjerljivo, kolektivno, svima.

F-L-O

Dok nezgrapna crna slova putuju po gipsu, okrećem se i ponovo gledam kroz prozor, prema snijegom pokrivenoj planini koja za vlakom zaostaje polako i na koju baš u ovom trenutku pada meka svjetlost zimskog poslijepodneva. Tamo, nekoliko kilometara od nas, jarkocrveno svjetlo na obroncima učas je užeglo prozore i krovove, oblake i obzor – čini se da se za nama širi požar koji ništa ne može ugasiti.

- Kraj dana – kaže čovjek u skijaškom odijelu preko puta mene. – Bilo bi lijepo sad biti tamo.

Ali tamo, na tim osunčanim hrptovima više se nije moglo biti.

To što smo promatrali već je bilo prošlo.

Još dok je gorjela ta veličanstvena vatra, u dnima i usjecima bubrile su sjene, a zemlja, zemlja – kao da je netko u svaku njezinu poru natisnuo velike crne vreće sa smećem.

DVOJE DJECE

Imao sam dvoje djece i nisam mogao misliti. Dvoje djece, dvoje djece, od jutra do večeri, od sumraka do zore, iza njih nije ostajao ni kamen na kamenu, taktika spaljene zemlje, prah i pepeo! Dvoje djece, tamnokosi anđelčići, dečko i curica. Bila su to djeca ljubavi, ali to se više nije spominjalo, moja žena najmanje. Bila je to dobra žena, prilično zgodna, dobro uščuvana, ali bilo joj je dosta svega: rekao bih i da je ponekad žalila, duboko žalila zbog kojčega, no barem se trudila ne davati mi to otvoreno do znanja. Ja se nisam mogao suzdržati. Źalio sam se, nepromišljeno. Dvoje djece, dvoje djece, ponekad sam znao prevršiti mjeru, a ni ona se nije baš razbacivala razumijevanjem; na svako moje prenemaganje samo bi promrmrljala *a meni se nakon trudnoće smanjio mozak*, to je bio njezin odgovor na sve – podatak je pronašla u knjizi slavne neurologinje, knjizi koju nije pročitala do kraja, ali i ono što je pročitala bilo je dovoljno za ključni argument svih naših rasprava. Pretpostavljao sam da smanjenje ne može biti trajno, ali do tog dijela ionako ne bismo dolazili. Moja žena svoju bi rečenicu uvijek izgovorila svečano i nekako konačno, tako da je zvučalo kao presuda, a ona kao invalid veteran Domovinskog rata; kao da je nešto zauvijek izgubila, ali više niti mari, niti se sjeća što je to nešto bilo.

Bili smo drugačiji, u to nije bilo sumnje, a sve se ponekad činilo kao pakleni plan kojim nam je netko trajno promijenio osobne opise. Bilo je kao u programu za zaštitu svjedoka, samo bolje; no tko, čija je tajna služba stajala iza svega – to nam još nije svitalo. *Nevjerojatno što čovjeku može učiniti malo neobaveznog seksa*, govorila je moja žena preko telefona svojoj manje iskusnoj sestri, a ja sam samo šutio i slijegao ramenima, jer, dvoje djece, dvoje djece, neka baci kamen onaj koji bi napravio drugačije.

Ne, nije se dalo misliti, samo slagati misao na misao, kao traljavi suhozid, kao lažne lego-kockice, spas je donosio jedino izlazak. Ali ni izlazilo se nije previše, na kraju bi uvijek nešto iskrsnulo: vrijeme bi se narogušilo, ispomoć rodbine zakazala, čak sam i posao počeo raditi od kuće: i sa smanjenim mozgom moja žena bila je puno pametnija od mene, ili očajnija, teško je sada reći, znati sa sigurnošću.

Bio je to gerilski rat, borba za svaki pedalj terena! Kad bih odlazio iznijeti smeće ili platiti račune, pogledala bi me zavidno i rekla *blago tebi, ti izlaziš*. Jednom kad sam se spremao na sprovod kolege s posla, gotovo plačući je prošaptala, *molim te, mogu li ja umjesto tebe, hitno trebam među ljude* – toliko očajna je bila, ili toliko pametna, ta moja žena, ljubav moga

života.

Ne, nitko nam nije bio kriv; voljeli smo se, završili jedno na drugom, odmahnući rukom na prezervativ i napravili to dvoje djece; toliko sam još i mogao razumjeti, ali sve ovo – sve što se dogodilo nakon toga – na to se doista nije dalo pripremiti! Da potaknem misli, ponekad bih pušio, grickao orašasto voće, a ponekad samo izjurio i cupkao ispred zgrade. Tamo je bio i taj vječno prazan dućan, kineski dućan, Xia-Ping promet – tako se zvao, a iz njega bi provirio kozičavi Kinez i rekao *bok, sused, bok, sused*, odvratio bih ja, i mi bismo se nasmiješili jedan drugome – naizgled, to je bilo sve, ali ti su me susreti snažili, tjerali me na razmišljanje, bistrili mi glavu. Prije spavanja, zadnjim snagama okretao sam stranice, zanimao se za kinesku kulturu, guglao kroz stoljeća. No sa svakim novim podatkom sve me upornije progonila pomisao da u Xia-Pingovu smijehu postoji neko skriveno značenje, u tom smijehu koji je dolazio iz najmnogoljudnije zemlje i pripadao ljudima koji su se generacijama borili protiv viška djece i manjka razmišljanja. Bilo je nečeg zlokobnog u njemu, povjerio sam se ženi, Xia-Ping promet tjerao me da se zamislim. Ali, naravno, žena je samo odmahнула rukom i požalila se na smanjene kapacitete; bila je subota, jedanaest navečer, a iz dječje sobe još je dopirao hihot. Zatim se začuo vrisak pa zvuk nečeg plastičnog što snažno udara o parket. Brza poput tigrice, moja žena bacila se na noćnu lampu, prevrнула je i dala mi znak da se pritajim. Premda mrtva umorna, bila je neočekivano hitra, blizina opasnosti vraćala joj je svježinu. I zato smo ležali u mraku i čekali. Od naše dvoje djece moglo se doživjeti svašta, ne bi bilo prvi put. Nit razgovora za tu je večer bila nepovratno izgubljena. Nisu nam trebali razgovori o Kinezima. Trebali su nam vikendi bez incidenata.

Ne mogu reći da su ta djeca bila zla, bila su samo dobro raspoređena. Kad se drugo rodilo, prvo je imalo dvije; kad je drugo napunilo godinu, drugo je imalo tri, pa onda 2:4, 3:5, neumoljivom logikom dalje, perspektiva je bila zastrašujuća, ali od toga se nije dalo pobjeći. A nisu bila čak ni zahtjevna, ta naša djeca, zapravo, tražila su samo uobičajeno: hrani, kupaj, preoblači, pazi, čuvaj, razdvajaj, uspavljivaj, nunaj, pjevaj, razgovaraj, pregovaraj, prijeti, tuci, očajavaj, informiraj se, vodi u vrtić, vodi u šetnju, spremaj u auto, veži u sjedalicu, vodi liječniku, i kako onda da čovjek razmišlja, kako da misli, Xia-Ping se samo smješkao, bio je mudar i imao je promet, čak i kada nije imao prometa.

A naši prijatelji? Da, imali smo i prijatelje. Već neko vrijeme dijelili smo ih na dvije skupine. Na one s djecom i one bez njih. Naravno, podjela nije bila bez ostatka i ostavljala je određene dvojbe, npr. prijatelje s kućnim ljubimcima bili smo skloni smatrati posebnom

vrstom prijatelja s djecom, dok je zaseban slučaj bio par ženinih kolega s faksa koji je u hladnjaku uzgajao bakterijsku kulturu i od nje pravio kefir. Smatrali su je (kulturu) živim bićem, pričali o njoj, svake je večeri u točno određeno vrijeme cijedili i zalijevali mlijekom i, uopće, poklanjali joj više pažnje nego što su neki legitimni članovi prve skupine posvećivali svojoj djeci. No prijatelji bez djece, ljubimaca i bakterijskih kultura bili su priča za sebe. Nije ih bilo malo, čisti generacijski prosjek, a svaki je imao trideset i pet godina i priču. Uglavnom onu o usavršavanju. Jedan je bio profesor i usavršavao se u znanosti, drugi je pokrenuo biznis i usavršavao se u zgrtanju novca, treći je bio umjetnik i usavršavao se u umjetnosti, a četvrti je bio nezaposlen i usavršavao se u zdravom životu. *Nemaju djece, mogu misliti, ali nisu smislili ništa pametno*, govorila je moja žena. Nisu joj bili dragi, ti naši prijatelji bez djece, vodili su moderan život, sebični onoliko koliko smo mi samo sanjali da bismo mogli biti. *Oni i njihove razglednice iz egzotičnih zemalja*, mogao sam je zamisliti kako grinta, samo da smo ih dobivali, ali nismo, što nas je i tjeralo da se pitamo: *što rade ti ljudi na putovanju ako ne pišu razglednice, na što troše vrijeme?* – možda zato jer smo zaboravili da je takav život moguć, a možda i zbog toga što to doista i jest bio misterij, jedan od onih nad kojima mozgamo i uvijek iznova zdvojni kršimo ruke.

Bila je to dobra žena, moja žena, premda se nije usavršavala, razumjeli smo se u gotovo svemu, čak i u tome što da radimo sa seksom. *Ne postoji*, besramno glasno povjeravala se svojoj manje iskusnoj sestri, *seks se sakrio i čeka, a dokad, ne znamo*. Poslije, u razgovoru pred spavanje, pokušao sam ponuditi svježju perspektivu. *Seks je naša rak-rana*, rekao sam, *trebamo sklopiti ugovor sa seksom*. Nedavno smo naime na TV-u zajedno gledali emisiju u kojoj je ugledni alternativni znanstvenik zagovarao liječenje tumora metodom sklapanja pisanog ugovora s istim. Ti me uništavaš, išla je pogodba, ali na kraju ćeš uništiti i sebe. Umrem li ja, nestaješ i ti; isplati li ti se to? Dio u kojem nas je seks uništio i perspektiva u kojoj će uništiti i sebe još je nekako i štimao, ali onaj *umrem li ja, nestaješ i ti, isplati li ti se to?* – složili smo se – bio je za nijansu prenatrnut. Možda bi kraj emisije i ponudio neki način da ugovor primijenimo i na svoj slučaj, ali nismo ga uspjeli dočekati. Jedno se dijete probudilo, zaplakalo i probudilo drugo. I tu je krenulo iznova. Najjednostavniji mogući mehanizam. Sjajan. Tup i efikasan kao toljaga.

Sve je stajalo, činilo se da se promjene događaju samo izvan nas! Na primjer, Kinezi. Premda se ritual ispred praznog dućana odvijao navlas isto, bio sam sve sigurniji da nešto nije u redu. Kozičavi Kinez koji mi je govorio *bok, sused* jednom je bio nešto viši, jednom nešto mlađi, jednom nešto ćelaviji, a jednom čak nije imao ruku. Postajalo je jasno: mijenjali su se kao na pokretnoj traci, ali sa mnom su svi njegovali isti ljubazan odnos. Da, između nas

postojalo je to nešto, teško je reći što, nešto što me tjeralo na razmišljanje. *Što ako ih naši uhvate i izruče?*, jedne sam večeri svoju ženu pokušao održati budnom, *Pomisli samo na sve one kineske majke, svoju će djecu ponovno dobiti nazad*. Pridigla se u mraku, nisam je vidio, ali nešto u njezinu glasu zazvučalo je prijeteći. *To ja zovem pakao*, rekla je, a onda ponovno zaleгла, da bi se od nje uskoro čulo samo lagano hrkanje. Dugo sam ležao u mraku i razmišljao o sebi i svojoj ženi, o tome kako je nekome čaša uvijek dopola prazna, a nekome dopola puna. *Pod hitno nam treba neka pozitiva*, bilo je zadnje na što sam pomislio pred san, *dobra vijest*. I našao sam je: Xia-Ping ipak je imao promet!

Ponekad sam se pitao hoću li uspjeti zadržati ženu, toliko smo iscrpljeni bili. Znam, voljeli smo se, ali nismo baš putovali, trenirali ili imali hobbije – imali smo djecu, dvoje djece, i bilo nam je dosta svega. Tražili smo izlaz, da, tako smo provodili vrijeme. Privremeno olakšanje donosio je moj prijatelj s četvero djece i ženom čiji se mozak vjerojatno smanjio na veličinu zrna graška. Izmjenjivali smo posjete i vodili razgovore koji nisu nalikovali ni na što. Sa šestero djece oko sebe bilo je nemoguće misliti, a kamoli razgovarati. Na višestruko složene rečenice već odavno nitko nije trošio daha. Samo smo se smješkali i izmjenjivali sućutne poglede, svi osim prijateljeve žene. Ona čak ni za to nije imala snage. Voljeli smo te prijatelje i unatoč tome što o njima nismo znali gotovo ništa. Druženje nije obaralo s nogu, ali kad bismo se rastajali, osjećao sam kako nam se raspoloženje popravlja; bili smo ponovno u sedlu, u usporedbi s onim što je zadesilo te ljude naše dvoje djece više se nije činilo kao prevelika pokora! Uopće, tih dana bilo je i kiše i sunca, sve se znalo promijeniti u trenu.

Jednom sam je, recimo, zatekao da plače, ali brzo sam šmugnuo u hodnik, za suze više nisam imao hrabrosti. Ipak, prisluškivati sam mogao sasvim dobro. Iz onog što se dalo razabrati vijest je bila bomba: njezina donedavno manje iskusna sestra bila je trudna, a moja ju je žena tješila. *Smanjio mi se mozak*, govorila je, *da nije, ne bih to mogla podnijeti*. Zvučalo je kao da se smije, a opet, tamo odakle sam ja slušao, lako je mogla i plakati. *Već sto godina nisam poslušala CD, ni pročitala knjigu, ni zaplesala, ni nalakirala nokte... stid me kako izgledam... sve do čega mi je bilo stalo sada gledam kroz dalekozor... Ali kad god ih vidim kako spavaju, ili čujem kako dišu, ili im udahnem miris, ili ih zagrlim, ili ih jednostavno gledam kako rastu i mijenjaju se... Srce mi je puno*. Da, tako je rekla, dobro sam čuo. *Puno*. *Ne znam kako drugačije da ti kažem*. Činilo se da plače, a opet, tamo odakle sam ja slušao, lako se mogla i smijati. *I to ti je sve: život ti je prazan, ali srce ti je puno*.

Tako je govorila moja žena. Bila je to dobra žena, velikodušna i mudra žena, a s njezinim

mozgom sve je bilo u redu. Ako i nije, čvrsto sam vjerovao da će se ubrzo vratiti na staro. Zajedno sa svime ostalim, svime do čega nam je nekada bilo stalo a sada smo morali gledati kroz dalekozor. Naravno, ni u to nisam mogao biti siguran, ali za neke stvari jednostavno trebaš biti vjernik. A meni nikad nije bio problem moliti; nikad, sve dok sam imao zašto. A ovaj put, bilo je to nas četvero: moja žena i ja, i naše dvoje djece, dvoje djece, ponekad nisam mogao misliti, život mi je bio prazan, ali srce mi je bilo puno. Na kraju svakog dana, nazovite me ludim, ali želio sam da potraje vječno.

ZIMSKO LJETOVANJE

Bila je zima, a more pred kućom bilo je zeleno, i tamno iznad grebena obrasla morskom travom i ježincima i biljem kojemu nije znala imena. Tankog pojasa tamarisa uzduž izlokane betonske šetnice nestalo je, ali do kuće još je vodila ista loša asfaltna staza kojom su se jednom davno doklatili s tri teška kofera, s dječjim kolicima i brdom želja od kojih se toga ljeta nije ostvarila ama baš nijedna. Prvo razočaranje bila je kuća, drugo rat, a treće ta divna mediteranska noć puna vriske i uspavljivanja, nesanice, očaja i komaraca, koji su u kuću prodirali u rojevima, nezaustavljivo, valjda još krvožedniji zbog opustjele hrvatske obale; i za njih je to bio podbačaj turističke sezone.

Voljela je o tome razmišljati na taj način. Ona, Tomas i dijete, ljeto devedeset i prve, derutna dvokatnica uz obalu, uzbune, početak nečega, sredina nečega i kraj nečega, sve u istom paketu, famozni životni „tri za jedan“, i ti ga kupiš, i potrošiš, i poslije se pitaš. Eto: nije imala televizora, ni knjige, ni mudrosti da ispuni večer – morala se dovijati glupostima poput ove! A opet, daleko od toga da se predavala! Doputovala je prekjučer kasno, na aerodromu za pola sata unajmila auto, do kuće joj je trebao još sat, ali i u onome što je ostalo od večeri uspjela je popiti dvije butelje vina, a treću izliti u buru, u korijen bora pod kojim je nekad stajao bijeli plastični stol, za kojim su Tomas i ona večerali i smijali se, između svih onih šutnji i svađa, jer bilo je tu svega, definitivno previše svega, neka nitko ne zamjeri, nije baš damski, ali vino i sjećanje, ne miješajte, jer ona jest i bilo joj je zlo.

Večeras, htjela bi napisati knjigu. To je hrabra pomisao za osobu poput nje, i samo zato je se i ne odriče. Ako je nakon svih tih godina nešto mogla reći o sebi, navesti neku bitnu karakternu crtu, nešto što je određuje, bilo bi to da je hrabra i – ako je pristojno dodati – sama. Hrabra usamljena žena u ranim pedesetima, u oronuloj kući uz podivljalo more, dok vjetar zavija a borovi škripe, zimi – ima li dirljivije slike, ičega što čovjeka može više natjerati u plač, ili u smijeh; nadala se da nema. Neka davno, pomisli, Tomas bi se svakako nasmijao – ako ni zbog čega a ono iz pristojnosti. Sad se nasmijala ona. Još jedan pronalazak poput ovog i dan nije protekao uzalud: *Tomas se smijao iz pristojnosti*. Napisati knjigu o tome, no pa ne baš to, možda prije: esej, pričicu, vic.

Tripud je upalila i ugasila kemijsku olovku, znak neodlučnosti. Zatim je u čašu s otkrnutim rubom dolila još prst teškoga crnog vina i tripud otpila. I to je značilo nešto, ali nije se mogla točno prisjetiti što. Pa je otpila još jednom, za paran broj, zlu ne trebalo.

Zapravo i nije bilo teško priznati: još prije tjedan dana, dok je kupovala avionsku kartu, navrat-nanos uzimala godišnji odmor i trpala odjeću u nevelik kožnati kofer, ideja o dolasku u ljetovalište u kojem je prije gotovo dva desetljeća provela dva očajna tjedna činila joj se dramatičnom, pa čak i pomalo herojskom – baš kao u Frostovoj pjesmi; *vratiti se do raskrižja i krenuti putem koji ne izabrah*. Sad joj je samo bilo hladno. Malo zbog nje same, a puno više zbog kuće koju nije moglo zagrijati ništa, a ponajmanje ta siročad od grijalica koju joj je uz pregršt isprika donio čovjek iz turističke agencije, nakon što je pompozno najavljivana nova električna peć iz oglasa suho kvrcnula pa zašutjela zana vijek.

Eto, još se nešto ponavljalo: nečija šutnja, nečije isprike.

Odložila je čašu i kemijsku olovku pa stala uvrtati kosu, a onda prestala i pogledala je li joj što ostalo među prstima. Iz njezina večerašnjeg naslonjača *put koji ne izabrah* nije zvučao pretjerano dobro, ili možda jest – sve je po tko zna koji put bilo pitanje točke gledišta. Bi li put koji nije izabrala, da ga je nekim čudom izabrala, bio bolji od onoga koji jest, ili bi danas samo sjedila u nekom drugom naslonjaču, čupala kosu i mozgala o istom? Recimo, ona je voljela vino, a Tomas pivo. On je bio pseći, a ona mačji tip. Ona je bila ovan, a on vodenjak – je li to jamčilo sreću i koliko dugo je trajalo jamstvo? Od famoznog životnog raskrižja sjećala se zapravo samo toga da su bili umorni, da se ona osjećala tužno, a on bježao od nje, da joj se zatim vraćao sa školjkom, kamenom ili nekom morskom tricom, a ona ga dočekivala stisnutih usnica, pokraj kolica u kojima je kmečalo dijete, mehanički ih zibajući i njegujući izraz duboke uvrijeđenosti. Jednom ju je takvu i slikao: jedra mlada žena u kratkim trapericama i crnom grudnjaku iz kojeg kipe velike blijede grudi, dugačke ruke koje pridržavaju zamotuljak, kratka bakrenasta kosa po kojoj titra sunce i pogled koji bježi ustranu, garniran podočnjacima što optužuju: ne, ovdje se ne provodimo dobro. To je i zapisala na poledini fotografije, kad ju je puno godina poslije pronašla pri nekom velikom spremanju: *Ne, ovdje se ne provodimo dobro*. Ispočetka je zvučalo kao vic, ali što ju je više promatrala, i vic i fotografija bili su joj sve manje jasni. Ne provodimo se dobro. S trideset i tri godine. *Ali, pobogu, zašto?!*

Jedini dobitak – sitna spoznaja: prva rečenica njezine knjige glasit će: *U nekim stvarima žene jednostavno nisu u stanju uživati prije pedesete*.

Otvorila je klizna balkonska vrata i išetala na terasu, zapravo pola metra visoku i možda dva široku stubu, koja je stan u prizemlju odvajala od neuredna zelenila što je opsjedalo kuću.

Nije znala koliko je sati, ali činilo joj se da bi moglo biti pet, šest poslijepodne. Ljeti su u to doba tek počinjali razmišljati o povratku na plažu, a sad je to bila prava pravcata večer. Zapravo noć. Prava noć s mrakom i sjenama i zavijanjem vjetra i prahom crnogorice i sporim svjetlima teretnih brodova izgubljenih u masnoj tami, na nevidljivu moru. Udisala je i drhtala. Tako se čovjek nekad osjeti pred otvorenim prostorom, rekla je, ili joj se samo učinilo. Srce joj se odjednom očuti ratoborno, nonkomformistički. Previše smo se navikli na stanove, na pripitomljeni zrak; još malo pa ćemo strepiti da ne iscurimo, ako se samo predugo zadržimo ispred otvorena prozora. *Oj, prezente, prezente*, čak je i zapjevala jednu staru i pomalo prostačku Tomasovu pjesmicu s faksa, poslije su se spominjala i druga glagolska vremena, ali prezent je večeras bio osobito grub, osobito ubojit, pravi balkanski ljubavnik u času rastanka, ljeto je gotovo, a ti stojiš i dišeš i gledaš ga u sada, a on šuti i diše i gleda te u sada, i oboje znate da je sve to zapravo već debela prošlost, sve, uključujući i vas, možda čak ponajviše vas.

No, velike cure ne plaću, niti za čime žale, pa i u tome ostaje sama.

Toliko, dakle, o prezentu.

Stresla se, obgrlila rukama, vratila u kuću. Po čemu je zapravo posebno bilo to ljeto? Po što se zapravo vratila? Rukom je otjerala dosadnu misao, dovršila vino, izmigoljila. U knjizi ili ne, ali ta je priča trebala biti ispričana, i trebala je dobar naslov! Smijeh je došao kao spas, nenadano; već i od te mrve motiva kao da joj je bilo toplije. Dobro je zatvorila vrata i sjela na naslonjač, prebacivši preko sebe deku koja je odisala ustajalošću: naslov. Razmišljala je i razmišljala, ali već nakon minutu-dvije i toga joj je bilo dosta. Situacija s naslovima previše ju je podsjećala na onu s muškarcima: svi odgovarajući već su bili zauzeti. Možda je tako i bolje. Valja joj dakle iskoristiti neki rabljen, a ušćuvan, po mogućnosti iz radionice odavno mrtva majstora, neki za koji ne treba plaćati autorska prava. Valja nam reciklirati, pomisli, ne toliko zbog štednje, koliko zbog principa. Njih se, hvala bogu, naplaćala.

No, vratimo se onome od čega je sve počelo – propasti.

U nekom trenutku svojega života, možda čak i iste ove večeri, postala je ponosna vlasnica dviju nevelikih istina: propast je ponekad stvar sjećanja – ladice u koju to sjećanje pospremaš i etikete koju na njega lijepiš, a ponekad ipak pitanje fizike; najobičniji ormar ladičar koji je pri selidbi skliznuo i pao ti na nogu.

Ponosna – da, ali što s tim dvjema informacijama, to već nije znala. Točnije: izbjegavala je

misлити o njima, eto što je radila, i dobro joj je išlo.

Ali, pobogu, zašto?

Nešto je natjera da ustane i počne razgledavati zidove kuće, prizemnog stana koji na neki način gotovo da joj je i pripadao – jer uokvirivao je, eto, osamnaest godina njezina života. Stan u kojem nikada nitko nije živio, koji u pravom smislu nije pripadao nikome, osim pomalo onima koji su za kratke boravke u njemu davali, i onima koji su za njih uzimali novac. Pa je li onda i mogao izgledati drugačije? Zaustavila se pokraj zidne tapiserije, požutjele od prašine ili duhanskog dima, koja je prikazivala djevojku koja je nosila krčag, ili rasplitala kosu, ili svirala citru – moljci i opušci napravili su svoje i za to se više nije moglo staviti ruku u vatru. Između toga tko je bila ta djevojka i toga tko je sad ispriječio se dobri stari problem s portretima; proteklo vrijeme, okamenjena slika, sve što se u međuvremenu zaboravilo – sve to bilo je previše poznato, previše puta odigrano, a ona se nije htjela uloviti još jednom. Svoju sobnu odiseju nastavila je hrabro, ali malodušno; na zidovima je bilo suhoga cvijeća, zidnih tanjura, gipsanih trica i suvenira iz pretpovijesti, a namještaj se od starosti ljuštio i bilo je lako moguće da je baš na tome stolcu nekada sjedio Tomas a na ovome ona, i da je televizor koji je u ono doba bio malen i četvrtast *philips* u međuvremenu odrastao i pretvorio se u nešto strašno neshvatljivo i japansko, što se nije usuđivala dotaknuti.

Kao i svako dijete, upuhнула je riječi u čašu, a ova ih je iskapila, do dna.

O kojoj se vrsti propasti *tu* radilo?

Jednom izvan buke vlastita života, u zimskoj noći, skrivena u džepu nevremena, odjednom se mogla prisjetiti koječega: tisuću stvari s kojima nije znala što bi. Purpurna tijela hobotnice koju je Tomas jednoga jutra donio na ruci i koja mu je na njoj poslije, kad je skliznula u krumpir i ulje, ostavila grozdove bolesnoplavih modrica. Nevidljive ptice koja ih je budila svake zore i koja bi umuknula čim bi otvorili oči, ostavljajući ih žmirkave i sumnjičave, u danu koji je mogao postati bilo što. Retardiranog plavookog adolescenta iz susjedne kuće koji je ranim poslijepodnevim, u doba nakon ručka, dok bi Tomas i ona pokušavali uspavati dijete, običavao svirati sintisajzer i pjevati bez sluha, i kojega je toga ljeta mrzila toliko da je jednom iz zamračene sobe u dan zaurala *umri, debilu*, ali nije se dogodilo ništa, možda zbog toga što ni u bacanju kletvi nije bila dovoljno dobra, a možda i samo zato što se nije zadržala dovoljno dugo. Gdje li je sad taj dječak, taj čovjek? Je li živ i bi li ga prepoznala da ga još jedanput vidi; na putu za plažicu, osamnaest godina starijeg; blijedog, a ne preplanulog;

izgubljenog u kaputu, a ne utegnutog u prastare kupaće gaće, kad bi joj – bi li? – udijelio onaj isti odsutni osmijeh s drugog svijeta, od kojega se tada skrivala, a zbog kojega bi sada požalila sve svoje riječi i zaboravila sva upropaštena poslijepodneva, jer ovo je ionako doba nesanice – tko se još sjeća sna?

A možda je samo u šoubiznisu, promrmljala je i nazdravila njemu i sintisajzeru, možda je kletva uspjela tek polovično.

Je li moguće ispričati tu priču, a ne reći ama baš ništa? Nije se činilo vjerojatnim. Oni malobrojni, koji su bili spremni slušati, ljubili su detalje, zanimale su ih konkretne stvari, ali u njoj – priča se nalazila drugdje, priča se šćućurila, zabila lice među koljena, preko njih prelila kosu, stavila dlanove preko svega. Bili jednom žena, muškarac i dijete. Bila jednom usamljena žena u kući kraj mora. Bila jednom djevojčica koja se vrti oko sebe u prostranoj, praznoj, svježe obijeljenoj prostoriji punoj sunca – cijeli planet i cijeli jedan svemir oko nje! Je li to jedna ili su tri priče? I koja je dulja? I kako ih povezati? I koja je najviše o njoj večeras? I je li *ijedna*?

Nekad, u ono pusto doba nakon što ga je izgubila, iz navike ili da se održi na površini, prakticirala je sljedeću mentalnu vježbu: *Što bi od mene očekivao Tomas?* Nikad zapravo nije znala koje mišiće tom vježbom jača, a kamoli vježba li dobro, no to večeras i nije bilo važno – važno je bilo ne biti sam, razgovarati. Da je nekim slučajem ovdje, i u prilici izraziti svoja očekivanja od njezine priče, Tomas bi (znala je to po izrazu njegova lica, čela, usana!), kao i svaki drugi muškarac na ovom svijetu, tražio mjesta i datume, događaje i imena, neku akciju – sve ono što se dogodilo prije i poslije, i ono o čemu uostalom svi već sve znaju, jer su ga probali, ili o njemu čuli, ili ga vidjeli u TV-seriji. Gledao bi je u oči i čekao da izgovori sve ono što je čekao i onda, da mu ponudi objašnjenja, da sklopi priču tako jednostavnu da svima sve odmah bude jasno, da se svijet razboli od preglednosti i naknadne pameti, da u hipu odluče svira li ta djevojka citru ili raspliće kosu, da likuju, bjesne ili sućutno kimaju, da stvar napokon stave u pravu ladicu, no ona srećom nije ni Tomas ni svaki drugi muškarac na ovom svijetu i kaže zajebi logiku, ona je ona, a Tomasovi mentalni sklekov i neka potonu i neka mu se zauvijek pridruže tamo gdje jest, u zaborav, jer njoj više ne trebaju! Pljesnula se po koljenima, razbarušila kosu pa s vješalice dohvatila kapu i pernatu jaknu, navukla rukavice i iskrala se iz kuće kroz balkonska vrata, gaseći jedino svjetlo. Od cijeloga svoga života kao apsolutni unikat mogla je izdvojiti samo to ljeto – najgore ljeto na svijetu, i čvrsto je odlučila držati se njega.

Izvana, iz noći, neosvijetljena kuća djelovala je kao stablo, grm ili stijena, nešto što utočište

može pružiti tek ptici. Ona nije bila ta ptica, to je sigurno, bila je vrela i teška od vina i vjetar joj nije mogao ništa. Šljunčana staza koja je vodila kroz borik pod njezinim je nogama krckala iglicama i granjem, u poluispuhanu gumenom čamcu zaboravljenom nasred dvorišta nakupila se kišnica – brod s vodom na krivom mjestu, pomislila je, to se zove biti nasukan, ja se i ne bih trebala osjećati toliko loše. Podbodena tom mišlju, poželjela je ubrzati, ali noć joj je na pleća nalegla poput mokre perine, pa napravi nekoliko koraka, izgubi dah i stane. Prije osamnaest godina nalazila se na ovom mjestu i bila je mlada, toliko mlada da joj se od toga sada vrtjelo u glavi! Zar je moguće bilo biti tako mlad, tako – u mraku je pokušala napipati riječ – *vrtoglavo*? Zaustila je da odgovori, ali prije nego što je i shvatila što, netko je umjesto nje napravio taj korak, pa još jedan, i ona se teturavo uspjela probiti na ulicu, do svjetla.

Ali i tu je čekalo raskrižje, i tu je trebalo izabrati.

I protiv volje, nasmijala se jeftinoj simbolici: uska i izlokana, ali osvijetljena – pred njom je bila asfaltna staza što je vodila prema moru, dok je iza nje stajala kuća, njezina i Tomasova kuća u dvorištu od tame, u zanjihanom klupku crnila, zelenom samo na rubovima koje su lizala treptava svjetla ulične rasvjete. *Još jedan krasan izbor, gospodine Frost.* Morski zrak natiskivao joj se u usta i nosnice, i njoj se učini da je i to malo što je bilo potrebno za život odjednom postalo tako komplicirano. U ono doba sve je izgledalo puno jednostavnije, naprosto: doputovali su na ljetovanje. No i sve ono što se događalo poslije, sve se dalo ispričati na sličan način. S njom su bili muškarac i dijete, bilo je ljeto, u zemlji je izbio rat, kakav je uopće taj rat bio?, bilo je komaraca, retardiranih adolescenata, ne pamti puno više od toga da je bila beskrajno tužna, da nije mogla spavati i da je nakon tog ljeta sve postalo nekako drugačije, sve se raspalo, kao da je tom ratu na tome raskrižju dopustila da joj zajaši na leđa, a onda ga, kao u priči, unijela u svoj svijet i dom, pa se probudila u ruševinama. Ali, kada bi bila posve iskrena, kad bi bila posve precizna, taj rat u njezinu sjećanju i nije bio pravi rat, bio je to grom u pozadini, možda dva-tri groma u pozadini, malo siren , opustjele plaže, ništa pretjerano bitno, čak su i komarci prolili više krvi, čak je i dijete bilo glasnije od njega. Pravi rat bio je drugdje, pomisli, sve važno događalo se u nama.

U trenu, iznenada, našla se na šetnici pa na šljunčanoj plaži, pred mrkim betonskim molom, izdišući paru koju je vjetar s njezinih usta otirao i raznosio, sve tamo do hladnih i sjajnih zvijezda. Došla sam do mora, pomisli, i jedini mogući izlaz sada je nebo, posljednje raskrižje za večeras. Vjetar je zgasnuo, a svjetla s nedalekih otoka zatreperila su i ukočila se u noći dok je skidala rukavice i kapu, raskopčavala jaknu, osjećajući kako je obuzima neka malaksalost, iscrpljenost koja se činila kao spokoj. Kad je zakoračila na mol, pomisli da ovaj

put nema staze koju nije izabrala, da gazi baš negdje između obiju, između neba i mora, i da žene u nekim stvarima zbilja nisu u stanju uživati prije pedesete. Nasmije se. Valjda zbog mjesta, ili tko zna čega, sjetila se i tog poslijepodneva (o kojemu nije mislila stoljećima, o kojem nikada nije razmišljala kao o raskrižju), kad su nakon neke šutnje ili svađe Tomas i ona uzeli kolica i došetali do iste ove plaže – dijete je cijelim putem plakalo, a plakala je i ona, nije više mogla izdržati – i kako je dovezla kolica na isti ovaj mol, tik do ruba, a onda napravila pokret kao da će ih gurnuti u more, i to ih je oboje nasmijalo. Bio je to prvi smijeh koji su dijelili nakon tko zna koliko vremena i možda zbog tog nepoznatog zvuka, ali dijete je zašutjelo, a Tomas i ona stajali su i gledali ga i držali se za ruke, sve dok se nije dogodilo nemoguće: dijete je zaspalo. Tada su se poljubili, ljubili su se kao ludi, a zatim – ni sad nije mogla a da se ne nasmije – zatim se oglasila sirena. Je li *ikada* poslije toliko trebala tišinu? Zavijalo je i zavijalo, sve bombe svijeta spremale su im se stušiti na glavu, no za divno čudo, dijete je nastavilo spavati, a njih dvoje nastavili su se držati za ruke. A onda je Tomas skinuo hlače i po zahrđalim se metalnim stubama spustio u more. Onda je ona izašla iz odjeće i spustila se za njim. Sjeća se, dočekao ju je i privio uza se, i odjednom više nije bilo suza – samo smijeh, nekome se oteo iz prsa, zapraćakao se kao riba, i više ga nije bilo moguće zaustaviti – more, svijet; sve je drhtalo u njihovu ritmu. I tu, pomisli, baš tu je bilo to raskrižje, ta točka u koju se trebalo vratiti. Dijete je spavalo u kolicima, bombe su titrale u zraku, sirene su zavijale. Njih dvoje grlili su se goli u velikom moru i nitko im nije mogao ništa.

VRIJEME ČUDA

Anin djed k nama se doselio u proljeće, nakon što su ga otpustili iz bolnice. Više nije mogao živjeti sam, druge rodbine nije imao, a za dom ni on ni mi nismo imali novca pa smo se Ana i ja složili da je dolazak jedino rješenje. Jedino, ali privremeno, rekla je Ana, i to je otprilike bilo sve što sam od nje čuo po tom pitanju. Već neko vrijeme većinu stvari o njezinu djedu, baš kao i o ostalim fenomenima našeg zajedničkog života, saznajem preko Svena. Njemu je Ana rekla da Dedu bole pluća jer je puno pušio kad je bio mali. Njemu je objasnila da Deda nije živio s bakom i da se davno posvađao s mamom pa zato nije dolazio k nama. Njega je zamolila da Dedi posudi svoju sobu, ali samo nakratko, jer Deda uskoro ide pa-pa, što je prilično bezbolna definicija raka pluća, zbog koje mali već neko vrijeme jutrom odlazi do starca i promatra ga čekajući da nestane.

Ponekad se pitam što bi se dogodilo sa mnom da sa sinom imam imalo slabiji odnos.

- Ništa - govori mi starac za jednog od naših samotnih prijepodneva. - Jednog dana samo bi te pronašli iza fikusa i pomeli na gomilu.

Smijemo se dok ispijamo gorku kavu i otpuhujemo dim prema visokom dimnjaku spalionice.

- Samo bi me pronašli iza fikusa i pomeli na gomilu. Ta vam je zbilja dobra.

Još neko vrijeme gledamo prema dimnjaku i šutimo. Netko od nas i kašlje, teško je reći tko. Onda se ponovno smijemo i pušimo, čekajući da se oglasi telefon, mobitel, sirena, zvono, da nas nešto pokrene i izbavi iz toga začaranog kruga. Ali ne čuje se ništa i mi i dalje samo stojimo i pušimo, sve dok ne postane sasvim izvjesno da život počinje i završava dimom na tom balkonu. Jednostavno da jednostavnije ne može biti. Već neko vrijeme iskreno mrzim tog starca.

* * *

Posljednja stvar koju sam od Ane saznao bez posrednika bilo je to da je trudna. Ležali smo u krevetu, a ona mi je stavila prste u uši i izgovorila nešto što nisam mogao čuti. Tada su nam se još događale takve stvari i nije bilo razloga za uzbunu. Zato smo se nasmijali i pokušali ponovo. Zato smo se smijali i pokušavali, sve dok nismo uspjeli. A onda smo se prestali

smijati. Točnije, ja sam se prestao smijati prvi.

- Zar ti nije dosta Sven? - ispalio sam kad smo se izvukli iz kreveta. - Još jedno dijete, baš u ovom trenutku, jednostavno nije...

- Baš u *ovom* trenutku? Zar nije dosta *meni*? U kakvom trenutku, o čemu ti to pričaš?

Stajali smo nasred sobe i glasno šaptali, iz usta nam je izlazila para, noge su nam zeble jer smo štedjeli na drvima, a ja sam uza sve to još pokušavao zvučati razložno.

- U trenutku kad ja nemam posla. U trenutku kad nemamo love. U trenutku kad živimo kao podstanari u ovoj kući bogu iza nogu i kad jednostavno nisam spreman...

- Ti već dugo nisi spreman nizašto, ne izvlači se na djecu. Stajala je na sredini te sobe, u iznošenom crvenom kućnom ogrtaču i s licem koje se žarilo kao jarko i neobično definitivno svjetlo najozbiljnijeg semafora na svijetu, semafora na kojem trebaš stati i razmisliti, stajati i razmišljati još dugo nakon što promijeni boju.

Ali osim posla i stana, ja nisam imao ni auto ni vozačku dozvolu pa valjda nisam trebao mariti za semafore.

- Ja *definitivno* nisam spreman za još jedno dijete - rekao sam.

- Onda se definitivno spremi - rekla je. - Kad god i kamo god želiš.

Više nismo šaptali ni udisali duboko, ni pare gotovo da više nije bilo, dah po dah potrošili smo je, postajalo je sve hladnije i stvari su nepovratno krenule nizbrdo.

* * *

Nekoliko dana nakon što je došao stari je nanjušio tu spalionicu. Sjedili smo na terasi, a on se najednom uspravio, ukočio, srknuo zrak kao prastari lovački pas, zgrčio se kao da će povratiti, a onda ustao i počeo urlati o tome da je to taj miris, miris kojega se namirisao u Buchenwaldu, da mu je Ana mogla priuštiti i ljepših sjećanja u ovo malo dana što mu ih je preostalo, da on na balkon više ne izlazi pa makar ne vidio sunca, a mi ako ga se želimo riješiti neka mu to radije kažemo u lice, a ne okolišamo i izvodimo ove kukavne domobranske varijante. Valjda zbog hormona, Ana je briznula u plač i odjurila u kuću, a ja sam prvi put ostao nasamo s čovjekom koji je preživio njemački logor i desetak seansi

kemoterapije samo da bi mogao doći ovdje i konačno upropastiti moj brak.

- Što je s njom? - pitao je starac i dlanom obrisao slinu što mu je poprskala rubove usana. - Ista je ko i baba joj.

- Trudna je. I brak nam se raspada. Ovo s vama i Buchenwaldom je čisti jebeni bonus - želio sam reći, ali rekao sam samo: - Samo se vi nemojte umarati. Njoj će biti dobro.

Istini za volju, stari baš i nije izgledao zabrinut. S mukom je podigao nogu na kantu s bojom koja je tamo stajala još od moga zadnjega neuspjelog pokušaja farbanja i iz nogavice izvukao iskrivljenu cigaretu koju je dotada očito krio u čarapi. Iz džepa je izvadio upaljač, zapalio, povukao nekoliko dimova i ponudio mi. Blijeda noga ponad čarape bila je mršava, gola i nije baš izgledala kao pozdrav iz Rovinja, ali ni sam se nisam osjećao puno bolje pa sam prihvatio cigaretu i povukao.

- Stari dobri partizanski način, ha?

- M-mm. - Odmahnuo je. - Nego su me svuda izboli i žulja kad je cijela kutija... A i ne bi vjerovao, ali odvikavam se.

O čemu smo dalje pričali, ne sjećam se. Bio je to mršav i suh starac, izmučene sive kože i lica obrasla u oštre sijede čekinjice - nipošto prizor koji biste rado pamtili. Pa ipak, iz nekog neobjašnjivog razloga, bilo je dobro stajati na balkonu i buljiti u dimnjak spalionice, šutjeti i pušiti tu slomljenu cigaretu s čovjekom koji je preživio logor, propješačio Njemačku i došao doma, a onda napucao Aninu baku i troje djece, otišao u drugi grad i živio svoj drugi život kao da ničega prije nikada nije bilo.

Bez žene, djece, ičega.

- To je taj miris - mrmljao je. - Taj miris, taj miris... Ali kvragu s mirisom. Kvragu s tim mirisom, sa svim mirisima...

Uvlačio je dim duboko, a zatim širio usta poput ribe i žudno usisavao sve ono čega je još eventualno moglo preostati. Kad dim više ne bi mogao držati u plućima, zatvorio bi oči i otpuhivao traljave kolutove prema betonskom šiljku spalionice, što je u njegovu slučaju izgledalo kao prilično bijedan, ali upečatljiv znak prkosa.

- Jednog dana - objavio sam gotovo svečano, pomalo ponesen prizorom - kad Svena prvi put vidim s cigaretom, umjesto prodike ispričat ću mu baš ovo, da sam vas gledao kako pušite...

Znao sam da zvučim patetično, ali vjerovao sam da si to u danim okolnostima mogu priuštiti. Starac se bez prevelike pompe useknuo i hraknuo preko ograde, ali mislim da je i on mislio slično.

- A ako ni tada ne prestane - rekao je - ubij boga u njemu...

Nasmijali smo se i to je bio naš prvi zajednički smijeh, nesiguran i suučesnički, prvi na toj terasi, koju ćemo dijeliti i na njoj se smijati još toliko puta, sve dok se na njoj ne zamrzimo. Prvi smijeh koji je zajedno s dimom ulazio i izlazio iz nas, punio nas i praznio, strujao i visio u zraku, još gust u starčevim ustima, još gorak u mojim kad se na scenu vratila Ana i rekla mu da se više nikad ne usudi povisiti glas ni na koga od nas, jer to nije način na koji možemo živjeti zajedno. Da ne pokuša jer leti istog trena, pa makar joj sto puta bio djed i makar ga više nikada ne vidjela, staro sebično govno. Pramen kose uletio joj je u usta, ruke su joj se tresle, i usne, i brada, i ona je napokon zašutjela, i mi se više nismo smijali, a ona više nije plakala. Izgledalo je da je o svemu dobro porazmislila i da više nema problema s hormonima. Da nema problema ni s čim, osim s nama. Stari je pokušao nešto reći, ali ona je samo odmahнула rukom i otišla. Bez patetike, suvišnih riječi i osvrtanja. Treba li reći da mene nije ni pogledala.

* * *

Problem najčešće nije u konkretnim događajima, nego u onoj hrpi šrota koja se dogodi u međuvremenu. Na primjer, mi. Na primjer, spalionica. Međuvrijeme je čudesna stvar.

Kad smo useljavali ovamo, znali smo da u blizini postoji spalionica, ali nitko je nije vidio ni spominjao, premda je cijelo vrijeme bila tu, a vjerojatno se dala i namirisati. Čudno je to: jedeš proso i piješ sojino mlijeko, ali ne slutiš ništa o svem onom mesu i kostima, papcima i rogovima, koji nestaju u malom pedantnom krematoriju što u tvom susjedstvu marljivo pučka u dvije uredovne smjene. Jedino što je tada bilo bitno bio je novac. Niska stanarina, koju je trebalo platiti godinu dana unaprijed - gazda je inzistirao na tome, a sada znamo i zašto. Prednost je bila i blizina grada. Do tamo nam je trebalo dvadesetak minuta, točnije: trebalo ih je Ani. Ona na posao ide vlakom i najčešće sa sobom vodi Svena. Kaže: vodim te Teti u grad, jer tata nije u funkciji. To „Nije u funkciji“ Sven je jednom pročitao u Tetinoj zgradi na vratima pokvarenog lifta i kad se vratio pitao me jesam li i ja pokvaren. „Ne, tata nije pokvaren, tata samo ne radi“ - pokušao sam mu objasniti razliku, iako nije bila najbistrija ni meni. I taj se kvar vjerojatno dogodio u međuvremenu. U međuvremenu

između trenutka u kojem sam radio i onog drugog. U međuvremenu između vlakova, Aninih odlazaka i povrata, između podstanarstava, onoga kad smo bili ljudi jedno za drugim i ovoga sada. Između onih dana kada se miris spalionice nije osjećao i ovih koje provodimo bježeći, bezuspješno se skrivajući od njega. „Uništiti će vas ta selendra“, Sven mi prenosi ono što čuje da govori Teta, Anina sretno udana sestra. Malo je stvari oko kojih bismo se kao obitelj još mogli složiti, ali ovo je zacijelo jedna od njih. Ipak, ne mogu a ne prisjetiti se, ponekad kad smo bili dobre volje, u krevetu ili u dvorištu, zadihani od oštra zimskoga zraka, taj smo život znali nazivati avanturom, „našom idilom na selu“. Kuća i velika okućnica, niska stanarina i hrpa kvrgavih klada koje je trebalo usitniti i ugurati u prastaru crnu peć – na sve se moglo gledati i tako, iako smo to najčešće propuštali činiti. Ali ni to nije bilo najgore. Najgore je bilo shvatiti da čak ni to nije tako bilo oduvijek, čak se i to dogodilo u međuvremenu.

* * *

Kažem: stvar s trudnoćom je ozbiljna, ozbiljna kao smrt. Sve oko nje je ozbiljno: Ana, ja, Sven, Anin umirući djed, ali najviše ono što je nevidljivo: dijete. Trudim se preko toga prelaziti šutke, kao i obično: trudim se izmaknuti se. Naravno, najčešće je nemoguće, ali dajem sve od sebe. *Zar je moguće da je u ovom čovjeku još uvijek toliko života da može stvoriti cijelo jedno novo živo biće?, Zar je moguće da je to uspjelo meni?*, želim pitati Anu dok se mimoilazimo u kuhinji, hodniku, kupaonici, krevetu. *Pa, iz priloženog se vidi da nije uspjelo nikom drugom. Na našu svekoliku žalost*, zamišljam je da odgovara dok pokraj mene prolazi poput duha, šutke, s trbuhom koji raste iako je nikada ne vidim da jede, kao da to čini u nekoj paralelnoj dimenziji, potajno i u pauzama od mene. Sa Svenom su stvari tek malo drugačije. Sve češće i sa sve više strasti zapitkujem ga, stavljam na kušnju, pokušavajući u njemu probuditi makar i najmanju iskru ljubomore. „Drago ti je što će se roditi braco? Ili bi više volio seku? Što kaže mama, koga bi ona voljela više?“ Gleda me nadmoćno i pomalo sažaljivo, kao da sam u najmanju ruku ja njegov sin, nikako obratno. Na licu mu vidim da se uzdržava, ali na kraju ipak odgovara kao dijete. Znam da to radi zbog mene, ali nasjedam drage volje. Trebaju mi dječji odgovori. Za razliku od djece. Nove djece; stara su u redu, jer me vole. Ponekad mi se čini da me napušta hrabrost, da me odavno napustila, da se više nikada neće vratiti. Tješi me jedino Anin djed. Ne toliko riječima koliko stanjem. Nije mu bolje, nije mu bolje od mene, mantram dok sjedimo i pušimo i sjedimo i pušimo, ponavljajući istu balkonsku dimnu dnevnu rutinu. Stvar s trudnoćom je ozbiljna,

govori on znalački, ozbiljna kao smrt. Gledam ga ispod oka, čini se da mi čita misli. S mukom otvara usta, a svaka riječ koju izgovori zvuči mu kao posljednja. Pogled na tu jadnu sliku s dodatkom tona u meni u trenutku stvara sažaljenje, sažaljenje rađa trijumf, i baš kad pomislim da stvari napokon sjedaju na svoje mjesto, on dodaje: A možda i malo ozbiljnija. Možda i puno ozbiljnija, kad malo bolje razmisliš. Nekom novom i neočekivanom snagom zatim otpuhuje dim, srče ga i dok ga kroz smijeh ponovno izbacuje iz sebe, njegovo izgužvano tijelo izvija se i škripi, izvija i škripi poput isluženog konopca na kojemu me vješaju, na kojemu nas sve vješaju, staro sebično govno. Onda mu okrećem leđa i skrivam pogled između korica knjige ili u stare musave novine. Kad otiđe s balkona i dok hropac dopire još samo povremeno, iz Svenove sobe, uzimam gitaru i pjevam. Proljetna je noć i to je najbolji lijek. Najpouzdaniji, iako djeluje sporo. Ovo nije grad, ponavljam si, ovo je naša idila na selu: oko nas nema kuća, susjedi se ne bune, nitko ne zove policiju, a Ana dolazi tek nakon sat, dva. Gleda me s vrata, a ja se pretvaram da je ne vidim. Ne mogu biti siguran, ali čini mi se da u njezinu pogledu ima nježnosti, mislim čak da je spremna zagrliti me. Ne mogu biti siguran, ali trudim se svirati najbolje što znam i znam da treba još sasvim malo pa da se dogodi, da pride, poljubi me i da sve opet bude kao i prije. Prije hladnoće, spalionice, svakog međuvremena. I onda se okrećem i ugledam je. Preljepa je. Stoji na vratima, gleda me, a između nas je taj prostor, ta ozbiljnost, ta ozbiljnost koja je dijete koje raste u njezinu trbuhu. Previše čak i za gitaru, mene da i ne spominjemo.

- Trebaš nešto? - spuštam pogled i prestajem svirati. - Jesam preglasan?

- Sutra je Veliki petak - kaže. - Znam da nismo obitelj, ali voljela bih da bar izgledamo tako. Bar sutra. Zbog Svena. Ostavit ću ti novac, a ti kupi ribu.

Okreće se i nestaje u hodniku, i kao u nekom dobro poznatom refrenu, ja sam ponovno glup, ja sam ponovno sam.

* * *

Starac i ja gledamo tuste ruke prodavačice dok mrežom natjerava šarana po mutnoj vodi akvarija u kojem ribe čekaju Veliki petak, a možda - ako je vjera dovoljno jaka - i Uskrs. Sretnik kojega smo dopali mi koprca se u vrećici i ja ga predajem Aninu djedu dok plaćam i za njega tražim mjesto u vrećici s krumpirima i povrćem. Na vrhu vrećice riba se i dalje bacaka pa starac i ja zastajemo da bismo izvadili krumpir i taj teret šutke položili preko nje, kao nadgrobnu ploču. Tada je mirna, mirna kao bubica. Predlažem starcu da sjednemo na

piće i on pristaje. Terasica na tržnici, na kojoj neobično dugo ispijamo kavu obasjana je snažnim proljetnim suncem zbog kojega starac škilji i zbog kojega ja ustajem i u blizini mu kupujem jeftine plastične sunčane naočale. Naočale bez filtera, premaza, UV zaštite, svih onih kerefeka za koje i jedan i drugi znamo da mu neće trebati. Dok mu ih stavljam na nos, mršti se kao što se mrštio dok sam mu jutros pomagao obuti cipele i navući džemper, ući u vlak i zapaliti cigaretu, jer danas se osjeća loše, naročito loše, loše toliko da ne mogu misliti čak ni na to koliko je staro sebično govno bio, i koliko bi još bio da može.

- Namamili ste me ovamo, ti i ona - promrmljao mi je toga jutra na uho. - Do mirisa. Do tog mirisa. Od toga nikada neću ozdraviti.

Sada, s naočalama na nosu, izgleda kao Clint Eastwood u nekom od onih filmova u kojima samo čekaš da odapne od starosti, dosade, razočaranja ili kakve pogubne bolesti, a on se i dalje vuče poput prebijena psa, u inat svemu, uvijek uspijevajući pronaći snage za još jedan ekstra ugriz.

- Nikad nisam gledao unazad, samo naprijed - kaže. - Ali prava stvar je kad ne gledaš ni naprijed ni nazad, nego u tu i u sada. Ti ne gledaš nikamo i to je dobro...

Glupavo se smješkam, ni sam ne znajući bih li trebao biti sretan ili uvrijeđen.

- Dobro... ako želiš sjediti i pušiti sam na onom balkonu do kraja života.

Želim odgovoriti da bi mi bilo lakše s njim, ali nešto u blizini počinje šušcati, koprcati se i mi bez riječi buljimo u vrećicu položenu na stolac do nas, u najlon koji se znoji i napinje, u luk koji poskakuje na vrhu, a zatim staje, dok mi na stolu ostavljamo oznojene kovanice, ustajemo i odlazimo.

* * *

Ovo je vrijeme čuda. Čučimo pred kadom i gledamo tu ribu. Pliva sporo i nimalo nervozno, kao da je još prije nekoliko trenutaka na dnu plastične vrećice nije gnječilo povrće i limenke piva. Debeli mlaz iz slavine još pada po njoj, a ona otvara usta i širi ih, dok joj leđne peraje migolje između gumenih patkica koje je Ana odnedavno počela slagati uz rub kade, kao malo gumeno minsko polje, za slučajnog prolaznika kupaonicom, za neprijatelja, mene.

- Živ je? - pita Anin djed i ruku gura u kadu, kao da za nekog provjerava temperaturu kupke.

- Živ - kažem. - Živ da življi ne može biti.

Šutimo, ali čini se da je riječ o jednoj od onih tajni pred kojima se ionako nema što reći. Možda zbog toga, zatvaram vodu. Možda zbog toga, Anin djed izvlači ruku iz nje i ustaje. Ustajem i ja i mi još neko vrijeme buljimo u sjajnu krljušt velikog šarana s pijace, u živi porod vrećica s povrćem, u peraje i škrge koje se praćakaju u prostoru koji je do tog trenutka bio prazan i mrtav, ali ljudski, naš. Stari izgleda zbunjeno, a ja ga pratim i u tome. Izlazimo iz kupaonice i za sobom zatvaramo vrata, sjedamo na terasu i buljimo u sve, samo ne u spalionicu, samo ne jedan u drugoga, samo ne u cigarete. Teško je reći čemu se nadamo. Nadamo se da će živjeti vječno. Teško je reći zašto. Starac zavrće rukav i pogledava na sat. Tko zna zašto, pogledavam i ja.

- Žilava je to riba - kaže. - Tko zna koliko bi izdržala u kadi.

Čujem samoga sebe kako odgovaram da bi izdržala stoljećima. Kažem da bi uz malo hrane i vode u ovoj kupaonici sasvim sigurno mogla činiti čuda, mogli bismo je hraniti muhama i miševima, kupiti joj novu kadu, kuću...

Obojica znamo da će riba živjeti samo do Anina dolaska, ali nje još nema pa si lažemo.

- Jesi li znao što je sve čovjek spreman pretrpjeti da bi ostao živ? - pita me starac.

Ne odgovaram, ali mislim da znam. Na primjer: šutnju. Na primjer: samoću, dijete, logor, miris spalionice u susjedstvu; popis je malo duži i mogao bi se nastavljati danima, a dana, nažalost, nema.

- Spreman je učiniti sve - kaže. - Pogotovo muškarci. Muškarci su slabi na preživljavanje, to je problem. A ta riba je sigurno muško.

Gledam u njega, a onda i u dimnjak s kojega kulja gusti lijeni dim. Želio bih se nasmijati, nešto dodati, zaplakati, ali ne ide. Zato mislim na obližnju tvornicu mesnih prerađevina, na siva betonska postrojenja, na blatnjavu cestu do kolodvora i vlak kojime ona svakoga dana odlazi i vraća se iz grada. Sad je čekamo nas trojica. Šaran, Anin djed i ja, tri muškarca koji čekaju svoj red, njezin obli trbuh, njezine glatke natečene ruke, presudu.

- Ana i ja čekamo dijete - kažem. - Ako bude sreće, dobit ćete unučicu.

Otada činimo sve što muškarci čine da bi preživjeli. Cvijeće na stolu, tanjuri, pribor. Kad uđe, Ana nas gleda s čuđenjem. Kad joj se nasmijemo, šalje Svena u sobu, sliježe ramenima i

odlazi u kupaonicu.

- A ovo ste meni ostavili? - pita.

Zaustavljamo dah dok prolazi pokraj nas i iz ladice s alatom uzima teški francuski ključ.

Onda se vraća u kupaonicu i otamo se čuje pljesak, prskanje, udarci repa po vodi. Na izlasku nam se smije, ruke su joj srebrne.

- Po običaju, prljavi poslovi za mamu.

Stari i ja šutke izlazimo na balkon. Tamo nema ničega, čak ni cigareta. Neko vrijeme smo mirni, mirni kao bubice, osluškujemo, a onda više ni to. Ovo je vrijeme čuda i nas dvojica stojimo i udišemo najbolji zagađeni zrak na svijetu.

Živi smo, kažem.

Živi smo, ponavlja stari. Još neko vrijeme. I to je razlog za slavlje.

TE DJEVOJKE

Samo u smjeru suprotnom od gomile, kažem, ljeti na sjever, zimi na otoke, nikakve kolone, nikakve gužve, to naučiš kad radiš u turističkoj agenciji, mrziti turizam, a možda je i urođeno, možda je i prirodna reakcija na sve te utabane staze i koridore urezane u more i nebo, ako se presavija po istim linijama, brže će se istrošiti, kaže Gita, a djeca takve stvari uvijek vide prva i treba im vjerovati.

Nas dvije na putu, to je priča za sebe, ljubimo se i grizemo, volimo i koljemo, ponekad ne pričamo danima, a nekad je samo pogledam i mislim Bože, postoji li išta veće od ovog, išta što sam u životu učinila bolje, i poželim da je nekako mogu pričekati, u četrdesetoj kao u hladu, sjesti s njom uz bocu nečeg žestokog i ispričati joj sve to, sve što ju je dovelo dovde, od unajmljene sobe na Cresu do unajmljene sobe na Baliju, od tvrdoglavog spermija naovamo, i sve moje ludosti, i sve podvige njezina idiotskoga oca, nije da i sad prešućujem mnogo, ali ipak, sada je drugo, ne želiš je obeshrabriti, kao da bi i mogla.

Putovati s petnaestogodišnjakinjom; nitko ti svijet ne može pokazati tako, nevjerojatno kakve imaju oči! Ovdje smo već tjedan i postoji taj čovjek, Made, koji nas vodi do rijeke, za dolar, do mora za dolar, koji nas vodi na mjesta o kojima možeš samo sanjati za dolar, samo on i nas dvije, ponekad i njegov sin, dječak koji ne zna govoriti, ali zviždi kao svaka Božja ptica, *Koliko života za dolar*, Made, kaže mu Gita, a on se mršti, valjda misli da se počinjemo cjenkati, staje i započinje raspravu, ne, ne, smijem se i pokazujem mu da je sve u redu, ne, Made, sve za dolar za nas je više nego prihvatljivo.

A ponekad mislim da je najbolje ostati doma i onda se zbude baš tako, ostanem i bude najbolje. Putovanje ne mora biti pokret, pročitala sam negdje, pokret je precijenjen, pokret je turizam, a mi izbjegavamo turizam pa nekad propuštamo sunce i more, i kuhamo u kolibi, i gledamo TV u hotelskoj sobi, i plaćemo u WC-u tu kod nas u Zagrebu, nekad je najbolje biti nepokretan, ići u smjeru suprotnom od gomile, ne otići nikamo. Ali ni to ne traje dugo. Sjediti i ležati luksuz je koji si možeš priuštiti samo ako si sam, bolestan ili bogat, a mi to nismo, i Gita me tješi i zapitkuje, a onda joj dosadi i ostavlja me, izlazi od gdje god da smo nepokretni, i ja izvana čujem taj smijeh i ples i te zvižduke svih Božjih ptica, čujem sunce i vjetar i oblake moje kćeri, i tako me prolazi, izlazim i ja, krećem se.

I upoznajemo drage ljude, zbilja, svatko ti nešto da, priču ili pogled, ili što već uspiješ izvući!

Na primjer, Made lijepo šuti. Gledam ga dok siječe raslinje, ili pali vatru, ili čuči i krišom nas promatra dok se kupamo, ili popravlja šiltericu na glavi svoga dječaka, i to je lijep prizor, pun, ne čini se da mu išta nedostaje, ponajmanje riječi. Hoću reći: nikakav Machu Picchu, nikakva Petra, ni pećine Himalaje; kolikim si čudima svjedok, samo ako provedeš malo vremena s ljudima! *Bog mi je rekao: osunčaj se*, smije se bivši svećenik iz Adelaidea dok nam polugol popravlja kombi na prašnjavoj cesti do Ubuda, *I ja se, evo, sunčam. Osjećam se kao konobarica kojoj su u dvadesetoj dali da nosi šalicu kave, a onda joj svake godine uvale još po jednu*, govori Slovenka koju susrećemo na divljoj plaži, *sad mi je pedeset i čini mi se da u životu ne radim ništa nego balansiram i strepim*, ne znam više je li prepričavala san ili nešto što je osjećala, govorila je na tom svom smiješnom jeziku, i zaplakala, a onda smo sjedili i gledali njezina muža i sina na sjajnim daskama za surf, dva lijepa nasmijana muškarca, poluboga, kako pokušavaju uloviti val i kako se trude održati se na njemu, tko zna, mislim, možda se tako osjećala i ona.

Kad smo već kod znakova, jutros nam je pred noge pao jastreb, prava pravcata ptica. Bio je upisan u nebo kao točka u Božju bilježnicu, a onda je nešto pošlo po zlu i on je počeo padati, i pao je, i smrskao se o zemlju tik ispred mojih nogu. Od svega toga ja sam čula samo fijuk, i podigla ruke, i spustila glavu, i vidjela mrlju od krvi i perja, i tek tada pogledala Gitu, ali ono što te presiječe, ono što ti postane jasno jest da nisi krenula zaštititi nju, nego sebe, i da u konačnici ne možeš zaštititi nikoga, ni od čega, da je jedna obična ptica dovoljna da ti promijeni život – samo nekoliko centimetara bliže i ni šeširi ni ruke, ništa što učiniš ne bi je moglo spriječiti. Stajala sam tamo i mislila o svemu tome, a Made se samo nasmijao i dodao mi pero, obično pero koje se od sunca žarilo kao mač katalonskog sveca ili kazaljka onog nesretnog sata koji na praškom trgu turistima pokazuje sate i dane i horoskop i kretnje nebeskih tijela, i rekao: *uskoro muškarac za tebe, gospođo*. Tamo gdje drugi vide znakove, ja vidim fiziku, rekla sam poslije Giti, a ona mi posve ozbiljna odgovorila: samo pričekaj, mama, samo pričekaj.

E, sad, zamisli mene i nju kako pričamo o muškarcima, mene i nju koju sam nosila i rodila i znala je dok je još bila ništa, samo plač i samo desni na sisi, ako je ikada bilo tako, zamisli nju koja je prije petnaest godina, sva krvava i sluzava, izašla iz mene, na mala vrata, kojoj sam brisala guzicu i učila je o svijetu i svemu, kako mi sada priča o svijetu i o meni, o muškarcima u mom životu i o stvarima koje su bile i koje će biti i onima kojima bih se trebala ili ne bih trebala prepustiti! Kažem joj, Gita, ne seri, tako ti svega, ali poslije se uhvatim kako prevrćem svaku njezinu riječ, i tu samouvjerenost kojom me gleda, jer ta bi i svijet progutala da može, tu glad ništa ne može opisati, trebaš je vidjeti, tek tada ti postane

jasno. Putujemo zajedno, a opet, tko zna putujemo li skupa, i bismo li trebale, i čemu bih je trebala poučiti dok gleda u mene i sudi, dok zuri u sve te muškarce i žene, u golubove na golubovima i pse na psima i djevojčice i dječake izložene na ekranima i na uglovima uličica, dok gleda ravno u sve te žedne oči i ne boji se ničega, blaženo bilo to sljepilo, kažem, blažena hrabrost i ludost i hormoni i geni, anestetici zbog kojih ponekad usred noći otvorim oči i sjedim u krevetu i strepim i zamišljam onaj plakat iz *Ralja*, djevojku koja pliva po površini mora, dok iz dubine vrebaju zubi, a ti znaš da je svaki spokojni zamah samo slučaj i sreća i da mu vrijeme nepovratno istječe, da se zubi zaobilaze samo slučajno, a opet, mislim, na što bi sličio život da ga proživiš u strepnji, nitko ne bi ni prst stavio u more, nitko plivao ne bi.

I svi me pitaju: *zašto?* Zašto stalno i zašto s njom i zašto tako, ljeti na sjever, zimi na otoke, uvijek u smjeru suprotnom od gomile, a ja im odgovaram bilo što, radi avanture, ili radi muzeja, radi boja ili radi nagradnih milja, svejedno, ali to s bojama volim najviše, ljudi se kunu u mirise, velim, ali svijet bez boja ne bi imao dušu! I nećeš vjerovati ali moja majka i Gitin munjeni otac i cure s posla i moja frizerka Nives, svi tada sliježu ramenima, kimaju i vrte glavama, i brzo ti postaje jasno da im je svaki razlog jednako dobar i jednako nerazumljiv, ali da se nekako najlakše opuste u tome s bojom. Razumiju ono kad rintaš, i onda dočekaš odmor, i otputuješ, i znaš da si stigla tek kad se promijeni svjetlo, a zemlja, krovovi i nebo (i more, i šuma, i ulica) postanu drugo, kad ti drugačije postanu koža i kosa i hrana, da ne nabrajam dalje, to je putovanje, objašnjavam, to da ti oči vide što dotad nisu, ili isto, ali u drugačijim omjerima, po mogućnosti jarče. I zato se veselimo bojama, smijem se, zato kupujemo papige ribe kanarinca; nije tu stvar u životinji, nego u boji, taj drugi svijet zatvoren u krletku, zarobljen da ti se nađe u nekoj sivoj zimi i jeseni u kojoj stojiš i čekaš i živiš svoj život. Tako završavam, a oni su sretni jer sam stala i jer je objašnjavanje gotovo.

Sva prava putovanja, velim, vodila su me u smjeru suprotnom od očekivanog. Zvuči malo kao Frank Sinatra, ali je tako, i mogla bih ti nabrajati i nabrajati, ljude i sobe i zemlje i dodire, i prijevozna sredstva, sve od svijeta što smo nas dvije dobile za dolar, eur, rupiju, kunu ili krunu, sve što se nije dalo ili trebalo fotografirati, suncobrane u koktelima i cjepiva i sendviče i izgaženi snijeg u sporednim ulicama, sve ono što smo zaboravili, zaboravili, ali što svejedno nosimo negdje, u oku ili u srcu, što nas je promijenilo, makar i načas, jer malo nas stvari mijenja zauvijek i malo što na kraju ne zaboravimo. Kakve su ti ruke, mama, kaže nekidan Gita, i ja gledam i gledam i ne mogu se sjetiti kakve su bile, čak ni te moje vlastite ruke, a kamoli Toskana Karpati Anadolija, kamoli mirisi kiše i asfalta, ljeta i one modre pomrčine i elektriciteta, nagle pljuske nevremena u ranom rujnu.

Na istok, na istok!, a jesam li ti ikada ispričala kako je sve počelo, kako sam krenula protiv struje? Ako te stvari imaju početka, bio je u ljetu 2000., ceste prema moru bile su pune, a nas dvije išle smo praznim trakom, gore, na istok, na rijeku, ne zato što sam znala bolje, nego zato što mi je umirao otac, i zato što su me pozvali, a ja sam bila sama, i gorka, i nikome nisam mogla ostaviti Gitu. Bijes, bijes!, to sam osjećala, odozgo i odozdo žeglo je tisuću vragova celzijusa i cesta je bila toliko ravna da si mogao spavati za volanom, samo da je auto imao klimu (a nije), a ja sam upravo izgubila muža, i upravo gubila oca, a ona je plakala odostrag, i ljetu je propadalo naočigled, baš u trenutku kad je svaki gubitak bio nepodnošljiv, kunem se, da mi je nestala makar još i slinava maramica, pošla bih se ubiti.

Gita mi prilazi i ja sakrivam sve ovo, kao da me hvata s rukom ispod plahte, što sad?, kažem, a ona se ceri i preda mnom tone u turski sjed, pišeš o meni, kaže, vidim po tome kako se mrštiš, ne, pišem o tome kako sam stigla na kraj svijeta, kažem, i kako sjedim na rajskoj plaži pod suncem tropa, i kako bi užitak bio potpun samo da mi do nogu ne krekeće mala žuta otrovna žaba, ali ovdje nema otrovnih žutih žaba, kaže Gita, možda, velim, ali to ne zna nitko, nitko tko na ovom mjestu već bio nije ili je šampion Milijunaša pa mu poznaje faunu i floru, a takvih je malo, i osim toga – svatko tko zna da putujem s tobom povjerovat će da ih ima. Onda ona koluta očima i otpuhuje kosu s čela i ustaje i okreće mi leđa pa, udarajući se po guzičici otvorenim dlanom, odskakuće, a ja se u miru vraćam tom ljetu o kojem ti želim reći, ljetu koje je rodilo putovanja, smjer i sve ostalo.

Znaš li, nema boljeg načina od ovog da se ispriča ta priča, izgovoriti je dok si daleko i dok si sama u nepoznatoj zemlji i nepoznatom jeziku, u nekoj džungli gdje nitko ne poznaje ni tebe ni vremena ni ljude o kojima pričaš, pa sve što je ozbiljno može postati smiješno, a sve smiješno ozbiljno, kao kad nakon toliko godina razmišljaš o tome kako si iz UlixTravela došla u Generalturist a iz Generalturista u Olymptours a iz Olymptoursa opet u Ulix, i sve to u deset dana, koje si proplakala, i u međuvremenu mijenjala stan i pokvarila želudac i zbog toga mislila da si trudna sa šefom, tome se sad možeš smijati, i gledati Madea kako se smije, kao da se nije dogodilo tebi, ili kao da se dogodilo, ali i ti i on znate da si sada pametnija pa se ne nerviraš, znaš bolje.

I zamisli sad tu kuću pokraj rijeke, a rijeka je Dunav, zamisli taj miris goleme mutne vode, site i žive i slatke toliko da bi je mogao jesti, i taj rukavac i čamce i taj mulj nad kojim je brijeg i voćnjak i telefonski stup i divlje zelenilo iznad kojeg rastu samo oblaci i telefonske žice, i zamisli komarce koji ujedaju kroz tkaninu i zrikavce koji buče kao velegrad i boje otežale i natekle u tom ljetu, modre modre šljive i crne crne kupine i rajčice goleme i krvave

kao volujška srca, i zamisli moju majku u majici kratkih rukava na kojoj piše *Pepsi*, sa svim onim križevima i svecima oko vrata, kada te sve to zgrabi pod ruku i uvede u predsoblje, i približi ocu, koji u kasno poslijepodne, dok mu ulazimo u sobu, dok mu sjedamo uz krevet, započinje ili nastavlja svoj govor, viče i smije se i kaže *te djevojke, te cure, ne prođe ni tren a da ih se ne sjetim*, pa spominje blijede židovčice iz Odeze, i Slovakinke koje su dobivali za traperice i vinjak, i djevojku boksačkih ušiju iz maloga rudarskog grada u srcu Poljske, i sve one koje mu nisu dopale šaka, a trebale su, smije se i kašlje dušu, i oči mu gore, a iz usta frca pljuvačka dok priča i gleda kroz sve nas tri, i Gita ustaje i trči po sobi, a mama se naginje i pod njim popravljajući jastuk, poravnava plahtu, na stolić stavlja tanjur s tabletama i čašom mineralne vode.

Znam kako zvuči, ali kad poželim zamisliti nešto zbilja zbilja smiješno i zbilja zbilja tužno i ludo, sjetim se svoga starog na samrti. Tu je on i tu je smrt, i ti znaš kako će sve to završiti i dođe ti da plačeš, ali ne možeš jer si ljuta i gorka i smiješna sama sebi, jer te ne vidi, kao ni Gitu, kao ni sranje koje živiš bez igdje ikoga, i jer osjećaš da te prevario, taj čovjek kojeg ne poznaješ, koji umjesto da šapće, grli te ili se moli, umjesto da ti otkriva sve mudrosti jebenog života, priča o Rogu Afrike i mjestima gdje je jebao za plastični kanistar, o pušenju i gutanju, o sprijeda i o straga, a neko suludo veselje i neki život posve različit od onog u kojem si ga znala štrca iz njega kao iz crijeva koje si začepila prstom, neka slavina koju nitko dotad nikad vidio nije, dok ga moja majka drži za ruku i miluje, ne znam odakle joj želudac, što je toj ženi bilo u glavi.

Bilo je tu jebanja, kaže moje otac za oproštaj od svijeta, a ja ustajem i odmičem se od kreveta i rastvaram već otvoreni prozor da uđe svjež zrak, no soba je još puna tih djevojaka iz kamena i blata i crnomorskih luka, tih prašnjavih cura koje dašću, hihoću, stenju i guraju mi se u lice, i ja gledam vani, u kasno poslijepodne, u kraj ljetnoga dana i u brijest na kojem lišće pod nekim nečujnim vjetrom treperi kao zlato, i ljeska se kao voda, neka nevjerojatna buktinja do koje je trebalo putovati čitav život, jebanja, jebanja, jebanja, mrmlja moj otac, čovjek koji u životu nije ni primirisao preko granice, i ostavlja nas, okreće se licem prema zidu.

I, pitam te, odakle sve to? Je li to neki džep, iz kojega su izašle, sve te žene, sva ta putovanja? Džep u koji guramo i skrivamo i tiskamo i oznojenim prstima stežemo sve što nismo mogli odživjeti, za čime smo žudjeli, čega smo se bojali, što smo gledali oprezno i gladno kao što gleda Gita, svi putovi, sve staze, svi muškarci, žene, krajolici, priče i riječi, i tijela, tijela, jer tijelo ne možeš sakriti, koliko god pokušavao, o tome priča moj otac i filmovi

i detektivski romani, nema savršenog zločina, savršeni zločin jedino je smrt koja dolazi nakon života u kojem nisi pokušao i zagazio u njega i nisi volio nikoga i ništa.

Starost se rađa u tebi, kažem, i nema ništa gadljivo u tome, jer raste u tebi kao dijete, ne kao *alien*, tvoja je od početka do kraja, i ti je nosiš i gledaš i neguješ, ispočetka nježnu, stidljivu, a onda iz dana u dan sve drskiju i pametniju, odgajaš je i brineš se za nju, ali za razliku od djeteta, ili baš kao dijete, nije na tebi pustiti je da ode, ona otpušta tebe, i ti možeš samo izaći iz te sobe, i pratiti korake tvoje kćeri koja trči iz kuće, i prolazi kroz vrt, i spušta se kroz žbunje niz brijeg u tehnikolor zelenilu, i silazi, kliže do rukavca, gdje je sustižeš prije nego je progutaju mulj i rijeka, i umjesto da urlaš na nju od straha, samo je uzmeš u naručje i stišćeš, i vas dvije, dolje, nakon tog putovanja protiv svih mogućih struja, daleko od mora, gledate kako iz tamne vode riječne zmije izranjaju, pomaljaju glave i širom otvaraju usta, kao da tim majušnim otvorima žele progutati svijet prije noći, kao pobodeni štapovi, kao neki živi uskličnici koji te upozoravaju na nešto važno, na istok, na istok, i protiv turizma, tako se putuje, kažem, napuštala ti svoje mjesto ili ne, pokret je ponekad precijenjen.

DEMON

Za S.

Bilo je to na balkonu čovjeka koji je umirao. Bilo je proljeće, zapravo već pred ljeto, lastavice su zujale između štrikova s rubljem i zahrđalih tanjura satelitskih antena, a mi smo vodili razgovor o kućnim ljubimcima. Sudjelovali smo i Zoe i ja, iako za tu priču nismo imali ljubimca, tek djecu, zbog čega smo se tada osjećali pomalo krivo.

- Oduvijek sam željela imati konja - rekla je prijateljica čovjeka koji je umirao, visoka crvenokosa žena s jarkocrvenim ružem na usnama i jarkocrvenim lakom na noktima, daleko najkrupnija osoba na tom balkonu.

- Željela sam to još otkad sam bila curica. Zaljubila sam se bila u jednog vranca, jednog iz televizijske serije, bio je malo onako kao Goran Višnjić, one njegove oči, pametno čelo, glava, to je bilo suludo, nisam mogla spavati, mislila sam na njega dan i noć, bilo je stani-pani, i škola i ocjene i pedagog i psiholog, i tata mi je morao obećati, nije imao kud; draga, sakupljat ćemo za konja, prva prava lova i pravac štalica, nije da smo bili bogati, ne, i tata je nedugo zatim otišao, a od mame se nisam nadala ničemu, ali, evo, trideset godina poslije - trideset godina strpljenja - i dobila sam ga; od svoga muškarca, od njega, čovjeka koji umire.

Odmahnula je kratko preko ograde balkona, prema betonskoj ledini s kontejnerima za smeće devet katova niže, a onda prema muškarcu koji je sjedio na naslonjaču naguranu na balkon, šaljući mu zračni poljubac na vršku jarkocrvenog nokta. Na naš zbunjeni pogled ovaj se samo suho nasmijao i potapšao po džepu trenirke iz koje su probijala oštra mršava koljena; *novac ne nosiš u grob, iskesio se, a konj je najmanje što je zaslužila; sretni smo što nisu prikazivali serije sa slonovima.*

Te priče o nepostojećem - bio je to način na koji su popunjavali vrijeme; istina, to smo shvatili prekasno, već četrdesetak minuta razgovor je zapinjao, u svakoj bismo se temi izgubili, ali Zoe i ja osjećali smo da ne možemo otići tek tako, iz obzira prema njemu, a

možda i prema njoj, napokon – ipak je umirao *njezin* čovjek.

Zoe i ja poznavali smo ih iz viđenja, iz kvartovske knjižnice. Za naš dio grada izgledali su pomalo ekscentrično, a to se svidjelo Zoe. Već joj je dosadilo društvo sumnjičavih mladih mama i njihove dječice u parku, a i ja sam po oba pitanja osjećao slično. Nije se moglo zaniijekati: bili su lijep par. Muškarac se uglavnom odijevao u crno i pomalo podsjećao na vuka iz priče. Imao je usko lice jakih jagodica, velika usta, velik nos i izvijen, žilav i koščat trup, a uza sve to neki lukav i meketav smijeh, zapravo zavodnički, jedan od onih koji ti se zakače neprimjetno, kao čičak, a onda ih se ne možeš otresti godinama – valjda ga se zato i sjećamo, cijele te priče, naročito crvenkapica Zoe.

Koliko smo mi znali, on je bio glumac, a ona domaćica, tajnica, ili čak oboje. U svojim lanenim košuljama i majicama kratkih rukava bila je krupna i zanosna, nalik na veliku blijedu pticu, možda na onu iz ulice Sezam, pticu u tijelu koje se prekomjerno znoji, što nama tada nipošto nije smetalo, baš naprotiv: široke slane otiske ispod njezinih pazuha Zoe je hihotavo nazivala *ekstraktom Lotove kćeri*, a ja sam im se potajice divio, nalazeći u tom detalju nešto biblijsko, atavističko, čak i erotično – što nipošto ne znači da sam to troje uzimao kao istoznačnice – ovisno o prigodi i nadahnuću.

Nakon nekoliko površnih razgovora uz police knjižnice susreti su se pomalo preselili u kvartovski kafić, a onda smo se počeli i družiti – pokoja šetnja, vikendom kinopredstava u obližnjem *mallu*, mijenjali smo i knjige iz kućnih zbirki, premda jedni drugima nikad nismo zalazili u stanove, pa tako ni na balkone, taj dan bio nam je prvi put.

O čovjeku znaš sve ako znaš koje knjige čita, govorila je u ono doba Zoe, a sada se, evo, u sjećanju koje ne želi nestati, pretvara da ne zvjera u betonski bezdan među kontejnerima, tražeći konjsku repliku Gorana Višnjića.

Dobro se sjećam te slike: muškarac u naslonjaču prati njezin zbunjeni pogled pa mršav i blijed poput duha, neobrijan i u pohabanim papučama, kaže: *Lijepa si, Zoe, lijepa kao vojska pod zastavama*, a Zoe se crveni, malo joj je nelagodno, ili samo glumi; na kraju krajeva, ne dobivaju se svaki dan komplimenti od ljudi koji umiru, barem ne od onih koji su toga svjesni.

– I ti si lijep – vuk se tada okrenuo meni i utješno me potapšao po bedru – ali ne kao vojska pod zastavama, kužiš, to je rezervirano samo za nju, bez uvrede, stari, bez uvrede...

A kako smo se uopće našli na tom balkonu?

Evo kako: sjedili smo u kafiću trgovačkog centra kad se pojavilo njih dvoje, nadvilo se nad stol za kojim smo šutjeli, a crvenokosa je rekla: *E pa baš biste mogli malo i do nas, kupit ćemo piva, on umire, a u ovom kvartu baš i nemamo poznatih; nepristojno je reći, ali zaželjeli smo se ljudi.*

Prije toga nismo ih vidjeli tjednima, nismo zalazili u knjižnicu, bavili smo se samima sobom. Bilo je to iscrpljujuće razdoblje. Zoe je ordinirala na relaciji stan-vrtić, vrtić-škola-stan, a ja crnčio u uredu pa onda žurio kući i uključivao se u sve to. Čak ni proljeće nije bilo od neke pomoći; u rijetkim trenucima predaha bili bismo ga dali za gustu, maglovitu zimu – bilo što u što se može zavući. Ukratko: svega se bilo nakupilo, čitati smo prestali odavno, na njih dvoje smo zaboravili, a onda su se pojavili, skoro pa niotkuda, njezin znoj, njegov smijeh, sve to pivo i smrt u trgovačkom centru – i što smo mogli? – otišli smo.

Sjedimo, dakle, na balkonu i razgovaramo o konju kojeg nema, s čovjekom kojega domalo neće biti i njegovom prijateljicom, velikom oznojenom ženom, koja ne pravi dramu ni oko čega, a ponajmanje oko smrti, valjda zbog višegodišnjeg iskustva, pedagoga psihologa, godina strpljivosti, teško je reći zbog čega.

Kako smo se osjećali – što ja znam: osjećaji su ionako priča za sebe, osobito kad smo u pitanju Zoe i ja. Neka mješavina zgranutosti, kasnog proljeća, mlakog alkohola, ravnodušnosti, uzbuđenja – danas se teško složiti i oko toga. U svakom slučaju, ugodno nam nije bilo, no o ugodi ionako već dugo nismo razmišljali na takav način – u njihovu društvu bilo nam je jednako dobro kao i u bilo kojem drugom, ili smo barem sami sebe u to željeli uvjeriti.

Možda baš zato, podigao sam polupraznu limenku piva i nazdravio im, a crvenokosa je nestala u stanu, uskoro se vrativši s dvije nove.

- Jer konj... - dlanom je odmahнула ispred grudi, gurajući nam u lica zajapureni miris kože, rujna, rumena znoja – on je čovjeku zapravo najbolji prijatelj, puno bolji od razvikanog psa ili knjige... Jedino što im se može prigovoriti: trebaju više prostora...

- I više šetnje, trke – požurio sam. – A mi smo uvijek u gužvi, nema nas doma po cijeli dan, a tu su i djeca, i ona traže svoje...

Još dok sam to izgovarao, zažalio sam i ispod oka pogledao Zoe, ali nije se dogodilo ništa. Ili jest. Toj beskvasnoj šali prvi put smo se nasmijali svi zajedno, kaplja znoja sjurila se niz sočnu blijedu nadlakticu, Zoe i ja otpili svako svoj gutljaj, muškarac i žena nas pogledali,

proljeće umah nabubrilo, a balkon postao uzak, toliko da su nam se koljena počela dodirivati. Da li zbog Zoeinih oblih ramena, ili zbog mekog svjetla kasnog poslijepodneva koje se na njima ugnijezdilo, ali ni čovjek više nije izgledao tako nemoćno; nešto na njemu kao da se upalilo, uspravio se i podigao ruke u zrak, a u tome mu, barem po pričama koje nam je pričala crvenokosa, još donedavno nije bilo ravna.

- Prije konjskih utrka što često završavahu nesrećama ljudi i konja - izdeklamirao je - stari su se Grci molili demonu Taraksipu. Zvali su ga zbuniteljem konja, a bio je to sasvim fin demon: ne znam je li imao kolegu u dječjem odjelu, jer i tu zbunjivanja ima, o da, i ljudi, i nesreća, sasvim sigurno, ali... - namignuo je tada Zoe, a ona mu uzvratila migom, ili mi se i to pričinilo - ali, tko sam ja da o tome govorim: demon po čovjeku, to već i lastavice znaju, ja se zadovoljavam i ovim svojim.

Ušutio je i zgasnuo, a žena izronila iznad njega, položila mu ruke na ramena, kao zaštitnik ili gospodar, na trenutak je izgledalo da govori o njoj.

- Mi mu se i molimo svake večeri - rekla je. - Ostavljamo mu sitnice u vrećici, dolje na kontejneru, i znaš što: sutradan ih nikada nema - demoni su pouzdani, a naročito ovaj naš; treba se samo držati reda...

Pogledali smo u nju pa u muškarca, na licima im tražeći osmijeh, no on je samo proškripao: *To i tablete, to je jedino u čemu smo još redoviti* - i zašutio, povlačeći se u kašalj.

Pod velikim bijelim šakama, pod onim crvenim noktima izgledalo je kao da se smanjio, a na lice mu se uselila grimasa koja je mogla biti cerek, predaja, bilo što.

Možda i prvi put tog poslijepodneva pogledao sam ga u oči. Sasvim sigurno, bolest je bila tamo, ali i život: gurali su se, držali jedno drugo za gušu, zurili u prostor s druge strane, u nas - bilo je teško reći tko od njih dvoje sluša, a tko govori. Tijelo je bilo samo lutka, ali nije li tako oduvijek? Muškarčevo se zgurilo pa s mukom uspravilo: *A sada se ispričavam*, rekao je, *umor mori*.

Bio je to znak za rastanak, ali ne mogu reći da nam je bilo krivo. Na brzinu smo dovršili pivo, promumljali riječi podrške, a crvenokosa nas je ispratila do vrata, i još malo dalje, preko praga.

- Možete li spustiti ovo? - upitala je, pružajući mi odnekud najlonsku vrećicu punu sitnih otpadaka, kruha i ambalaže - zavežljajčić koji sam bez riječi preuzeo iz njezine ruke, na što

se nasmiješila i obuhvatila mi šaku svojom. Bila je to četvrtasta i blijeda šaka, krupnih noktiju i širokih modrozelenih žila; u njoj, moja je izgledala sitna poput dječje.

- Nemojte mu zamjeriti, to je bolest - rekla je, iza sebe pritvarajući vrata i stišavajući glas, kao da predsoblje štiti od kakve tajne. - Umire, samo ga želim učiniti sretnim.

Nasmiješila mi se kroz suze, a ja sam kimnuo, zureći u široki slani trag ispod njezina pazuha. Odakle je dolazio taj znoj? Za koga su bile te suze? Pokušao sam osjetiti sućut, ali nisam osjećao ništa. U tom hodniku, s tom vrećicom u ruci, bilo je važno jedino nestati.

- I, molim vas, ostavite je kraj kontejnera broj devet - rekla je - tamo se skupljaju, tamo je i onaj naš.

Zoe me povukla za slobodnu ruku i mi smo ušli u lift, a njezino nas je beskrvno lice gledalo kroz zamrljano staklo, izvana, upisujući se na popis nepostojećih stvari o kojima šutimo, ne govorimo, valjda sve do sada.

Na povratku kući, nešto kao da je ušlo u nas. Zoe je bila euforična, gotovo sretna, mjesecima prije nisam je vidio takvu. Ako je bilo bolest, zarazila je i mene. Sve nam je odjednom bilo smiješno - i prepad u trgovačkom centru, i konj na parkiralištu, i nas dvoje na balkonu umirućeg - smijali smo se i vrtjeli priču iznova, dramatizirali i razmetali se detaljima, ja sam čak glumio ljubomoru, ili sam je osjećao, takvih stvari sa Zoe ponekad se teško sjetiti.

Nije nas grizla savjest. Sve što je još do maločas bilo njihovo, sada je postalo naše, i možda nas je spašavalo. Zoe je rekla: *sladak čak i kad su gorki, takav okus imaju životi drugih.*

Kad smo stigli u stan, još nije bilo previše kasno i sjeli smo na balkon uz još jedno pivo. Vjerujem, bili bismo pijani, samo da ih je netko stigao brojiti. I dan se naočigled mutio. Sunce se na ispranim fasadama višekatnica sklupčalo u mačkasti oker, a onda hrđalo i prelo u žamoru dvorišta. Iz čista mira Zoe je izlila limenku preko ograde i hitro se povukla, uz hihot. Priljubili smo se tada leđima uza zid, smijali se i gledali uvis, u pusto nebo i lastavice, i to je bilo dobro, bolje nego išta, i bolje nego inače.

- Ludi ljudi - smiješila se - totalno ludi ljudi.

Nisam odgovorio, a ona se uozbiljila, uhvatila me za ruku, zapitala.

- Je li moguće da nekoga toliko voliš, toliko da postaneš slijep? Ili toliko da vidiš što nitko drugi ne vidi? I je li to dvoje isto, što ti misliš?

To su ta pitanja kakva obožava Zoe. Pitanja koja ne trebaju odgovora čak ni kada ga traže i na koja ne treba odgovarati čak ni kad bi se moglo nešto reći.

- Vjeruješ li ti u tog konja? - govorila je dok je odmicala prema kuhinji.

- Zašto s i onda odnio onu vrećicu? - dovikivala je iz kupaoalice čija su vrata ostala otvorena i ja sam je gledao golu, iz polumraka, kao duh izgubljen u hodniku, dok se tuširala i vodom ispirala prah i pjenu tog dana.

- Iz pristojnosti, samilosti, čega?

To je Zoe. Zapitkivala je i zapitkivala, a onda joj je nešto odvuklo pozornost i počela je pjevušiti, a ja sam ušao u dječju sobu bez dječjih crteža, i legao na krevet na kojemu nikada nije spavao nitko, i pokrio lice pidžamom bez mirisa, i dugo ridao u nju, a zatim ustao i ušuškao tog demona kojeg smo moja žena i ja stvorili, podigli i hranili, i kojega nećemo prestati voljeti nikada.

NAHRANI ME

1. UHO NA TRBUHU

U utorak je stiglo pismo, a u pismu je bio papir na kojemu nije pisalo ništa. Samo plava kuverta, žig, marka i adresa, i masni otisci prstiju, za koje je Helena znala da su od hrane, baš kao što je znala da je pismo od majke. Bilo je to zbog rukopisa: sitna majčina slova, izglednjeli patuljci s nosovima obješenima do poda, zbijena žalobna povorka koju je pamtila s bijelih naljepnica, s bilježnica i knjiga iz osnovne škole, iz doba kad još nije sama pisala svoje ime.

Od toga joj je bilo mučno. Od tog praznog pisma, od rukopisa ili od otisaka – nije si mogla pomoći, djelovalo je nekako prijeteće.

Hakanu je pismo pokazala u srijedu, kad su već bili odjeveni, gore, u prostoriji iznad pečenjarnice.

– S planeta Alzheimer – rekla je pred ogledalom, gledajući ga ispod oka i prstima prolazeći kroz kosu, pretvarajući se da je pokušava dovesti u red. – Svi su dobro, kaže, svi su na broju.

Hakan je iz kuverte izvadio papir, okrenuo ga na jednu pa na drugu stranu, pogledao je kao da sve razumije i nasmijeo se. To je bio jedan od onih trenutaka kad ga je mogla promatrati kao da ga vidi prvi put. Reći: traperice i ljubičasta sintetička košulja. Ili: krupan, nizak, oblo mesnato lice. Ili: taman; puno dlaka, osim na tjemenu, crne oči i obrve. Ali on sam, njegov dodir i osmijeh, bili su lagani i svijetli: nešto kao njegov negativ – tako je barem razmišljala kad bi sve to sabrala na hrpu i probrala najzanimljivije. A sad joj se smiješio. Smiješio joj se i Helena nije znala kako, ali uzela mu je pismo iz ruke i njegov si dlan stavila na trbuh, ispod veste, na kožu – učinila je to bez razmišljanja, i to ih je oboje iznenadilo, nju čak više nego njega. Od srama nije znala što bi sa sobom, ali Hakan se samo nasmejao, kleknuo i naslonio lice na njezin trbuh.

– Čujem... – rekao je, a ona nije željela čuti ostatak.

To je bilo tog poslijepodneva. Helena je nosila prazni papir, držala Hakanovo lice na trbuhu, osjećala na sebi čekinja njegove brade, gledala prorijeđenu kosu s njegova tjemena i udisala miris znoja i kebaba. Poslije, dok se pokušavala prisjetiti još nekih detalja, još nekih spomena vrijednih sjećanja na to poslijepodne, zapisala je: *Balon od sapunice*. Tako je ona to

vidjela. Njih dvoje unutar te krhke lopte, a ostatak svijeta oko njih čeka, čeka pa napokon odluči ući: mutna orijentalna glazba iz prostorije pod njima, sunce što neočekivano probija kroz prljave zastore, šum prometa, prašina na podu, i ta misao na sitna nakošena slova njezina imena na kuverti, pomisao da je to ime *ona*, sitna i nakošena, i da će takva ona uskoro nestati zauvijek.

Nitko je više neće pisati kao majka.

A onda je Hakan ustao, a Helena je otvorila oči.

Plop, napisala je poslije.

Bila je to srijeda, prostorija iznad pečenjarnice, mrtvi sat u Kebap Döneru Hakanova starijeg brata.

2. GLAD

U Berlinu je stanovala u jednoj od vila na jezeru W., doručkovala u zimskom vrtu, hranila proždrljive patke. Do mraka je šetala sjenatim ulicama – bila je rana jesen i teški miris jezera probijao je sve do drugog reda kuća, preko nasukanih plastičnih brodica i tihih dvorišta s drvenim molovima. U njih bi znala zaviriti, ali nikad više od toga, premda ju je kopkalo i premda je sve djelovalo napušteno i neutješno, onako zasuto lišćem, prekriveno govnama labudova. Takva je bila ta jesen. Bježala je od izletnika na obali, lutala, birala sve sitnije uličice i na tim šetnjama najčešće nije sretala nikoga. Samo pse, ježeve i ptice. Nešto joj se stegnulo u grlu kad je shvatila koliko je svijet zapravo divlje mjesto, koliko tu ima životinja, života koji ne razumije. Ipak, najdramatičniji trenutak u njezinu lutalačkom razdoblju zbio se kad je nasred ceste naišla na mršavu lisicu. Bilo je kasno poslijepodne, životinja je trčkarala pločnikom, njoj ususret, a kad je između njih bilo još samo desetak koraka, zastala je, pogledala je i zijevnula, na što se Helena ukočila i od straha se prihvatila za trbuh, za tu sićušnu izbočinu, jedino za što se tada mogla prihvatiti. Baš tako je i zapisala. Poslije je otišla do stanice nadzemne željeznice, do kioska u kojem je kupila čokoladice i vodu, a onda i do pečenjarnice u kojoj je zatekla dva muškarca, Turčina koji su igrali šah. Kad je ušla, pogledali su je ravnodušno, a zatim je jedan od njih, onaj mlađi, na njenu tihi narudžbu ustao od ploče i napravio joj golemi kebab, koji je pojela stojeći, gotovo u jednom zalogaju. Kad je podigla pogled, vidjela je da je promatraju u nevjerici. Zacrvenjela se, obrisala usta, a oni su spontano zapljeskali. Tako je upoznala Hakana. Bio je sedam godine stariji od nje i s

njim je bilo lako pričati. Traperice i ljubičasta sintetička košulja. Krupan, nizak, oblo mesnato lice. Taman; puno dlaka, osim na tjemenu, crne oči i obrve. Imao je dvoje djece. Između ostalog, pričali su i o njima.

3. DVOJE

A ona je bila sama, ako se ne računa Maks, otac djeteta u njoj. Helena bi ponekad rekla „autor“, jer tako su se nazivali svi ti oholi mladi ljudi s kojima su dijelili vilu uz jezero, ljudi koji su imali vječno umrljane ruke i vrijeme provodili maljajući, režući, pušeći i stvarajući; između ostalog i djecu. Autor njezina djeteta bio je slikar. Iz Ljubljane je u vilu stigao otprilike kad i ona iz Zagreba, prije nešto manje od dvije godine, ali nije prošlo puno, a oni su živjeli zajedno, što god to značilo u onoj kući, svatko u svojoj sobi, sa svim onim ljudima oko sebe. Dakle, oboje su slikali, ali on se uklopio bolje. Kao lego-kocka, govorila je, ne bez zavisti, ciljajući na njegovu moć da bez ikakva truda zauzme svaki prostor, ali i na osmijeh (kao nacrtan), i sve one industrijske plave, crvene i žute koje je cijedio na svoja mala četvrtasta platna. I muškarac Maks bio je neka vrsta kocke, što je njoj najčešće odgovaralo. Nabijen, čvrst i uglat, pravo korito od mišića, zemljan od glave do pete – Helena bi mu znala bojom umrljati dlanove i stopala, a on bi gazio po podu, papiru, platnu, ponekad čak i po njoj, nekad, prije nego li joj je napravio njega. Još otkad je doznala da nosi dijete, Helena ga je u sebi nazivala *on*. Naravno, moglo je biti i drukčije, nije bilo dokaza za ili protiv – ali iz nekog razloga ona je svoju novostečenu težinu povezivala s namreškanom kožnatom vrećicom i spužvastim visuljkom između nogu. Nekad davno majka ju je znala obavještavati o drevnim znanjima koja su u njezinim interpretacijama redovito posramljivala medicinsku znanost i sav njezin tehnološki arsenal – ako imaš žgaravicu, rodit će se s kosom; ako ti trbuh raste u špic, bit će muško – samo što Helenu to tada nije zanimalo. Sad jest. Zamišljala je tu malu ribu, koja zadobiva spol, ili ga gubi, nije zapravo bila sigurna kako da si to predoči, čisto tehnički, postoji li uopće vrijeme bez spola, neko izgubljeno zlatno doba.

– Mira ti treba, treba malo da staneš na loptu – govorio je Maks na njihovu nogometnom hrvatskom, ali Helena mu nije mogla uloviti oči. – *Komm, bitte* – rekao bi, ali dodirivao ju je samo kad više ne bi imao kud, iz dužnosti, ili kad bi ona to iznudila.

Tako joj se barem činilo. Kad mu je rekla da je trudna, Maks se iskobeljao iz golema kožnatog jastuka na kojem je zavaljen sjedio na podu i odjurio u svoju sobu. Vratio se za sekundu, s fotoaparatom. Princ na srebrnom digitalcu.

- Reci: ima nas dvoooo-je... - rastezao je, skrivajući se iza objektiva.

Helena nije bila sigurna na koje dvoje misli, ali rekla je, za svaki slučaj.

4. DŽINI

U četvrtak navečer s telefonske je govornice nazvala majku. Javila se teta Mirna. Pa je prekinula vezu. Nije htjela komplicirati. Nije imala živaca.

- Ni *halo* ne zna reći u manje od pet minuta - to se pričalo o Mirni, a osim živaca i strpljenja, Helena nije bila sigurna ni ima li dovoljno kovanica.

Podigla je kapuljaču s krznanim obrubom i navukla je preko vunene kape. S jezera je puhao hladan, vlažan vjetar, toliko studen da joj je tjerao suze na oči. Pa ih je zatvorila. Zamislila je mali stan na otoku, ispranu nelijepu dvokatnicu koja gleda na napuštenu vojarnu, istina, preko nekoliko krovova i nekoliko borova, a u daljini na makijom obrasle padine na kojima su u ona davna vremena hrpama bijelog kamena bila ispisana četiri velika slova: T-I-T-O.

Za vječnost, i da se može pročitati s kopna.

Helena se nasmije, obriše oči.

Sve se mijenja, sve nestaje, ali ne baš svugdje, ne u tom stanu. Mogla se kladiti da je svaka od stvari u njemu ondje gdje ju je vidjela posljednji put, vječna i postojana, možda ne kano klisurina iz himne koju je poznavala samo iz viceva, ali u svakom slučaju - postojanija od Maršalova imena na obroncima. Kratak zagušljiv hodnik, koji vodi do vrata od naborana stakla, u dnevni boravak u kojem su dvije najvažnije točke televizor i termoakumulacijska peć - obje gore vječno, i sav se život događa između njih! Naravno, negdje na toj ruti čeka i zeleni naslonjač na kojem sjedi teta Mirna, majčina mlađa sestra, i priča kao navijena, Heleninoj majci, koja šuti kao zalivena.

- Zalivena i Navijena, ne znaš koju bi prije da ti se javi.

Helena se okrenula i dvaput odmahнула glavom prema ženi zavijenoj u krpe, prema otvorenu dlanu u poderanoj rukavici, koji joj se gurao prema trbuhu. *Ništa. Nemam.* - Ustima je oblikovala riječi, i dalje držeći gluhu slušalicu, pretvarajući se da je usred razgovora. Ženi je moglo biti četrdeset, pedeset, ili trideset godina; od lica joj se vidio samo

komadić oko očiju i nosa, a i to malo kože pod svjetlom ulične rasvjete činilo se prljavocrvenim i potrošenim. Slobodnom rukom pridržavala je žičana kolica puna plastičnih boca i koječega, a Helena je u tom kršu krajičkom oka razabrala dječju lutku – golo plastično tijelo i pramen umjetne kose. Ispred govornice prošla su kola hitne pomoći, zavijajući, i ona iskoristi priliku: stavi slušalicu na uho i ženi okrene leđa.

Čak i tisuću kilometara daleko, mogla je vidjeti taj stan. Majka i ona k Mirni su uselile nedugo nakon što ih je napustio otac, Heleni je bilo četrnaest godina i mislila je da će poludjeti: selidba, otok, tri žene u prostoriji veličine oraha, trajekt do škole i trajekt nazad... Da nije upisala akademiju u Zagrebu, znala je reći, pobjegla bi s cirkusom. I odmah dodavala: ali tamo čak ni cirkusa nije bilo.

Kad se okrenula, žene s kolicima je nestalo.

Helena odahne, opusti ramena.

- Melje, melje, melje... - Mirni je nešto falilo, nešto ti mora nedostajati da tako stalno pričaš.

Nije imala razloga ne voljeti majčinu sestru, ali činila je sve što je mogla da ne nazove taj broj. Sjajne tamne oči, lice skupljeno oko malenog nosa, zavinutog kao skijaška skakaonica – sjeti se da ju je Mirna oduvijek podsjećala na mišicu, ili nešto još gore. Bila je učiteljica, na otok je došla nakon faksa i svoj mišji život krckala je sama sve dok joj se nisu doselile njih dvije: adolescentica izbrijane glave i njezina nezaposlena, uplakana, bolno lijepa majka. Helena se mutno prisjeti da je oko tog useljenja postojala neka drama, nešto u pretpovijesti, između sestara, neki Parisov izbor, ili otmica Helene, nešto antičko – izdaja ili nesporazum – ali što točno, zaboravila je.

Umjesto toga, prisjetila se jedne od Mirninih priča. Slušala bi je svaki put kad je kao curica kod tete provodila dva preduga ljetna tjedna, a početka se sjećala i dan-danas.

Džin je bio zatočen u boci, na dnu mora. Nakon tisuću godina, onome tko ga oslobodi bio je spreman dati vlast nad nebom i nad zvijezdama. Nakon još tisuću nudio mu je sva blaga ovoga svijeta, a kad je počelo odbrojavati i treće tisućljeće – i tu bi Mirna uvijek malo ubrzala, a Helena prestala disati – zarekao se da će ga ubiti. Jedina ponuđena nagrada: mogućnost da izabere na koji će način umrijeti.

Helenu je i večeras kopkalo baš to – ne ostatak priče, ne ribar i djevojka, ništa od pustolovina koje slijede – samo ta ćudljiva zakletva: umjesto da ga vrijeme učini zahvalnijim,

džin je postajao sve ogorčeniji, čekao je spasitelja još samo da bi ga kaznio.

- Tko zna što ti se dogodi u boci, nakon dvije tisuće godina. Poklopila je slušalicu i iščeprkala novčiće. Pješački prijelaz bio je daleko pa se osvrnula oko sebe i tromo pretrčala cestu na neoznačenom mjestu. Nasred ceste je usporila, izgubila dah. Kad se dovukla do druge strane, srce joj je tuklo u grlu, u sljepoočnicama, svud osim ondje gdje je trebalo biti.

- I što sad?

U izlogu restorana pred sobom ugledala je nešto što je mogla biti ona, te večeri: obla zabundana prilika u bijelom baloneru, lica obrubljena krznom, s par novčića u šaci, prava eskimska mlada.

Osjetila je sreću pa tugu, ili obje istovremeno. Zbilja je bila u *drugom* stanju.

- To nisi ti, to su hormoni - govorio bi joj u zadnje vrijeme Maks, no ona bi osjetila da je brani po dužnosti, pozivajući se na njezinu neuračunljivost, ili na zapovjednu odgovornost onih iznad nje. *Za sve su krivi hormoni, ona je samo izvršavala naređenja.*

(Ali bilo je dovoljno malo zdrave pameti pa da se zaključi tko je doista kriv, a Maks je zaključivao, Maks je znao).

Hodala je polako, prema vili na jezeru i prema pečenjarnici, nije morala izabrati odmah. Vjetar ju je gurao u leđa, a zli hormoni tjerali da se osjeća usamljenom i jadnom. Prošla je nekoliko visokih kuća s prozorima bez zastora pa neko vrijeme išla samo uz stabla, klupe, igralište. Počela je sipiti bockava kiša, ali prolaznici nisu pokrivali glavu; po svemu što je o njima znala, Berlinčani su bili vodootporni. Onda je kiša pojačala i ona se, zajedno s tamnopuslim mladićem i lijepom plavokosom djevojkom sklonila u zgradu željezničkog kolodvora.

- *Have a cigarette?* - upitao ju je mladić, a onda primijetio njezin trbuh. - *Ups, wrong address, sorry* - nasmiješio se i nastavio tražiti.

Helena ih je pogledom pratila kako čavrljaju i razigrano obilaze ljude u zgradi kolodvora. Pokraj kioska ugledala je žičana kolica, a nedaleko od njih ženu umotanu u krpe, poznate suknje, marame, džemper, jaknu, pregaču, dijelove trenirke... Sjedila je na klupi poluzatvorenih očiju, nalikujući na hrpu dronjaka koju su upravo pomeli u kut. Možda zbog grižnje savjesti, a možda jer joj je naprosto bilo drago da vidi nekog poznatog, Helena joj priđe. Pružila je ruku tražeći gdje da ispusti kovanice, ali žena se nije micala, premda su joj

oči bile otvorene, činilo se da spava.

- Oprostite... - Helena spusti dlan do onoga što je trebalo biti ženino krilo, ali ova se prene i usklikne, opsuje, a Helena povuče ruku.

- Nisam... - zaustila je Helena, no žena je nije ni pogledala.

S mukom je ustala, pogurala kolica prema izlazu, zaobišla dlan s kovanicama i promumljala nešto, čelom pokazujući negdje iza Heleninih leđa. Kad se Helena okrenula, tamo su bili samo aparati za vozne karte i jedna telefonska govornica.

Je li se doista zbilo baš tako? Što joj je rekla ta žena? Nije bilo važno. Maks je slikao, Hakan je pekao, a *on* u njoj rastao: te večeri svi muškarci u njezinu životu bili su zauzeti. Otišla je do govornice i ubacila novčiće, čekajući umirujući zvuk u slušalici.

- Halo - javila se teta Mirna.

- Halo - rekla je Helena i počela pričati, nije joj smjela dopustiti da se razmaše.

5. SNAGA

- *Nahrani me*, na to se sve svodi - govorila je Suzi, krupna crvenokosa žena s iskustvom, nadolijevajući Heleni još prst crnog vina. - Nahrani ih i voli ih. I to je sve, cela priča oko djece. Ostalo će ionako da bude kako će da bude.

Sjedili su u prostranu stanu, ispunjenu bojama, crtežima i biciklima, u kvartu u kojem je natalitet bio sličan kineskom, prije zakona „jednog djeteta”. Točnije, sjedile su njih dvije. Maks je bio zadubljen u razgledavanje polica s knjigama, a Joško sjedao i ustajao, donosio i odnosio tanjure, da bi se na kraju skrasio za stolom, s kovrčavim trogodišnjakom koji mu se propinjao u krilu, vrištao i činio sve da umoci prste u čašu.

- A kad ih imaš troje, vjeruj... - sklonio je čašu na sredinu stola, pokušavajući spriječiti dijete da se ne popne za njom - više od toga i ne stigneš...

- Attila! - dreknula je Suzi, što je bilo dovoljno da dječak sklizne s očeva krila i brže-bolje otabana prema hodniku. - Poslednji put ti kažem: u krevet!

Već i taj bijeg u Heleni je izazvao strahopoštovanje.

Joško je bio njezin stariji kolega s akademije, a Suzi filmska montažerka, Srpkinja koja je u Njemačku s roditeljima doselila početkom rata iz Vojvodine. Upoznali su se u Berlinu, dok su surađivali na nekom crtiću, a vjenčali se i godinu dana živjeli u Splitu, što je bilo razdoblje koje je Suzi nazivala „svojim mediteranskim otrežnjenjem“. Kad su se vratili u Berlin, Suzi je, na zgražanje Joškovih roditelja, djeci počela davati mađarska imena. Kad su je pitali zašto, rekla je: – Može mi se, eto zašto!

Voljela je opisivati kako je ta izjava djelovala na njezinu svekrvu.

– Ma, jedva su progutali šta nisam Hrvatica, a sad još i ovo. E, pa, zabole me! Árpád, István i Attila! Vraćati se nećemo, a ovde ionako niko ne mari.

Helena ju je uglavnom smatrala ćaknutom, ali večeras je sve imalo smisla – čak joj je i pomalo zavidjela. Bio je petak navečer i nakon dugo vremena prvi je put izašla s Maksom. Našminkala se, kosu uplela u pletenice, obukla novu tuniku i popila malo vina. Osjećala se dobro, lelujava. Maks nije bio te sreće. Nakon večere namjeravali su kartati, ali razgovor je skrenuo u odgojne vode. Suzi je vodila glavnu riječ i tu nije bilo povlačenja. Nitko nije bio kriv, dogodilo se.

– Kad odrastem, želim biti Suzi – ispalila je Helena, podižući čašu.

– I ja – nazdravio je Joško.

– I ja – nevoljko se složio Maks.

– Nahrani me. Voli me – crvenokosa kraljica odsutno im je kimnula, ali već i to se moglo smatrati milošću.

Prema vlastitim riječima, Suzi je u tih osam godina roditeljstva prošla metamorfozu, od osobe koja je gutala svu postojeću literaturu o odgoju do „zakletog borca za slobodu od terora odgojnih ideologija *en vogue*“.

– Bila sam Savao, a sad sam Pavao...

– U tvom slučaju obrnuto – dobacio je Joško.

– I to u samo tri trudnoće, ko u knjigama za samopomoć – lupila ga je otvorenim dlanom po ramenu i nasmijala se. – Ma, čoveče, pa to je već postalo smešno... te pazi na ovo, te pazi na ono... Ljudi se *skrivaju* iza dece... Daj, živi malo sopstveni život!

Sad je to odjednom tolika mudrost, kao da ne postojimo kao vrsta već četrdesetak hiljada godina...

Joško je ustao i zatvorio vrata koja su dnevni boravak dijelila od ostatka stana.

- Kad smo bili u Splitu - prošaptao je, pokazujući da je negdje u stanu upravo zaspalo troglavo čudovište - u parku je nosila isključivo majicu *Krist je moj spasitelj*. I to ne zato što je religiozna - naklonio joj se - nego kao odgovor mamama koje su dolazile s natpisima *Svaka mama treba dojiti* i *Sisat ću do škole*.

- Ne jebi me svojom religijom pa neću ni ja tebe svojom - slegnula je ramenima Suzi, a Joško svečano zaključio: - Roditeljstvo je jedino bojno polje na kojem će žena, u koju nije upereno vatreno oružje, ideologiji žrtvovati modu.

Helena pruži čašu, a Suzi joj dolije vina. Šake su joj bile velike, četvrtaste, muške, ali Helena je zaključila da joj pristaju. Iz tih ruku ništa nije moglo ispasti, ni iskliznuti.

- Superžena - otpila je i zirnula na Maksa, koji je u međuvremenu sjeo na pod i dao se na razgledavanje Joškove kolekcije CD-a. Suzi je ispratila njezin pogled pa se namrštila i zakolotala očima, bilo je teško ne primijetiti. Kad je zazvonio telefon, izvukla se od stola, uzela slušalicu i povukla se u kuhinju, dok su se pred njom razmicali ljudi i mora.

- Za mene - rekla je.

- Ma, dobro. Dosta o klincima - pokušao je Joško kad su se vrata za njom zatvorila, ali Maks je ispalio: - Ne, ne, samo vi dajte; tema je dobra, popularna - i zabio nos nazad u police. Više od toga Helena nije ni očekivala.

- Ti si dobro, sve OK? - Joško se tad okrenuo njoj, a ona se nasmiješila i kimnula.

- OK - rekla je.

Podigla je šake prema svjetlu i pogledala ih. Nisu bile ni velike, ni jake.

- A dalje? Planovi? Kroejša, Dežela? Male zemlje za veliki odmor?

U tišini koja je na trenutak zavládala, čulo se kako u susjednoj prostoriji Suzi podiže glas, kako se užurbano opravdava i prepire, zatim jedno vrištavo *ne*, a onda nekoliko jecaja i ništa više.

Dok joj je toplina nestajala iz obraza, Helena je užasnuto pogledala Joška, a on se samo namrštio i ustao da pospremi stol.

- Ma, pusti, priča sa starim... Taj će je čovjek ubiti.

Sve, sve je bilo uzalud.

6. TRIK S PRAZNINOM

Od svoga oca Helena je zadržala jedino taj trik s prazninom. Bilo joj je trinaest godina, sjedila je na terasi bakina stana i neuspješno pokušavala nacrtati mrtvu prirodu - neku krušku na jabukama ili jabuku na kruškama - kad je izašao na balkon, zapalio cigaretu i pogledao ono što je radila.

- Probaj... - sjećala se da je rekao, saginjući se do njezina uha, odlažući cigaretu na rub stola. - Ne crtaj ono što ti je važno. Crtaj sve osim toga.

U to doba već ga napola nije bilo. Nije spavao kod kuće, a nju je pokušavao uloviti kad bi došla k baki, ali čak ni tada nije znao što bi s njom: na kraju bi radili svatko svoje, ili se svađali oko gluposti. Bio je nervozan, a ona mu nije htjela olakšati. Ali toga dana bilo je drugačije, crtež mu je dao sigurnost, crtež su oduvijek dijelili.

- Trik s prazninom - bilo je kasno ljeto, kasno poslijepodne, a otac se smiješio i kažiprstom šetao obodom one kruške na jabukama ili jabuke na kruškama. - Ono čega nema nekad se vidi bolje od nacrtanog.

Helena odnedavno zapisuje takve stvari, sjećanja, trudi se biti objektivna.

Prije koji mjesec u novinama je vidjela članak, reportažu naslovljenu *Najpotresnije fotografije godine*. Među fotografijama sukoba, nesreća i prirodnih katastrofa bila je i snimka nadzorne kamere nekog S- ili U-bahna, uobičajena kompozicija od dva usporedna niza sivih muškaraca i žena, koji sjede i voze se gledajući svatko preda se, svatko prema svojoj obavezi. Jedino što razbija monotoniju poluokret je dječaka u gornjem desnom kutu; fotografija ga hvata kako se okreće i razgovara s muškarcem na sjedalu iza sebe, obojica su nasmijana, a na legendi uz snimku piše: *Šestogodišnji M. K. sa svojim otmičarom, prije nego što će biti otet, silovan i ubijen.*

Kad je te večeri legla u krevet, Helena se uhvatila kako plače. Maks je prao zube, čula je kako u kupaonici teče voda. Čula ga je kako pjevuši.

- Što je? - upitao je kad se zavukao k njoj. - Što je bilo? Odmahnula je glavom i obrisala oči, ali nije bilo pomoći, netko je duboko u njoj otvorio malu srebrnu slavinu, koja se više nije dala zatvoriti.

- Što je, ljubavi? - zagrlio ju je i privio uza se, a Helena je na sebi osjetila njegovu napetost, njegov strah.

Nije mogla govoriti. Posegnula je za časopisom ispod kreveta i pokazala mu sliku.

- Užas! - Maks je zavitlao novine preko sobe. - Ne smiješ čitati takve stvari! - poljubio ju je u čelo. - Ššššššš - smirivao ju je.

- Netko je naudio malom čovjeku - rekla je Helena napokon, jedva susprežući jecaje.

- Psssst. To je prošlost, toga više nema - prošaptao je i u Heleni tim nepostojećim probudio ono kasno ljeto, onaj balkon i očeve prste žute od duhana.

Sutradan je preko jednog od umjetnika iz rezidencije nabavila broj grafičkog urednika časopisa, nazvala i dogovorila da joj pošalju fotografiju u punoj rezoluciji. Svatko na toj slici morao je postati praznina.

Ono što je zapisala, najsmješnije od svega: ništa što je u životu naučila, na akademiji ili na ulici, nije se dalo mjeriti s prazninom, s tim jednostavnim trikom.

7. CHAT

Fotografije njezine majke kad je bila mlada: u kupaćem kostimu, uz crvenog fiću, s prijateljicama na moru, uz Mirnu i oca - Mirna je napisala: *ljepota a la Britt Eklund, svi su slinili za njom*. Mirna se služi meglom, zapravo, na njezin nagovor Helena je i instalirala *skype*, ali nije se mogla odlučiti kupiti i kameru. *pre-revolucionarno za mene*, napisala je, *ima vremena. još ćemo se mi gledati*. Za razliku od Helene, Mirna piše kao što govori: brzo i puno; i čisto, pazeći na velika i mala slova, bez tipfelera i pravopisnih pogrešaka. Uz fotografije šalje joj i smiješne male zgrade, priče svakoga dana, o majci, ljudima koje Helena poznaje, onedavno i o ocu. Istini za volju, oca je prvi put spomenula Helena, u jednoj od

njihovih *chat*-prepiski, gotovo nehotice, kao najzgodnijeg muškarca na fotografiji.

- Jesi li znala da sam i ja hodala s tvojim tatom? - napisala je Mirna. - Prije tvoje mame. Kratko, ali slatko.

Helena je neko vrijeme gledala u kursor koji se pojavljivao i nestajao na mjestu na kojem je trebala upisati poruku.

- i - utipkala je napokon - kakav je bio?

- Gric, gric J- pojavilo se na ekranu.

Zbilja je bila mišica.

- A ti, kako trbuh? - htjela je znati.

- dan po dan. bila kod liječnika. curica.

Zaredalo je nekoliko lijepih dana, oblaci su se premještali preko jezera otkrivajući ispod sebe hrpice namreškanoz zlata, ali ona je bila plačna i izgubljena, kao slinava maramica.

Ni kod Hakana više nije odlazila, jednostavno: put bi je uvijek odveo na drugu stranu. Jednom, kad je stigla do pečenjarnice, njega tamo nije bilo. *Turki* - rekao je njegov stariji brat i dlanom nekoliko puta mahnuo u smjeru u kojem se nalazilo nešto što nije mogla dobiti. Da je utješi, napravio joj je čaj i dao znak da pričeka. Pa je sjela. U lokalu je bilo nekoliko gostiju i vratio se brzo, čučnuo kraj nje i počeo govoriti. Sijeda kosa, kukast nos, plava majica kratkih rukava na kojoj je pisalo *Merhaba*. Od svega, Helena je razumjela samo dio u kojem je pokazao na sat i na prostoriju iznad, ponavljajući *Halbe Stunde* i pokazujući spremnost da zaključa dućan i na katu zamijeni mlađega brata. Kad je odmahнула glavom, nasmiješio se, ustao i otišao za pult. Vratio se s kebabom.

- *Guten appetit!* - rekao je, a Helena je ustala i otišla.

U svemu što je zapisivala, svemu što je živjela i radila, činilo joj se, bio je očev trik s prazninom. Jedino što ona nije znala što je to što je važno. Nije mogla prijeći prstom po obodu onoga čega nema, i saznati što je u centru.

Ponekad predvečer, Maks je slušao što joj se događa u trbuhu, šaptao na slovenskom, a u srijedu, prije puta, na polukugli oko pupka naslikao je četvrtastu lego-djevojčicu koja se smije.

- Uskoro - napisao je.

Na Mallorci se otvarala rezidencija za slikare i morao je otputovati na razgovor. A kad je već tamo...

Iste te večeri, kad je otvorila *inbox*, dočekala ju je Mirnina poruka.

- Što radiš u petak u 14:40? - pisalo je. - Složila sam ti vijesti iz nesvijesti.

8. IZVANZEMALJCI

Otišla je pred njih na aerodrom, najprije podzemnom pa autobusom, ali zakasnila je i avion je već bio sletio. Iako razlike gotovo više da i nije bilo, sa stajališta do aerodromskih vrata trčala je koliko god je mogla, a onda stala duboko dišući i pridržavajući se za metalni okvir vrata - oni koji su je vidjeli mislili su valjda da će se poroditi. Ni sama nije bila sigurna hoće li. Dio aerodroma rezerviran za niskobudžetne prijevoznike nije bio velik i ugledala ih je prva. Dar tete Mirne. Ukočeni, stajali su uz šarene plastične stolce zalogajnice, s putnim torbama ispred nogu. Čak i ondje izgledali su kao izvanzemaljci - izgubljeni i nervozni, svatko na svoj način. Koji su to načini bili, Helena se tek počela prisjećati. A onda ju je otac ugledao i mahnuo joj.

Helena ga je promatrala kako joj kreće u susret pa zastaje i vraća se da majci dade ruku. Dok su bili zajedno, nikada se nisu držali za ruke, barem ne koliko se ona mogla sjetiti. Dok su se u tome snašli, već je bila pokraj njih.

- Držiš je da ne pobjegne, ha - ponudila je obraz ocu i nasmiješila se, bez upitnika.

Zatim je zagrlila majku, zagnjurivši joj lice u ovratnik, mirišući taj vrat i tu odjeću, tu kuću i svijet iz kojeg je doputovala.

- Bože, kolika si! - majka ju je odmaknula od sebe, a Helena se nije usuđivala pogledati je u oči. - Ili misliš da sam i to zaboravila?

Znači, bila je dobro.

Dala je majci ruku, a otac je s poda uzeo kofere i pred njima krenuo u krivom smjeru.

- Trik je u čitanju natpisa - Helena ga je dozvala i izvela na pravi put. - Čitaš. Slijediš.

Kad ih je ostavila da se raspreme, svako u svojoj sobi, sjela je u hotelski lobi i pustila da joj popusti strah. Majka se držala dobro, baš kao što je napisala Mirna – *Some days are better than others* – Heleni se učinilo da je odlutala samo jedanput, dok su se vozili metroom, ali otac ju je tada uhvatio za ruku i ona se smirila. To s rukama možda je novi trik, pomislila je i već sljedeća misao bila je o ocu, visokom i tek malčice pogrbljenom, koji više doduše nije imao bradu, a ni s kosom na tjemenu nije stajao najbolje. Dok su se vozili, Helena mu je krišom pogledala nokte, bili su savršeno podrezani, a i nikotinska žuta još je bila tamo.

– Barem nešto.

Ispred nje otvorila su se vrata dizala i u lobi ispljunula dvoje starih Japanaca. *Ako dođu sljedećim liftom*, pomisli Helena, *vladat će nebom i zvijezdama...* Nije ih bilo ni u idućem, ni u onom iza njega. Načas, Helena osjeti nervozu. Pomisli na džina i oca, majku i Mirnu, na svoj bijes i na bocu na dnu mora, ali umori se i odustane. *Više ionako ne stanem u nju.*

Kad su izašli iz hotela i zaputili se u grad, vani je padao mrak. Još otkako je saznala da dolaze, planirala im je pokazati nešto veliko, klasično, Brandenburška vrata ili Otok muzej, pa je i smještaj bio u blizini, svugdje se moglo pješice. Prema meteorolozima, bila je to zadnja lijepa večer prije novog naleta hladnoće i ona nije htjela da je izgube. Koračali su širokim ulicama, a ona je gubila dah, zastajala i smiješila se, ne predajući se. Grad je bio pun života i svjetla, ljudi su radili ono što ljudi već rade, a njezina majka i otac sve su gledali očima djeteta. To joj je bila plaća. Pokraj katedrale otac joj je uručio zamotuljak: jednostavan drveni okvir u kojem je čekao dječji crtež ribe.

– Prvo remek-djelo – rekao je i pokazao na njezin trbuh. – A ovo je drugo; da ih imaš na okupu.

Helena je uzela crtež, ali nije mu odgovorila. Nastavili su hodati, a on je zašutio, bio je potišten – toliko ga je poznavala, toliko je znala. Pratili su je i gledali sve o čemu im je pričala, a ona ih je povela do tamne rijeke i svijetlog mosta i osvijetljenih terasa, sa stolicama vani, kao da je proljeće, ljeto. Zaustavili su se, zato što je ona tako htjela.

– Lipo je – rekla je mlada Britt Eklund, sporo, ubadajući očima u žamor oko sebe – Ka da je stalno fešta.

– Pa i je fešta – poklopio je visoki bradati muškarac s bakina balkona. – Veliki svijet.

Bilo je nekog umora u svima njima, dobrog umora, i dobrog zaborava. Makar i nakratko, svima im je trebao.

Sjeli su za jedan od stolova na pločniku i nitko nije znao kako početi.

- Nahrani me - zato je Helena rekla ocu, gledajući ga i trudeći se upamtiti taj trenutak, njih troje, takve kakve jesu, sačuvati ih za neku drugu priču, nekome drugome.

- Molim? - prenuo se otac.

- Nahrani me - ponovila je i nasmiješila se, prstom pokazujući svoja otvorena usta.

- Što ćeš? - zbunjen je ustao i krenuo prema najbližem od izloga. - Kobasice, *pizzu*, ne znam što ima?

- Samo me nahrani. - Rukom je ispod stola pronašla majčinu i stisnula je, da ne zaboravi. - Bilo što.

TAKO JE GOVORIO MAJAKOVSKI

Nije bilo sumnje: Zazu Majakovski bio je lud. Upoznao sam ga u ludnici, gledao kako bjesni po ludničkom hodniku, vidio kako ga trojica krupnih bolničara sklapaju kao ležaljku i pakiraju u luđačku košulju, a sve da i nije bilo toga – bilo je tu to ime: čak ni u kasnom samoupravnom socijalizmu, čak ni potkraj zlatnih osamdesetih, nitko normalan nije se zvao Zazu Majakovski!

U to se doba predstavljao kao pjesnik, a što god da je radio vani, nastavio je i u ludnici, jedino što se to ondje zvalo terapija. Na listovima toalet-papira pisao je sumorne poeme, pjesme s nazivima *ledeni tuš*, *elektrošokovi*, *samica*, i puno haikua s imenima sedativa u naslovu. Ne pretjerujem ako kažem da je u određenim krugovima zbog toga uživao i izvjesnu slavu. Šušalo se da je to njegovo sve samo ne ludilo – unutarnji egzil, bunt protiv represivnog režima – i gotovo svakoga dana netko bi se iz grada doklatio da pred jatom raščupanih luđaka čita te škrabotine, uzdiše i klanja se, od čega su na kraju profitirali čak i čuvari: cigarete, žene, alkohol – sve jeftino, ali besplatno – sve što nije mogao konzumirati ušlagirani poeta – postajalo je njihovim plijenom. Jedan mi je čak i priznao da su ga na taj cirkus s pisanjem poticali sitnim pogodnostima: poneko preskakanje batina, čokoladica tu i tamo – zvuči nestvarno, ali bile su osamdesete, socijalizam, i čak su i ludnički čuvari smatrali da ima smisla ulagati u poeziju.

Ja sam ga posjećivao po dužnosti, bio sam delegat neizvjesna mandata, novi dečko njegove žene.

Ana *Majakovska* – zvuči kao početak ljubavnog pisma – a to je valjda i bilo: to ili početak nekog tek malo drukčijeg ludila. Naravno, baš poput Zazua, i Ana se prezivala drugačije, ali bilo je uzbudljivo zvati je tako: posuđeno prezime pristajalo joj je kao haljina druge žene; isticalo je na krivim mjestima, davalo joj ono što joj je uskratila priroda – krhkost, i onih smo ga dana izgovarali kao ljubavnu izjavu i kao vic, na kraju naših ljubavnohrvačkih zahvata, dok bismo oznojeni i ljepljivi ležali na tepihu punom grinja i dahtali u strop.

I smijali se: Ana Majakovska – još puna su mi usta toga imena!

Ana je radila u školi, bila je profesorica jezika. Po svim standardima bila je privlačna žena,

ali to između nas nije bila ljubav na prvi pogled; naprosto, predugo smo se kretali u istom društvu. Viđali smo se na istim mjestima, oboje u kasnim tridesetima, oboje pomalo ulubljeni, mjestimično izudarani, oboje u nekoj objestopijenosti koju donosi višak snage za koju ne znaš da je imaš ili s kojom ne znaš što bi. Jedne smo večeri tako sjedili za istim stolom, bokom uz bok, i ja sam ugledao njezina stopala, a na njima, eto: nokte. Ako je u našoj vezi postojao romantičan trenutak, to je bio taj. Svud uokolo ljeto, terase i sandale otvorene, a Anini nokti premazani sjajnim prozirnim lakom, nekako srebrnasti, nekako bademasti, na lijepim duguljastim prstima, svjetlucavi i graciozni kao neko obećavajuće zvijezde, a i oboje smo popili, prilično, možda je bilo i zbog toga.

No kako od nokata doći do toga da u ludnici posjećuješ nečijeg muža, to dakako znam samo ja. (Premda, imala je i Ana svoje načine; znala me nagovoriti na koješta, da zavijam na mjesečinu, na primjer, ili da joj ližem sol s dlana – i još mnogo toga, i još odakud, sada se bolje ne prisjećati.)

U svakom slučaju, nije prošlo dugo a mi smo živjeli zajedno, bili muž i žena na svaki drugi način osim po slovu zakona, jer po slovu zakona ona je i dalje pripadala Majakovskom, a mene je to mučilo, činilo me jadnim to neosvojeno mjesto, ta neispunjena rupa, to nešto na čemu sam morao zavidjeti jednom luđaku. Jer, ponovimo, Zazu Majakovski bio je lud, a ona, iako nije bila ni slijepa ni katolkinja, za razvod nije htjela ni čuti.

Zašto to nisam prihvatio kao dar, teško je reći: lijepa žena u kojoj uživaš bez ikakvih obaveza, to sam uglavnom smatrao scenarijem iz snova, ali bilo je jače od mene – umjesto u ostatak raja, kao hipnotiziran zurio sam u drvce s jabukom, u žalosnu žensku proračunatost, u očaj kojim se držala te ništavne diplome, kao da se od Majakovskoga još nečemu nada, ali ipak ne baš toliko da bi se usudila staviti sve na tu kartu. Zurio i zavidio, jer kako drugačije objasniti potrebu da razmišljam o braku, o braku s Anom, makar i samo zato da bih uništio onaj u koji je već bila zapela.

Rekao bih: nikada ga se nije posve odrekla, ali kad kažem odrekla, ni sam ne znam na što točno mislim – na Majakovskog muškarca, muža, ili oca njezina djeteta. Znam samo jedno: ja sam bio ljubomoran na svu trojicu, i tko zna – možda sam zbog toga i odlazio u tu ludnicu, da budem siguran da su iza rešetaka.

Osim noktiju, dakle, Ana je imala i dijete, desetogodišnjeg klinca po imenu Noa. Nije to

tajila, a i ja sam se ubrzo zaljubio u tu priču, naučio je nositi kao orden, bio ponosan na to da mi dijete drugog čovjeka ne smeta, šepurio se kao da sam nekoga spasio iz vode ili nosio hranu gubavcima. Mali Majakovski – kako su ga nazivali oni iz društva koji su, svaki u svoje vrijeme, igrali i odigrali moju ulogu – bio je tih i povučen momčić, inače slika i prilika svojega oca; sitan, suh i crvenokos kao žigica. Slagali smo se dobro, rekao bih da sam znao s njime, ili barem da nisam bio puno lošiji od ostalih. Kad Ane ne bi bilo kući, čitali smo stripove i gledali TV, a nije mi bio problem ni izaći na ulicu i trčati za loptom; u tome sam bio čak i gorljiviji od njega, gotovo da je izlazio samo da mi udovolji. Studen bi nam štipala uši i nosove, a on bi zadihan stao, savio se s dlanovima na koljenima i gledao me boreći se za dah, dok bih ja tukao po golu i lupao mu čvrge; tek poslije saznao sam da je imao nekakav problem s plućima, nešto neizlječivo, nešto što nije moglo nestati, što se moglo tek držati pod kontrolom. Bio je taj tip klinca: tih ali pametan, i lijepo se vidjelo da mu je sve jasno: i tko si, i što ti je na pameti, i koliko ćeš se dugo zadržati. U svakom slučaju, bilo je to puno više od onoga što sam znao ja, iako sam se pretvarao da mi je sve jasno, da gospodarim situacijom. Već po običaju, nisam gospodario ničime.

Kad sad razmišljam o tome, dosta vremena odlazilo je i na svađe, ali ne mogu reći oko čega smo se to Ana i ja svađali. Onda se sjetim koliko nam je godina bilo i toga da je u to doba sve bilo važno, *iznimno* važno, sve te stvari kojih se danas više ne mogu prisjetiti, da ih je život bio pun kao šipak, a da smo od svega u njemu ipak najvažniji bili mi, naši iznimno važni životi i naše iznimno važno ludilo. Istina, nešto vremena trošilo se i na Majakovskog, na njegov život i ludilo, komadić naše priče bio je posvećen i njemu.

To je zapravo i dio kojega se najbolje sjećam, te nervoze u dane posjeta, počesljanog perivoja ispred ukočene austrougarske zgrade, smrdljivih hodnika po kojima sam gazio držeći znojnu dječju ruku. Ana bi koračala metar ispred nas – nešto kao da bi ušlo u nju i produžilo joj korak, a onda je napustilo tik prije nego što bi ga ugledala; ludog Zazua Majakovskog, tu sluđenu tropsku pticu koja je gledala u prazno i smijala se u prazno, i od nas troje obraćala se jedino meni, bezubo slinila i lukavo se smješkala, valjda me zavodila, pokušavala me učiniti suučesnikom.

Zašto sam se dao voditi u taj pakao, ne znam, ali volio sam misliti da je bilo zbog Ane. Jer, koliko god da sam prije i poslije posjeta bio nesnosan, koliko god da sam je gnjavio zbog te besmislene vjernosti, nisam mogao ne zamišljati obrnutu situaciju: sebe koji balim i tupog gledam preda se, i nju koja mi dolazi u posjet, vukući za sobom nekog neznanca i dijete,

dječaćića koji je doduše bio Majakovskijev sin, ali sam ga ja u tim maštarijama znao zamišljati svojim. Na toj bih crti postajao sentimentaln, ljubomora bi zastajala, a sve i da nije, teško da bi išta bilo drugačije: Ana je popuštala oko koječega, ali oko te jedne stvari s njom nije bilo rasprava. I zato: onako kako drugi muškarci o nedjeljnim ručkovima posjećuju tastove i punice, ja sam jednom tjedno odlazio u kurtoazne posjete umobolnici, pravdajući to koječime, ljubav je bila tek jedan od izgovora.

A prava je istina da sam bio sumnjičav, da sam se bojao.

Bojao sam se koječega: da me Ana voli i da me lovi; da je Majakovski lud i da nije lud; da bih se ludilom i sam mogao zaraziti (već i od samog pogleda na njega, već i od samog zraka na tome odjelu!), ali i toga da će prije ili poslije smisliti kakav pjesnički trik, dovoljno dobar da ga puste da izađe, dovoljno dobar da zauzme mjesto koje mu pripada. Iza svog zida Majakovski je bio na sigurnom, život mu nije mogao ništa, ali ja? Što sam, pobogu, želio od života? Posao, novac, obitelj, putovanje, običan brak ili brak s već udanom ženom? Sve ili ništa od toga? U takvim mislima zurio bih u Majakovskog, a on je bio sve ono što si ljudi ljudi mogu priuštiti da budu: nekad bi divljao, nekad pobjegao niz hodnik, nekad bi plakao i smijao se u isti mah, nekad pak bio miran kao zrcalo i gledao preda se, u Anu i dječaka, s licem koje kao da je duboko žalilo, pitanje je samo bilo koga, i tad bih ga se bojao najviše. Njegovo se ludilo pobrinulo za njega, a ja sam mu se trebao pobrinuti za ženu i dijete; lažna udovica i crveno kukavičje jaje, priroda ponekad nađe kutak za svoju siročad.

Jesam li imao razloga razmišljati na taj način? Naravno da jesam! Bez obzira na to što se dijelila neštedimice, Ana je vjerovala u brak i – još više – u preživljavanje. A osnovni preduvjet za preživljavanje, barem kako ga je shvaćala ona, bio je brak, pa makar i onaj sa mnom ili Majakovskim. Gledao sam je ponekad krišom kako pred spavanje grli Nou i znao da nema toga što ne bi učinila za tog hripavog ptića, za to mučaljivo biće koje je zijevalo i tražilo, čak iako ga nikada nisi mogao vidjeti da išta traži. Bila je spremna žrtvovati se, da, ali morala je biti sigurna. Nije smjela promašiti. Puno puta kasnije, poželio sam da sam imao dovoljno pameti da je uhvatim za ruku i kažem joj kakva je to bila glupost i kakva tragična greška; da nas je sve skupa radije trebala poslati kvragu, ali opet: možda ništa od toga njoj i nije bilo na pameti, možda se sve kuhalo samo u meni.

U svakom slučaju, bilo je to ludo vrijeme, ali i lijepo, i od njega po običaju nije ostalo ništa. Čak ni socijalizam. Zapravo, on je skončao prvi; ispred Zazuove sobe najprije su nestali posjetitelji, s njima zanimanje čuvara za poeziju, pa je Zazu prestao pisati, a onda su došli parlamentarni izbori. Ne kažem da je u tome bilo kakve uzročno-posljedične veze, ali danas se čini baš tako. Ušli smo u devedesete, a tu su vrijedila nova pravila. Vijorile su zastave, ljudi su izašli na ulice i odjednom više nitko nije imao vremena za ludnicu; barem ne onu u kojoj je čekao Zazu. Bili smo ludi sami po sebi, pijani od promjena. Možda nas zato sada i boli glava.

Ali govorimo u jednini. Iako sam volio biti dio gomile, kao svjedok povijesnih događaja sam neupotrebljiv: strka, uzvici, nekoliko krupnih kadrova i puno fraza koje više ne znače ništa; to je otprilike sve što mi je ostalo od vremena koje je promijenilo svijet. Da me je tada netko pitao, rekao bih mu da živim nešto što će za trideset godina biti vrhunac priče mogega života. Danas bih ga zamolio da me pita ponovo. I u novoj priči svakako bih spomenuo Zazua.

Posljednji susret s obitelji Majakovski u njezinu punom sastavu dogodio se u proljeće 1990. i bio je izlet: išli smo u Zagorje. Je li to bilo moguće zbog toga što se Majakovskom stanje drastično poboljšalo ili zato što više nikoga nije bilo briga, ne sjećam se. Znam samo da je bio lijep sunčan dan, da smo potpisali neke papire i ukrkali ga u Aninu ladu. Vozio sam ja, Ana je sjedila kraj mene, a Zazu i Noa svaki u svom kutu straga. Ne mogu reći da mi je bilo svejedno. Na samom početku veze Ana mi je povjerila da je Zazu u ludnici završio zato što je ubio ljubavnicu, pa to poslije ublažavala nudeći druge, zapravo jednako zastrašujuće scenarije: davljenje tetke radi nasljedstva, pucanje iz zračne puške u djecu koja su se igrala na cesti, noćno paljenje tepiha. Te su priče navodno bile test, izrugivanje strahu koji je u meni napipala, ali Ana bi ih uvijek pričala ozbiljnim glasom, pucketajući nožnim zglobovima ako bi bila bosa, a s njom ionako nikada nisi mogao biti načisto. No čak i bez njih, čak i bez prijetnje da će mi se Majakovski u naletu bjesnila objesiti za vrat i sve nas istovariti u neki zid ili grabu, bilo je nečega neobičnog u toj vožnji, neke nelagode koja je – sada znam – imala veze sa svim mogućnostima, svim scenarijima koji su se između nas četvero toga dana vozili u automobilu. Što smo jedni drugima bili, ili što smo mogli postati – bilo je zapanjujuće! Trebalo je tek malo čuda, malo taktiziranja ili slučaja pa da iz tog prastarog automobila svi izađemo promijenjeni – kao muževi, ljubavnici i stranci, ubojice i davitelji, očevi i sinovi, ostavljeni i pronađeni, spašeni i iznevjereni... a tko bi tu što dobio, a što

izgubio, bilo je sve prije nego izvjesno. I previše za mene. Zato sam se valjda ukočio na svome sjedalu i vozio, samo vozio. Bio sam pomalo ljubomoran, pomalo bijesan, pomalo prestrašen, pomalo sve to skupa. Kroz prozor je prolazio krajolik, sav taj svijet u kojem smo živjeli i trošili se, ali ja ga nisam primjećivao. Povremeno bih promijenio brzinu, pogledao u retrovizor. Ne znam, možda bi trebalo voziti sasvim drugačije. Možda sam baš tu i izgubio Anu.

Ali još smo bili u gradu i još smo bili zajedno. Zagreb iz tog sjećanja je tisuću gradova; tisuću običnih, praznih, proljetnih, izgubljenih, suncem okupanih vikend-gradova utisnutih jedan preko drugoga, u karton *demodé* razglednice. I svako mahanje otamo, svako dovikivanje je uzalud. Na toj razglednici ništa više nije naše, ni vrijeme ni mjesto, a najviše što možemo dobiti srdačni su pozdravi. Otvorio sam prozor i znam da me zapuhnuo miris koji ne mogu zaboraviti, ali koji ni uz najbolju volju ne mogu ni prizvati, onako kako se to ne može ni s ljubavlju. Jer, da, valja napomenuti, u svemu je bilo i nje, bez nje od te priče ne bi ostalo ničega.

No, vratimo se tom autu, tom prijepodnevnu s Majakovskima. Vozili smo se svatko u sebi sve dok se nije umiješao Zazu. Dotad je uglavnom šutio, činilo se da su ga nakljukali nečim, ali u jednom se trenutku nagnuo, odjednom izrastao u retrovizoru, pa me onim svojim hladnim, vlažnim prstima čupnuo za kosu, dotaknuo mi vrat. Uskliknuo sam i zavr ludao cestom, ali čarolije je nestalo: Ana i Noa su se smijali, a ja sam se, još bijesan, zbunjen, postidjen, uz neko bolesno olakšanje mogao zakleti da sam u retrovizoru vidio i dobro znan bezubi osmijeh pjesnika.

A onda se Zazu ponovo zavalio u sjedalo i dao da ga vozimo i vodimo, uskim izlokanim cestama, preko bregova i kroz zelenilo, dok su se na nebu skupljali proljetni oblaci, dok je kišilo i razvedravalo se, jer bio je to takav dan, ništa što već nismo vidjeli, ali sve se mijenjalo u trenu. Pričali smo, prolazili selima s crkvama i selima sa sajmovima, cilj nam je bio nekakav dvorac, ili restoran, do kojih ova priča, međutim, ne dolazi. Negdje duž puta Ana je htjela da stanemo, morala je na toalet, u žbunje. Uzela je papirnate maramice, kratko mahnula i počela se zavllačiti u grmlje, gazeći mokru zemlju nespretno, u smeđim cipelama s potpeticama, iznošenim cipelama na remenčice. Zašto mi se taj prizor zakačio, zašto me ne pušta, ne znam. Danas mi se čini da sam je u tom trenutku sažalijevao ili volio, oboje jako. Zamišljam je kako spušta gaćice i čuči, oprezno, dok joj se rosne vlati guraju u međunožje, dok je ama baš sve može srušiti. Kako gleda u nebo, kojim se gnječe oblaci, i zaustavljajući

dah pred sebe napokon s olakšanjem ispušta debeo zlatni mlaz. Ana Majakovska koja spokojno piša i ne zna i ne sluti i ne razmišlja i ne razumije ništa od svega što će se dogoditi, što će se početi događati kad zemlja popije i zadnju njezinu kap. Čekao sam je u autu, kao unutar neke darovane pauze. Motor je još radio, prozor je bio otvoren, a bio je tamo i jedan kos, iz tla je izvlačio glistu, proždirao je u trzajima, i ništa mi nije jasnije od toga prizora, pernatog srca crne koje ruje po britkom zelenilu proljetnog poslijepodneva. Na stražnjem sjedalu bili su Anin muž i Anin sin, svaki u svojem iščekivanju, šutljivi i tupi, ali kad sam malo bolje pogledao, držali su se za ruke. Kao da je uhvatio moj pogled, Majakovski se još jednom nagnuo i u šaku mi turnuo znojan papirić. Krenuo sam ga otvoriti, ali on mi je na rame položio dlan. *Kasnije*, rekao je, nosom pokazujući na Nou i dobacujući mi svoj najcrnji osmijeh, *kad ostaneš sam*. Zašto sam papirić uzeo, zašto ga nisam poslao kvragu, ni to ne znam. Oba Majakovska gledala su me kako ga spremam u džep, i kako šutim kad se iz žbunja vratila Ana, smiješeći se i smještajući u automobil svoje smeđe, orošene cipele s remenčićima. Krenuli smo i stali, i dan priveli kraju u nekom dvorcu, ili restoranu. Na papiriću, kad sam ga te večeri otvorio, pisale su dvije riječi: NIJE MOJE.

Jesam li i jednom rekao da sam volio Anu? Jesam li ispričao kako sam se selio iz njezina stana, kako sam pred liftom pozdravio Nou, mahnuo mu, i kako su se vrata lifta i vrata stana zatvorila. I kako sam je ponekad znao sresti u gradu, ali nikada nismo sjeli zajedno, i nije bilo ni ljeto, ni proljeće, i nokti joj nikada nisu bili goli. Jesam li rekao da je sve što se poslije događalo sa mnom bilo dobro, loše ili neizbježno, da je bilo neizlječivo, da nije moglo nestati, da se moglo samo kontrolirati. I o ludilu devedesetih? I o milenijskom ludilu? I o tome kako sam godinama poslije na nekoj vreloj jadranskoj rivi susreo čovjeka pod sombrerom, koji je prodavao suvenire i plastične kineske trice i koji mi je, spuštajući tamne naočale i bljeskajući umjetnim zubima, rekao da je to on, Zazu, da ljeti živi ondje, a zimi kojekuda, i da te večeri moramo na piće, da susret moramo proslaviti. Dok se rijeka turista pred njegovim štandom sve više pjenila, rekao mi je da od zajedničkih poznanika čuje o meni, i da ga raduju sve dobre vijesti, ali da mi je jedina greška u životu što od njega nisam uzeo najveći poklon, investiciju koja bi se, sportskim rječnikom, isplatila već samom prodajom majica – sina.

- Za ženu OK, ali mogao si dobiti dobrog, već gotovog desetogodišnjeg klinca - rekao je - preskočiti sva ona sranja s pelenama.

Zazu se smijao, prodavao, dobacivao i namigivao, i nije sličio čovjeku koji je ubio ljubavnicu, niti onome koji se poezijom bori protiv trulog režima. Bio je to neki drugi čovjek, a taj je

imao podbuhle obraze, lošu protezu i nezdravu put, čak mu se i sombrero raspadao na rubovima.

- Gledao te ko Boga, jebo te bog, jedino što si ti trebao bilo je vidjeti ga. Ali ne, vi ste imali važnijeg posla...

Tako je govorio Majakovski. Govorio je o prošlosti, budućnosti, štandovima i djeci, neumorno i pohlepno, kao da će mu već sljedećeg trena ponestati riječi. Padala je noć, a riva se pretvarala u koridor gladnih ramena, glava, trbuha i sisa, u mirisavi autoput žudnje po kojem su svi vozili brzo, sumanuto mijenjajući brzine, ne otvarajući prozore, ne gledajući oko sebe, zastajući tek da bi kupili trice, pa i kod Majakovskog. U nekom trenutku pozdravio sam ga, dobacio nešto o piću za koje smo obojica znali da ga nećemo popiti, i pustio da me odnese. Trebalo je neko vrijeme dok nisam izmigoljio u nekoj od mirnih uličica. Iza mene još su odjekivali zvuci slavlja, kad sam pronašao automobil, i vozio, samo vozio.

Nije moje - razmišljao sam o Majakovskijevim riječima baš kao što je i želio; kad sam ostao sam.

ZAHVALA

Thomasu Geigeru na Berlinu, Sanji Vučković na Gorskom kotaru, Senku Karuzi na Visu i Palagruži, Alexandri Büchler na Manchesteru, mami, tati i Anki na Zadru, Ivani na Dugom Selu i svemu.

Ministarstvu kulture RH hvala na financijskoj potpori, prijateljima na čitanju, razgovoru, savjetima i podršci.

Roman Simić

Rođen je 1972. u Zadru. Na Filozofskom fakultetu u Zagrebu završio je studij komparativne književnosti i španjolskog jezika. Urednik je književnog časopisa Relations, umjetnički direktor Festivala europske kratke priče. Kao prozni pisac uvršten je u više antologija i pregleda hrvatske proze 90-ih, a priče su mu prevedene na desetak jezika. Zaposlen je kao urednik u izdavačkoj kući Fraktura.

Objavio: *U trenutku kao u divljini* (poezija, 1996); *Mjesto na kojem ćemo provesti noć* (priče, 2000); *U što se zaljubljujemo* (priče, 2005); *Nahrani me* (priče, 2012); *Baba Jaga i div Zaborav* (slikovnica, koautorstvo s Manuelom Šumbercem, 2015).

Knjiga priča *Mjesto na kojem ćemo provesti noć* prevedena je na poljski (2003) i slovenski (2004). Knjiga *U što se zaljubljujemo* dobitnica je nagrade Jutarnjeg lista za najbolju domaću proznu knjigu u 2005., a prevedena je na njemački, španjolski, slovenski, makedonski te objavljena u Srbiji. Knjiga *Nahrani me* prevedena je na njemački jezik, njome je osvojio nagradu Kiklop za najbolje domaće književno djelo godine 2012., dok mu je za jednu od priča iz te zbirke dodijeljena nagrada Večernjeg lista Ranko Marinković. Godine 2105. na engleskom je objavljen izbor iz njegovih priča pod naslovom *A Frame For the Family Lion*.

Biblioteka Online

knjiga 154

Roman Simić

NAHRANI ME

© 2018 Roman Simić

© za elektroničko izdanje: Društvo za promicanje književnosti
na novim medijima, 2018

Izdavač

Društvo za promicanje književnosti
na novim medijima, Zagreb

Za izdavača

Krešimir Pintarić

Urednik

Krešimir Pintarić

Fotografija

© Budimir Jevtic / Fotolia.com

ISBN 978-953-345-605-8 (HTML)

ISBN 978-953-345-606-5 (EPUB bez DRM)

ISBN 978-953-345-607-2 (PDF)

ISBN 978-953-345-608-9 (MOBI)

Prvo izdanje

Profil knjiga, Zagreb, 2012.

**Knjiga je objavljena uz financijsku potporu
Grada Zagreba i Ministarstva kulture
Republike Hrvatske.**

